

Nr 49

Konstitutionsutskottets betänkande med anledning av propositionen 1972: 105 med förslag till vallag, m. m. jämte motioner.**Ärendet**

I detta betänkande behandlas propositionen 1972: 105 med förslag till vallag, m. m. jämte motionerna

- 1972: 72 av herrar Molin (fp) och Ahlmark (fp),
- 1972: 391 av herr Dockered m. fl. (c),
- 1972: 802 av herr Svanström m. fl. (c),
- 1972: 1725 av herr Nilsson i Agnäs (m),
- 1972: 1737 av herr Boo (c),
- 1972: 1738 av herr Molin (fp),
- 1972: 1739 av herr Oskarson m. fl. (m),
- 1972: 1740 av herr Pettersson i Örebro m. fl. (c),
- 1972: 1741 av herr Ullsten (fp),
- 1972: 1742 av herr Åkerlind (m).

Av motionerna är de tre första väckta under den allmänna motions-tiden och de övriga följdmotioner till propositionen. Motionernas hemställan återfinns i *bil. 1*.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en ny vallag som är gemensam för riksdagsval, val av landstingsmän och kommunfullmäktigval. Den föreslagna vallagen ersätter sålunda dels lagen om val till riksdagen, dels kommunala vallagen i vad denna avser landstings- och kommunfullmäktigval. Vallagen avser däremot inte kyrkofullmäktigvalen. I propositionen uttalas att förslag till särskild lag om de kyrkliga valen skall föreläggas riksdagen i god tid före 1973 års val.

Enligt förslaget till vallag skall röstning och sammanräkning av avgivna röster ske på i princip samma sätt som hittills. Detta innebär att den av 1965 års valtekniska utredning förordade maskinella valtekniken inte genomförs.

Reglerna i vallagen om förfarandet vid de samtidiga riksdags-, landstings- och kommunalvalen har i fråga om röstning och sammanräkning i huvudsak utformats med förfarandet vid 1970 års samtidiga val som förebild. Förslaget till vallag innebär sålunda att valsedlar och valkuvert av samma typ som vid 1970 års val skall användas samt att statsverket efter beställning skall framställa och tillhandahålla valsedlar enligt i princip samma regler som då gällde.

I fråga om tiden för röstningen i vallokal gäller enligt vallagsförslaget i

huvudsak samma regler som tillämpades vid 1970 års val. Beträffande poströstningen föreslås emellertid den ändringen att röstningen skall inledas 18 dagar före valdagen och inte som tidigare 30 dagar före valdagen. Däremot föreslås ingen ändring beträffande avslutningen av poströstningen. Poströstning skall alltså kunna ske på valdagen i samma utsträckning som tidigare. Samma ändring av röstningsperioden föreslås beträffande röstning hos utlandsmyndighet, medan röstningen på fartyg enligt förslaget liksom hittills skall börja 45 dagar före valdagen.

Sammanräkningen skall liksom hittills ske i två etapper, en preliminär som görs i vallokalerna efter röstningens slut och en slutlig som görs hos länsstyrelserna. Vallagsförslaget innehåller nya regler som syftar till att förenkla och effektivisera förfarandet vid röstsammanräkningen samt att göra det möjligt att få ett preliminärt valresultat som är tillförlitligare än tidigare. Reglerna innebär att poströsterna, som förut har förts till länsstyrelserna och innefattats först i den slutliga sammanräkningen, i stället sänds till valnämnderna i de olika kommunerna för att distribueras ut till vallokalerna och ingå i den preliminära sammanräkning som sker där eller, om detta inte är möjligt, preliminärt räknas hos valnämnden. Genom förslaget befrias länsstyrelserna från den tidsödande kontrollen av poströsterna, varigenom den slutliga sammanräkningen kan påskyndas, samtidigt som valnattens preliminära valresultat kan omfatta också flertalet av poströsterna. Den slutliga sammanräkningen avses kunna ytterligare påskyndas genom att man vid mandatfördelningen mellan och inom partierna utnyttjar ADB-teknik. I vallagsförslaget kommer detta emellertid inte till uttryck på annat sätt än att en regel har förts in som gör det möjligt att förse valseدلarna med en särskild listtypbeteckning.

I övrigt föreslås nyheter främst i fråga om röstlängdsförfarandet, registrering av partibeteckning och suppleantsystemet vid val till kommunfullmäktige. Sålunda föreslås att röstlängdsförfarandet direkt knyts till kyrkobokföringen, varigenom det blir möjligt att få en aktuellare röstlängd än f. n. Vidare föreslås regler som innebär att möjlighet öppnas att registrera partibeteckning även för de kommunala valen samt nya bestämmelser om utseende av suppleanter i kommunerna.

Till vallagen har förts över de av vårriksdagen 1972 antagna reglerna om val av ersättare för riksdagsmän.

Vallagen föreslås träda i kraft den 1 januari 1973.

I propositionen läggs fram, förutom förslaget till vallag, förslag till lagar om ändring i kommunallagen, kommunallagen för Stockholm och landstingslagen. Vidare föreslås en ny lag om antalet landstingsmän och valkretsindelningen i Stockholms läns landstingskommun för valperioden 1974-1976. Sistnämnda lag överensstämmer helt med den lag som i det avseendet gäller för valperioden 1971-1973.

Propositionens lagförslag

Propositionens hemställan avser att riksdagen skall antaga fem vid propositionen fogade lagförslag. Lagförslagen är:

1. vallag (prop. s. 3–33), i det följande betecknad ValLF,
2. lag om ändring i kommunallagen (1953: 753) (prop. s. 34–35),
3. lag om ändring i kommunallagen (1957: 50) för Stockholm (prop. s. 35–36),
4. lag om ändring i landstingslagen (1954: 319) (prop. s. 37–38),
5. lag om antalet landstingsmän och valkretsindelningen i Stockholms läns landstingskommun för perioden 1974–1976 (prop. s. 38).

I *bil. 2-6* har intagits propositionens lagförslag med vissa av utskottet föreslagna ändringar i lagförslagen 1–3. Skillnaderna mellan propositionens och utskottets förslag framgår av notanmärkningar.

Frågor som upptagits i motionerna

Femton olika sakfrågor har upptagits i motionerna. Dessa anges i det följande under särskilda rubriker, med återgivande av motionärernas huvudsynpunkter samt erforderliga hänvisningar och upplysningar i övrigt. Under varje rubrik har utsatts vilken motion som upptar den behandlade frågan. De upptagna frågorna är följande:

	Sid.
1. Skall till centrala valmyndigheten knytas en parlamentariskt sammansatt nämnd?	4
2. Skall val förrättas på en söndag?	5
3. Utlandssvenskarnas rösträtt	6
4. Skall tilldelning av kostnadsfria valedlar uppgå till 4 eller 5 gånger antalet röstberättigade?	7
5. Vilka partier skall tilldelas kostnadsfria valedlar m. m.?	8
6. Skall tidpunkten för den senaste leveransen av valedlar fastställas till 45 dagar före valet i stället för till i förslaget förordade 30 dagar?	9
7. Vilka partiets valedlar skall tillhandahållas i lokal där röstning äger rum?	10
8. Skall skyldighet föreligga för valförrättare att övervaka att valedlar finns tillgängliga i vallokal?	10
9. Skall tiden för poströstning och röstning hos utlandsmyndighet förkortas?	11
10. Angående röstning genom valedelsförsändelse	12
11. Skall besvärstiden beträffande val till landsting och kommunfullmäktige förkortas?	15
12. Kostnaderna för sammanräkningsförfarandet	15
13. Skall suppleantsystemet för kommunfullmäktige vara obligatoriskt eller fakultativt?	16
14. Antalet suppleanter	18
15. Skall folkmängden eller antalet röstberättigade vara avgörande för mandatberäkningen vid val till landsting och kommunfullmäktige?	20

1. Skall till centrala valmyndigheten knytas en parlamentariskt sammansatt nämnd?

(Motionen 1972: 1738)

Lagtext: 1 kap. 2 § ValLF. Motiv: prop. s. 118--119.

Genom ändring i 30 § lagen (1920: 796) om val till riksdagen (ValL) infördes 1968 begreppet central valmyndighet i vallagstiftningen (prop. 1968: 27, KU 1968: 20, SFS 1968: 182). Därvid stadgades att Kungl. Maj:t bestämmer vilken central myndighet som skall vara central valmyndighet. 1969 förordade Kungl. Maj:t (SFS 1969:432) att centrala folkbokförings- och uppborädsnämnden skulle vara central valmyndighet. I samband med riksskatteverkets inrättande fr. o. m. den 1 januari 1971 fick detta verk överta uppgiften i fråga. Detta skedde omedelbart på grund av lagen (1970: 912) med anledning av riksskatteverkets inrättande. Enligt sin instruktion (1970: 752) ledes riksskatteverket av en styrelse, bestående av verkets chef och dennes ställföreträdare samt minst sex andra ledamöter som Kungl. Maj:t utser särskilt (6 §). Av styrelsen avgörs bl. a. viktigare författningsfrågor (12 §). Styrelsen består f. n. av sammanlagt elva ledamöter, däribland två riksdagsledamöter.

Vallagspromemorian. I promemorian förutsätts att centrala valmyndigheten får meddela tillämpningsföreskrifter i olika avseenden. I stället för att ta in en erinran om detta i omedelbar anslutning till bestämmelser i anslutning till vilka sådana föreskrifter kan bli aktuella har i promemorieförslaget tagits in en bestämmelse som generellt ger myndigheten rätt att meddela de tillämpningsföreskrifter som behövs.

Remissyttrande. Regeringsrättens ledamöter framhåller att det föreslagna generella stadgandet ger centrala valmyndigheten rätt att meddela föreskrifter om förfarandet så snart närmare bestämmelser om detta saknas i vallagen. Enligt ledamöternas mening bör man i stället tillämpa hittills gällande lagstiftningsprincip, enligt vilken centrala valmyndigheten ges rätt att utfärda tillämpningsföreskrifter i särskilt angivna hänseenden. Till följd av att förfarandet hittills har detaljreglerats i lag har tillämpningsföreskrifterna kunnat huvudsakligen begränsas till tekniska kompletteringar av valförfarandet.

Departementschefen. I likhet med gällande vallagar reglerar även föreliggande vallagsförslag förfarandet i detalj. De föreskrifter som centrala valmyndigheten behöver meddela blir därför liksom hittills begränsade till att avse föreskrifter som är av rent teknisk natur och gäller sådana frågor som valmaterialets närmare utformning och hur den slutliga sammanräkningen rent praktiskt skall genomföras. Mot denna bakgrund och då den i promemorian förordade lösningen från systematisk synpunkt är att föredra är jag inte beredd att gå ifrån förslaget i denna del. I denna paragraf har alltså tagits in en bestämmelse som ger centrala valmyndigheten en generell rätt att meddela tillämpningsföreskrifter.

Motionären anför:

Centrala valmyndigheten tilldelas enligt lagen ett flertal viktiga funktioner i samband med de allmänna valen och har att utfärda de närmare föreskrifter rörande valförfarandet som behövs för tillämpningen av vallagen.

Det är givetvis ytterst angeläget att de i riksdagen företrädde politiska partierna får en nära insyn i den centrala valmyndighetens arbete. Då det genom lagen icke är säkerställt att som central valmyndighet utses förvaltningsmyndighet som har lekmannastyrelse, bör riksdagen tillfoga en bestämmelse om att till centrala valmyndigheten skall knytas en parlamentariskt sammansatt nämnd med vilken centrala valmyndigheten har att samråda.

2. Skall val förrättas på en söndag?

(Motionen 1972:1725)

Lagtext: 1 kap. 3 § ValLF. Motiv: prop. s. 119.

Valtekniska utredningen (VTU) har prövat frågan om en eller två valdagar. I sitt betänkande SOU 1967:27 förordade den tvådagarsval men i sitt betänkande SOU 1969:19 (se s. 70 f. och 85) stannade den för att valen borde hållas på en valdag, vilken som hittills borde vara en söndag. Propositionen 1969:50 med förslag till ändringar i vallagstiftningen inför 1970 års val innehöll inget uttalande i frågan men förutsatte att någon ändring inte skedde 1970. En följdmotion (1969:II:1277 – m) med samma syfte som den förevarande väcktes. Denna avstyrktes enhälligt av utskottet (KU 1969:50 s. 10) och avlogs av riksdagen. I motiveringen hänvisade utskottet till valtekniska utredningens överväganden. Det var enligt utskottet inte möjligt att genomföra ändringar eller ytterligare reformer med avseende på 1970 års val som kunde öka de praktiska problem som under alla förhållanden var förenade med detta val.

Förslaget till vallag innebär ingen ändring i gällande ordning att val normalt äger rum på tredje söndagen i september. Om- och nyval skall enligt förslaget alltid förrättas på en söndag. Detta innebär att den möjlighet som nu finns att förrätta val på annan helgdag än söndag avskaffas.

Motionären hävdar att söndagen är olämplig som dag för allmänna val. I övrigt anför han bl. a. följande:

Den kristna tron har alltid ansett vilodagen helig, den kristna kyrkan har denna dag som gudstjänsttag, samhällets växt och funktion främjas av att vilodagen helgas, eftersom alla medborgare behöver regelbunden ro och vila minst en veckodag och särskilt i vår oroliga tid. Erfarenheterna från andra länder visar att valen lika gärna kan ske på vardag.

3. Utlandssvenskarnas rösträtt

(Motionerna 1972:802, 1972:1737, hemställan p. 2)

Lagtext: 4 kap. 11–21 §§ ValLF. Motiv: prop. s. 88, 99, 124.

Regler om rösträtt för utlandssvenskar infördes 1967 i ValL och tillämpades första gången vid 1968 års val. De grundläggande bestämmelserna finns i 53 a, b och c §§. De innebär att vid sidan av den vanliga röstlängden skall upprättas särskild röstlängd för personer som ej är mantalsskrivna i riket. I denna kan, efter skriftlig ansökan före viss tidpunkt, utomlands bosatta svenska medborgare bli upptagna, om de varit kyrkobokförda i Sverige någon gång under de fem kalenderår som närmast föregått det år då röstlängden upprättas. Reglernas innehåll i övrigt, som ingående redovisats i tidigare riksdagsärenden (jfr KU 1967:55, 1968:8, 1969:27, 1970:10 och senast 1971:49), förbigås här.

Med skrivelse den 25 februari 1970 (nr 79) gav riksdagen som sin mening för Kungl. Maj:t till känna vad konstitutionsutskottet i utlåtande KU 1970:10 anfört om en förutsättningslös prövning av möjligheterna att vidga den krets av utlandssvenskar, som kan delta i val till riksdagen. I enlighet med beslut den 6 mars 1970 har Kungl. Maj:t överlämnat riksdagens skrivelse till VTU.

I sitt betänkande i anledning av fyra under allmänna motionstiden 1971 väckta motioner om vidgad rätt för utlandssvenskar att delta i allmänna val anförde utskottet (KU 1971:49) följande:

Genom lagändringar år 1967 erhöll vissa utomlands bosatta svenska medborgare möjlighet att utöva rösträtt i val till riksdagen. Som framgår av den ovan lämnade redogörelsen har 1965 års valtekniska utredning att förutsättningslöst pröva möjligheterna att vidga den krets av utlandssvenskar som kan delta i dylika val. Det kan förutsättas att valtekniska utredningen kommer att överväga även de frågor som aktualiserats i motionsyrkandena utan att något särskilt initiativ från riksdagens sida behöver tas. I detta läge finner utskottet ej skäl till någon riksdagens åtgärd i anledning av förevarande motioner.

Enligt utdrag av statsrådsprotokoll den 8 september 1972 har chefen för justitiedepartementet anfört att i avbidan på resultatet av den av riksdagen avsedda utredningen har de nuvarande reglerna om utlandssvenskars deltagande i riksdagsval tagits in i vallagsförslaget med smärre ändringar av i huvudsak redaktionell natur. Enligt samma protokoll har VTU:s uppdrag nu begränsats till att avse frågan om vidgad rätt för utlandssvenskar att delta i val till riksdagen. I arbetet på denna fråga bör enligt departementschefen vad som under riksdagsbehandlingen 1970 anförts om en förutsättningslös prövning vara vägledande.

I propositionen hänvisar departementschefen till att det ankommer på VTU att se över reglerna om utlandssvenskars rösträtt. I avbidan på VTU:s förslag och dess vidare behandling föreslås i detta sammanhang inte någon saklig ändring i de regler om utlandssvenskarnas rösträtt som nu gäller (prop. s. 88). I den allmänna motiveringen (s. 99) -- liksom i specialmotiveringen (s. 124) -- framhåller departementschefen

att de i vallagen intagna bestämmelserna om den särskilda röstlängden i sak oförändrade tas upp i den nya vallagen. Dock anser han det lämpligt och möjligt att tidsmässigt samordna de båda röstlängdsförfarandena. Detta innebär bl. a. att tidpunkten då ansökan om att bli upptagen i den särskilda röstlängden senast skall ha gjorts bör flyttas fram (från den 30 april) till den 1 juni.

I motionen 1972:802 anförs -- med hänvisning till ett tidigare av justitiedepartementet framlagt förslag till vallag (Ds Ju 1971:24) -- bl. a. att "som villkor för att utomlands bosatt svensk medborgare, som i övrigt uppfyller bestämmelserna för rösträtt, skall få utöva rösträtten bör enbart gälla att vederbörande någon gång varit kyrkobokförd i Sverige". Enligt motionärerna bör innehav av svenskt pass ha samma bevisvärde efter en femårsperiod som under densamma.

I motionen 1972:1737 anförs -- med hänvisning till tidigare riksdagsbehandling -- att de skäl som tidigare anförts för en utvidgning av rösträtten fortfarande kvarstår. Då de tekniska förutsättningarna för att utsträcka rösträtten till att gälla för de röstberättigade svenska medborgare bosatta utomlands, som någon gång varit kyrkobokförda här i riket, ännu inte klarlagts föreslår motionären nu en temporär förändring. Denna innebär att i vallagen föreslagna regler skall tillämpas med den förändringen att fem år utbyts mot tio år.

I detta sammanhang kan slutligen omnämnas att enligt en 1971 verkställd ändring (SFS 1971:33) i passkungörelsen (1970:471), som trädde i kraft den 1 april 1971, giltighetstiden för pass för vuxna förlängts från tidigare fem till tio år.

4. Skall tilldelning av kostnadsfria valsedlar uppgå till 4 eller 5 gånger antalet röstberättigade?

(Motionerna 1972:1740, hemställan p. 1, och 1972:1741, hemställan p. 1)

Lagtext: 6 kap. 5 och 6 §§ VallF. Motiv: prop. s. 53 f (VTU), 67 (remissyttranden), 93 (dep.chefen).

Departementschefen anför:

Det har obestriddligen utgjort en brist att väljarna vid tidigare val inte har kunnat vara säkra på att finna "sitt" partis valsedlar även på postanstalter, hos utlandsmyndigheter och på fartyg. VTU:s förslag att statsverket skall framställa och i lokal där röstning sker tillhandahålla väljarna partimarkerade valsedlar -- dvs. valsedlar som innehåller parti- och valbeteckning i tryck men som i övrigt är blanka -- för partier som är representerade i riksdagen innebär en väsentlig förbättring härvidlag. Jag förordar därför att förslaget genomförs. Som en följd av detta bör -- som VTU också har föreslagit -- partiernas fria valsedelskvot kunna sänkas från fem till fyra gånger antalet röstberättigade i valkretsen när fråga är om riksdagsval och vid valet när fråga är om val av landstingsmän och kommunfullmäktige.

I motionen 1972:1740 anför:

Departementschefen utgår från det förslag som framlagts av valtek-niska utredningen och som föranleddes av ett önskemål att nedbringa antalet valsedlar vid övergång till de dyrare hålkortsvalsedlarna. Eftersom dessa nu inte kommer till användning anser vi inte att de ekonomiska motiven för en nedskärning av den fria valsedelkvoten kan anses kvarstå. Det faktum att man i vissa valkretsar, speciellt om man använt mer än en lista, redan vid en fri kvot på fem gånger antalet röstberättigade fått betala för en del av sina valsedlar talar enligt vår mening för att ingen nedskärning görs i antalet fria valsedlar.

I motionen 1972:1741 görs gällande att partiernas behov av valsedlar knappast minskar genom att statsverket i 1973 års val kommer att tillhandahålla väljarna valsedlar som innehåller parti- och valbeteckning i tryck men som i övrigt är blanka. För att partiernas behov av valsedlar med säkerhet skall tillgodoses bör därför, enligt motionären, den fria valsedelkvoten vara oförändrad, fem gånger antalet röstberättigade.

5. Vilka partier skall tilldelas kostnadsfria valsedlar m. m.?

(Motionerna 1972:1740, hemställan p. 2, och 1972:1742)

Lagtext: 6 kap. 5 och 6 §§ samt 8 kap. 9 § tredje stycket ValLF. Motiv: prop. s. 53 (VTU) och 93 f. (dep.chefen).

Beträffande förutsättningarna för att erhålla kostnadsfria valsedlar anför departementschefen:

I sammanhanget vill jag också till behandling ta upp den förutsättning för gratis valsedelstildelning som gällde vid 1970 års riksdagsval och som innebar att partiet i fråga var eller genom valet blev representerat i riksdagen. Denna ordning gav uttryck för samma princip som reglerna om statligt partistöd. Enligt dessa utgår sålunda partistöd till parti som har deltagit i senaste val till riksdagen och därvid har vunnit mandat, vilket innebär att partiet skall ha fått minst 4 % av rösterna i hela landet eller minst 12 % av rösterna i en valkrets (se prop. 1970:1 bil. 4, G 4, SU 2, rskr 2, KU 14, rskr 103). 1971 års partistödsutredning har emellertid i ett nyligen avgivet betänkande (SOU 1972:62) bl. a. föreslagit att det för rätt till statligt partistöd inte längre skall krävas att partiet vunnit mandat i riksdagen. Avtrappat partistöd skall enligt förslaget utgå också till parti som inte har blivit företrätt i riksdagen men vars röstandel är större än 2,5 % av rösterna i hela landet.

Det är enligt min mening naturligt att samma regler gäller i fråga om rätten att vid riksdagsval få valsedlar gratis som i fråga om rätten att få statligt partistöd. Om partistödsutredningens nämnda förslag genomförs, bör sålunda gälla att parti som vid tidigare riksdagsval har fått eller vid valet får minst 2,5 % av rösterna, skall kunna få valsedlar gratis upp till det maximalantal som jag nyss förordade. I avbidan på ställningstagandet till partistödsutredningens förslag bör emellertid den ordning som i detta avseende tillämpades vid 1970 års val behållas.

I motionen 1972:1740 hävdas att den av departementschefen förordade anknytningen till reglerna för partistöd bör gälla även för 1973 års val i vad gäller förutsättningarna för att ett parti skall erhålla kostnadsfri valsedelstildelning. Motionärerna anför:

Eftersom en proposition om ändring av reglerna för partistödet aviseras till månadsskiftet oktober - november - vi utgår från att den grundar sig på partistödsutredningens enhälliga förslag - anser vi det motiverat att nu genomföra reformen med fria valsedlar för parti som uppnår 2,5 % av rösterna.

Vi föreslår således att i det nu föreliggande förslaget till vallag införs rätt för parti, som vid tidigare riksdagsval fått eller i valet får minst 2,5 % av rösterna, att erhålla gratis valsedlar upp till samma kvot som gäller för de partier som blivit representerade i riksdagen.

I motionen 1972:1742 föreslås, att varje parti som blivit registrerat för deltagande i val bör ha rätt till kostnadsfria valsedlar och kuvert. Motionären hävdar, att det måste anses som en grundläggande demokrati-fråga att, om stöd över huvud taget skall utgå, skall alla registrerade partier behandlas lika.

I propositionen 1972:126, som anmäldes i riksdagen den 7 november 1972, föreslås en lag om statligt stöd till politiska partier. Lagens bestämmelser överensstämmer med det förslag som har lagts fram av 1971 års partistödsutredning i betänkandet Offentligt stöd till de politiska partierna (SOU 1972:62). Sålunda föreslås bl. a. att parti som ej blivit företrätt i riksdagen men vars röstandel vid riksdagsval är större än 2,5 % får avtrappat partistöd. De nya bestämmelserna föreslås få tillämpning redan fr. o. m. den 1 juli 1972.

I en den 27 oktober beslutad proposition (1972:134) med förslag till lag om kyrkofullmäktigval, m. m. har Kungl. Maj:t föreslagit en ändring i i vallagsförslagets bestämmelser om fri valsedelstilldelning. Ändringen avser 6 kap. 5 § och innebär att parti som vid senaste riksdagsval har fått eller vid förestående val får mer än 2,5 % av rösterna i hela landet har rätt att få valsedlar upp till i vallagspropositionen förordad maximiantal. Som en följd härav blir förutsättningarna för partis valsedelstilldelning olika såvitt avser å ena sidan riksdagsval och å andra sidan landstings- och kommunfullmäktigval.

6. Skall tidpunkten för den senaste leveransen av valsedlar fastställas till 45 dagar före valet i stället för till i förslaget förordade 30 dagar?

(Motionen 1972: 1740, hemställan p. 3)

Lagtext: 6 kap. 8 § ValLF.

Enligt 9 § lagen (1969:825) om de allmänna valen den 20 september 1970 skulle i princip leverans av valsedlar ske senast den 31 juli 1970 eller ca 50 dagar före valet. Den genom propositionens förslag förordade ändringen är inte särskilt kommenterad i propositionen (jfr s. 50-54, 92-94 samt 125).

Motionärerna anför att erfarenheterna av valförberedelsearbetet på olika plan ute i landet talar för att 30 dagar är helt otillräcklig tid och att det för arbetets planering och genomförande är av vikt att samtliga valsedlar finns tillgängliga i god tid före valet.

7. Vilka partiets valsedlar skall tillhandahållas i lokal där röstning äger rum?

(Motionen 1972: 1742)

Lagtext: 6 kap. 9 § ValLF. Motiv: prop. s. 53 och 93.

Vid 1970 års val gällde att väljarna i lokal där röstning ägde rum skulle tillhandahållas de blanketter till valsedlar de behövde för röstningen (7 § tredje stycket lagen om de allmänna valen den 20 september 1970).

I propositionen föreslås nu en sådan utbyggnad av reglerna, att väljarna i ifrågavarande lokaler skall tillhandahållas också valsedlar som försetts med parti- och valbeteckning för parti vilket är representerat i riksdagen (partimarkerade valsedlar).

I motionen 1972: 1742 föreslås att i lokal där röstning äger rum väljarna för varje val skall ha tillgång till valsedlar för parti som låtit registrera sig för deltagande i valet. Motiveringen är densamma som redovisats i avsnittet 5 ovan.

8. Skall skyldighet föreligga för valförrättare att övervaka att valsedlar finns tillgängliga i vallokal?

(Motionen 1972:391)

Lagtext: 9 kap. 6 § ValLF.

I 60 § ValL och 26 § KVL föreskrivs att blanketter för valsedlar skall tillhandahållas i vallokalen. Vidare skall särskilt utrymme finnas anordnat, där valsedlar kan utläggas. Detta skall ligga i anslutning till vallokalen eller, om så ej lämpligen kan ske, i denna.

I motionen 1972: 391 uttalas att det är en förutsättning för att valförrättningen vid allmänna val skall löpa smidigt att väljarna har tillgång till de olika partiernas valsedlar i vallokalen. Det framhålls att enligt hittills gällande bestämmelser har valförrättaren endast skyldighet att tillse att blanketter till valsedlar finnes tillgängliga i vallokalen. Motionärerna anser att valförrättarens övervakningsplikt bör utvidgas och omfatta också partiernas valsedlar.

En motion med motsvarande syfte avslogs av riksdagen 1970 (KU 1970:12). I utskottsutlåtandet, till vilket hänvisas, redogörs bl. a. för frågans tidigare behandling. I sitt avstyrkande yttrande förutsatte utskottet att frågan skulle prövas under valtekniska utredningens fortsatta arbete.

Enligt det föreslagna stadgandet i 9 kap. 6 § ValLF, som inte särskilt kommenteras i propositionen, skall valförrättare tillse att väljarna i vallokalen eller i anslutning därtill har tillgång till blanketter för valsedlar och partimarkerade valsedlar för parti som är representerat i riksdagen.

I övrigt må här också hänvisas till vad som anförts under närmast föregående avsnitt.

9. Skall tiden för poströstning och röstning hos utlandsmyndighet förkortas?

(Motionerna 1972:1739 och 1972:1741, hemställan p. 2)

Lagtext: 10 kap. 1 § och 7 § andra stycket ValLF. Motiv: prop. s. 55 f. (VTU), 68, 95, 128.

Departementschefen anför:

I fråga om poströstningsperioden inom landet föreslog VTU redan i sitt år 1967 avgivna betänkande (SOU 1967:27, Förtidsröstning och gemensamma tvådagarsval) en förkortning från 30 till 18 dagar. Detta förslag återkom i både 1969 och 1971 års betänkanden. Vid samtliga tillfällen godtogs förslaget av remissinstanserna. I 1971 års betänkande har VTU – under hänvisning främst till de transportmöjligheter som numera står till buds – också föreslagit att perioden för röstning hos utlandsmyndighet skall förkortas så att den börjar tidigast adertonde dagen före valdagen. I fråga om tiden för röstning på fartyg föreslås däremot inte någon ändring. VTU menar att de förhållanden under vilka fartygsröstningen sker är så speciella att en röstningsperiod om 45 dagar är motiverad. Någon kritik mot vad VTU sålunda har föreslagit har inte förekommit vid remissbehandlingen.

Även jag är beredd att godta VTU:s förslag i det nämnda hänseendet. På postanstalt inom riket och hos utlandsmyndighet bör alltså också enligt min mening röstningen inledas 18 dagar före valdagen medan röstningen på fartyg liksom hittills bör börja 45 dagar före valdagen. Regler av denna innebörd har tagits in i förslaget till vallag.

I sammanhanget bör beaktas att i propositionen föreslås att röstkort skall utsändas senast 30 dagar före valdagen eller, i nyvals- och omvalssituationer, senast 20 dagar före valdagen (7 kap. 2 § ValLF). Enligt nu gällande bestämmelser skall röstkort sändas ut senast 35 dagar före valdagen, dvs. senast fem dagar före poströstningens början. I denna del anför departementschefen (s. 128):

I och med att poströstningsperioden nu föreslås förkortad från 30 till 18 dagar bör den dag då röstkorten senast skall utsändas till de röstberättigade kunna förläggas något närmare valdagen. Därvid bör man emellertid ta hänsyn till att den omständigheten att någon inte erhåller röstkort kan innebära att vederbörande felaktigt ej upptagits i röstlängd. För den möjlighet till rättelse i längden som tidigare har förordats (se 4 kap. 8 §) skall kunna utnyttjas i praktiken bör endast en mindre justering göras. Den tidpunkt när röstkorten senast skall utsändas till väljarna bör bestämmas till 30 dagar före valdagen när fråga är om ordinarie val till riksdagen och val i hela landet av landstingsmän och kommunfullmäktige. Vid annat val bör den senaste tidpunkten för röstkortens utsändande bestämmas till 20 dagar före den bestämda valdagen. En sådan förkortning är motiverad av hänsyn till intresset av att så snabbt som möjligt efter det att beslut har fattats om ny- eller omval kunna genomföra detta.

I motionen 1972: 1739 anför:

Vallagen bör självfallet utformas så att människors möjlighet att rösta underlättas. Sådana åtgärder kan gälla såväl öppethållartider i vallokaler som vallokalernas antal och geografiska belägenhet. Mycket väsentlig i detta sammanhang är också frågan om under vilken period före valet som

röstning på post och beskickning kan ske. Länge har den bestämmelsen gällt att sådan röstning godkännts 30 dagar före valdagen. Nu föreslås i propositionen att denna tid skall minskas till 18 dagar. Departementschefen stöder sig härvid på valtekniska utredningen, vilken i två betänkanden av transporttekniska skäl förordat ändrade tider för poströstningen.

Förbättrade och i tiden avkortade transporter kan omöjligt användas som skäl för minskade möjligheter till förtidsröstning. Den valteknik som aktualiserade transportproblemen skall ju inte användas. Försämrade möjligheter för förtidsröstning kan icke accepteras. Tiden för kvalifikationsdatum för röstlängd respektive lagstiftningen om distribution av röstkort kan icke heller användas som argument för en direkt försämring för väljarna. Vi anser därför att 30-dagarsgränsen för röstning på postanstalt och hos utlandsmyndighet bör bibehållas.

I motionen 1972: 1741 anförs:

I vallagens 10 kap. upptas särskilda bestämmelser om röstning på postanstalt, hos utlandsmyndighet och på fartyg. I 1 § anges att röstning på postanstalt får ske från och med adertonde dagen före valdagen till och med valdagen. Denna bestämmelse innebär en inskränkning i förhållande till tidigare, då poströstning fick ske från och med trettionde dagen före valdagen. Statsrådet anför inga speciella skäl för inskränkingen. Enligt min mening har inga vägande skäl anförts för att begränsa väljarnas möjligheter att rösta på posten. Det är väsentligt att inte möjligheterna att avge sin röst i onödan begränsas. För t. ex. dem som förlägger en utlandsresa till tiden omkring valdagen torde de nuvarande bestämmelserna innebära större möjligheter att kunna utöva sin rösträtt. Bestämmelsen bör således ändras så att röstning på postanstalt får ske från och med trettionde dagen före valdagen till och med valdagen. Denna ändring föranleder ett par konsekvensändringar i andra paragrafer i lagen.

Motionen 1972: 1739 tar således sikte på såväl poströstning som röstning hos utlandsmyndighet medan motionen 1972: 1741 avser enbart poströstning.

10. Angående röstning genom valesedelsförsändelse

(Motionerna 1972: 1739, hemställan B, och 1972: 1741, hemställan p. 4)

Lagtext: 11 kap. ValLF. Motiv: prop. s. 131 f.

a) Ä k t a - m a k e r ö s t n i n g

Departementschefen. F. n. gäller att valesedelsförsändelse från äkta make får lämnas på postanstalt, hos utlandsmyndighet och på fartyg endast i samband med att den make som lämnar försändelse själv röstar (74 § ValL och 39 § KVL). Det berättigade i en sådan bestämmelse har i olika sammanhang satts i fråga. Bestämmelsen ger visserligen röstmottagaren en möjlighet att kontrollera att den som avlämnar försändelsen verkligen också är make till den som har anordnat denna. Mot en sådan kontrollaspekt bör emellertid ställas att regeln kan göra det omöjligt för äkta makar att utnyttja denna röstningsmöjlighet i de fall där bara den ena av dem är röstberättigad. Det kan vidare på goda grunder antas att regeln uppfattas som svårförståelig och vällar irritation bland väljarna. Dessa senare synpunkter synes böra väga tyngre än kontrollsynpunkten. Detta har föranlett att bestämmelsen har fått utgå.

b) Angående valedelsförsändelse från sjuk eller därmed jämställd väljare

Gällande ordning. F. n. gäller att valedelsförsändelse från sjuk och därmed jämställd väljare får lämnas endast i vallokal.

Bakgrund. Reglerna om dessa valedelsförsändelser infördes 1965 efter långvarigt utredningsarbete, vid vilket huvudsårigheten varit att konstruera ett från valsäkerhetssynpunkt godtagbart system. Möjlighet till poströstning infördes inte, eftersom ombudets inställelse i vallokalen ansågs innebära ett visst värde från kontrollsynpunkt framför röstavlämnning på postanstalt. Ett motionsyrkande därom avstyrktes av KU, som bl. a. fann att erfarenheterna borde avvaktas, och avlogs av riksdagen (KU 1965:40). Nya motioner har avstyrkts och avlagits 1967 och 1969 (KU 1967:37, 1969:12 och 1969:50). Därvid hänvisades till kommande prövning av frågan av främst valtekniska utredningen.

Promemorian. I promemorian erinras om att det, när möjlighet öppnades för sjuk och därmed jämställd väljare att rösta genom valedelsförsändelse, uttalades (KU 1965:40) att det, när erfarenheter av systemet hade vunnits, borde prövas om inte dessa väljarkategoriers röstning kunde underlättas genom att sådan valedelsförsändelse fick lämnas även på postanstalt. Det framhålls i promemorian att den nämnda formen av röstning nu har använts vid tre val och att systemet på det hela taget har fungerat väl. Även om röstningsformens betydelse har minskat genom de ökade möjligheter till poströstning som numera införts, står det enligt promemorian klart att den fyller en funktion. Mot denna bakgrund och då några avgörande skäl enligt promemorian inte kan anföras mot att tillåta att också sådan valedelsförsändelse får lämnas på postanstalt inom landet, förordas i promemorian att lagen kompletteras med en bestämmelse om detta.

Remissyttrandena. Förslaget att valedelsförsändelse från sjuk och därmed jämställd väljare skall få avlämnas även på postanstalt inom landet har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av remissinstanserna. *Postverket* fogar till sitt tillstyrkande den kommentaren att en konsekvens av ändringen torde komma att bli att flertalet försändelser av detta slag kommer att avlämnas på postanstalt, eftersom avlämning där kan ske även före valdagen. *Valnämnden i Stockholm*, i vars yttrande *kommunstyrelsen* instämt, betonar vikten av att postfunktionärerna får nödvändig utbildning. En ledamot av kommunstyrelsen har *reserverat* sig och avstyrkt förslaget.

Departementschefen. I likhet med de remissinstanser som yttrat sig i denna fråga anser jag tiden nu inne att tillåta poströstning inom landet även med valedelsförsändelse från sjuk och därmed jämställd väljare. Förevarande paragraf har utformats i enlighet härmed.

Motionen 1972:1739 tar upp båda de ovan redovisade delfrågorna. I motionen anför:

I olika omgångar har lagstiftningen beträffande äktamake- respektive ombudsrostning liberaliserats, vilket inneburit att röstproceduren förenk-

lats och att den individuella röstningen ökat. Naturligtvis måste man sträva efter att i görligaste mån underlätta för den enskilde att avgiva sin röst, men liberaliseringen i detta avseende får inte drivas så långt att systemet missbrukas och utnyttjas för otillbörlig påverkan. Att dessa farhågor inte är ogrundade har redan visat sig. Vid 1968 års val, då ombudsrostning första gången prövades, förekom missbruk i sådan grad att det i vissa fall ledde till åtal.

I propositionen föreslås ytterligare uppmjukning av bestämmelserna genom att äktamakeröstning på postanstalt skall kunna ske utan att den som lämnar rösten själv röstar och genom att sjuk och därmed jämställd medges poströstning med valedelsförsändelse. Vi kan nu godtaga ändringsförslagen, bl. a. med hänsyn till vallagens provisoriska karaktär, men vill med skärpa understryka att man vid valet 1973 på alla sätt övervakar att ombudsrostningen inte missbrukas. Skulle det visa sig att missbruk sker, anser vi att hela institutet med ombudsrostning bör överses.

I motionen 1972:1741 anføres beträffande röstning med valedelsförsändelse från sjuk eller därmed jämställd:

I vallagens 11 kap. upptas särskilda bestämmelser om röstning med valedelsförsändelse. I 4 § har inlagts den bestämmelsen att valedelsförsändelse från sjuk och därmed jämställd får lämnas även på postanstalt där röstning äger rum. För avlämnande av valedelsförsändelse i vallokal har utfärdats utförliga bestämmelser i syfte att garantera en noggrann kontroll av att försändelsen anordnats på föreskrivet sätt etc. Motsvarande bestämmelser finns inte vid avlämnande av valedelsförsändelse på postanstalt. Som postverket har framhållit torde en konsekvens av ändringen komma att bli att flertalet försändelser av detta slag kommer att avlämnas på postanstalt. Valnämnden i Stockholm, i vars yttrande kommunstyrelsen instämt, betonar vikten av att postfunktionärerna får nödvändig utbildning. Även om noggrannheten vid mottagandet av valedelsförsändelser skulle kunna åstadkommas genom utbildning av postfunktionärer kommer tydligen regler motsvarande dem som gäller i vallokal inte att utfärdas.

Det finns vidare anledning förmoda att alla postfunktionärer, som kommer att få fungera som valförrättare om den föreslagna bestämmelsen genomförs, inte kommer att nås av utbildningen. Om, som postverket förmodat, bestämmelsen kommer att leda till en väsentlig ökning av ombudsrostningen på posten, ökar enligt vår mening betänkligheterna inför förslaget. Mottagande av valedelsförsändelse erfordrar kunskaper hos valedelsmottagaren utöver dem som erfordras vid mottagande av valedlar från väljare, som själva avlämnar sin valedel. Valedelsförsändelser från sjuk och därmed jämställd bör därför lämnas i vallokal där speciella regler och för ändamålet särskilt avdelad personal finnes. De nuvarande bestämmelserna har inte heller uteslutit någon från att rösta genom ombud.

11. Skall besvärstiden beträffande val till landsting och kommunfullmäktige förkortas?

(Motion 1972:1740, hemställan p. 4)

Lagtext: 15 kap. 3 § ValLF. Motiv: prop. s. 45, 140.

Besvär över val prövas av regeringsrätten. Besvärstiden är nu för val till riksdagen liksom val av landstingsmän och kommunfullmäktige 10 dagar, räknat från det valet avslutades (92 § ValL resp. 56 § KVL). Detta sker vad gäller val till riksdagen genom kungörelse om valets utgång i Post- och Inrikes tidningar och beträffande övriga val genom det kungörande av valets utgång som äger rum vid sammanräkningsförrätningens slut genom protokollets uppläsande (54 § KVL). Något kungörande i tidning av dessa vals utgång är inte föreskrivet.

Departementschefen anför:

Besvärstiden vid riksdagsvalet har ansetts till tio dagar, räknat från den dag då kungörelse om valutgången tagits in i Post- och Inrikes tidningar vilket innebär att någon ändring inte föreslås. I fråga om besvär över landstings- och kommunfullmäktigval har tiden ansetts utan olägenhet kunna förkortas och bestämts till tre dagar efter det resp. val avslutats.

Motionärerna gör gällande att den genom propositionen föreslagna förkortningen av besvärstiden över val till landsting och kommunfullmäktige från tio till tre dagar har sin grund i att en övergång i framtiden eventuellt kommer att ske till att låta valutslaget få ett omedelbart genomslag i kommunfullmäktiges och landstingets sammansättning. De anför vidare:

Eftersom detta inte är aktuellt nu, anser vi att en förkortning av besvärstiden kan anstå till dess att ett behov av detta föreligger. En så kort besvärstid som tre dagar kan under inga förhållanden vara acceptabel, om man menar att besvärsinstitutet skall ha en reell betydelse. Besvärstiden bör därför även fortsättningsvis vara tio dagar för samtliga val.

12. Kostnaderna för sammanräkningsförfarandet

(Motionen 1972: 1739, hemställan under B)

Lagtext: 8 kap. 15 § ValLF. Motiv: prop. s. 103 f., 108, 129, 156 f. (RSV), 170 (RSV).

Genom propositionens förslag om ändringar i sammanräkningsförfarandet kommer flera moment som tidigare ankommit på statliga organ – länsstyrelserna – att i stället åvila de kommunala valnämnderna. I propositionen upptas frågan om kostnadsfördelningen mellan stat och kommun. Departementschefen anför:

Av den redogörelse för RSV:s förslag som jag nyss lämnade framgår, att det innebär att flera nya uppgifter läggs på valnämnderna. Enligt förslaget får valnämnderna sålunda uppgiften att under tiden närmast före valdagen och dagarna därefter organisera mottagandet och sorteringen av poströsterna. Vidare ligger i förslaget bl. a. att det ankommer

på nämnderna att svara för transporter av poströster till vallokaler samt för granskning och räkning av poströster som inte har kunnat sändas ut till vallokalerna. Ett genomförande av förslaget får sålunda den följden att valnämnderna får en mer arbetskrävande och betydelsefull funktion i valarbetet än de hade vid 1970 års val samt att kommunernas valkostnader ökar.

När det gäller valnämndernas verksamhet och kommunernas merkostnader, vilka av RSV har beräknats till ca 700 000 kronor för hela landet, vill jag erinra om att utvecklingen tidigare har inneburit att åtskilliga uppgifter har förts över från valnämnderna och kommunerna till statliga myndigheter. Före 1970 års val svarade sålunda nämnderna för bl. a. röstlängdsförfarandet samt upprättandet och utsändandet av röstkort. Med hänsyn härtill är det enligt min mening inte oskäligt att kommunerna nu belastas med den, utslagen på samtliga kommuner, tämligen obetydliga merkostnad som förslaget enligt RSV:s beräkning innebär för dem. Någon anledning att betvivla att valnämnderna kan anförtros de relativt kvalificerade uppgifter av organisatorisk art som enligt förslaget läggs på dem finner jag inte föreligga.

Slutligen vill jag här ytterligare något beröra frågan om de kostnader som ett genomförande av den här förordade ordningen för behandling av poströster och utnyttjande av maskinella hjälpmedel kan antas föra med sig. Som framgår av den till RSV:s skrivelse fogade sammanställningen av valkostnader (bilaga 5) kan statsverkets kostnad för 1970 års gemensamma val såvitt gäller valmaterial (valsedlar och kuvert), transport av poströster och sammanräkning beräknas ha uppgått till ca 7 040 000 kr. Vidare framgår att statsverkets kostnader i dessa hänseenden för 1973 års val med tillämpning av den föreslagna ordningen kan beräknas till ca 6,5 milj. kr., medan kostnadsökningen för dessa val för kommunernas del som nyss har nämnts — kan beräknas bli sammanlagt ca 700 000 kr. I fråga om hanteringen av poströster och länsstyrelsernas sammanräkning gäller enligt RSV:s beräkningar, mot vilka jag inte finner anledning till erinran, att kostnaderna vid 1970 års val kan beräknas ha uppgått till sammanlagt ca 2,3 milj. kr. medan motsvarande kostnader för 1973 års val beräknas bli ca 3,3 milj. kr. Den kostnadsökning på ca 1 milj. kr. som den förordade ordningen sålunda kan beräknas föra med sig för statsverket och kommunerna finner jag böra accepteras med hänsyn till de fördelar som ordningen medför.

Motionärerna anför:

Kostnaderna för den nu föreslagna sammanräkningen av röster och poströster kommer väsentligen att åvila kommunerna. Vi menar att kostnadsberäkningarna för i första hand valnämnderna i kommunerna gjorts alltför optimistiska och befarar att de reella kostnaderna väsentligt kommer att överstiga beräkningarna. Skulle våra farhågor visa sig berättigade bör en omprövning av kostnadsfördelningen mellan stat och kommun ske.

13. Skall suppleantsystemet för kommunfullmäktige vara obligatoriskt eller fakultativt?

(Motionerna 1972:1737, motiveringen, 1972:1739, hemställan under A 2 och 3)

Motiv: prop. s. 73, 74, 77, 78, 109.

Genom statsmakernas beslut 1969 (prop. 1969:129, KU 1969:44, 45 och 49, rskr 405–407) ändrades med verkan fr. o. m. den 1 januari 1971 kommunallagen, kommunallagen för Stockholm och lagen om församlingsstyrelse, så att fullmäktige fick besluta att det skulle finnas suppleanter för fullmäktige.

Vid riksdagsbehandlingen yrkades i flera motioner (fp, c, m) att suppleantsystemet skulle vara obligatoriskt. Motionerna avstyrktes av konstitutionsutskottet (KU 1969:44 s. 8) med följande motivering:

Utskottet vill erinra om att det vid frågans tidigare behandling framkom delade meningar, om suppleanter alls borde införas. Enligt utskottets mening föreligger inte tillräckliga skäl för att, med avvikelse från propositionens förslag, gå så långt som till att införa ett obligatoriskt suppleantsystem. Som departementschefen påpekat kan intresset att få flera förtroendemän i kommunerna i vissa fall tillgodoses enbart genom att öka fullmäktiges antal. Över huvud synes skilda förhållanden i olika kommuner leda till att lämpligheten att införa ett suppleantsystem för den egna kommunens del bedöms mycket olika. Om alla de fortfarande bestående mindre kommunerna måste införa ett suppleantsystem, skulle detta också säkerligen i många fall leda till praktiska svårigheter av skilda slag. Utskottet finner sig sålunda böra avstyrka motionerna och tillstyrka propositionen i denna del.

Nio ledamöter (4 fp, 3 c, 2 m) reserverade sig till förmån för ett obligatoriskt suppleantsystem och anförde:

Utskottet finner starka skäl tala för att suppleantsystemet bör vara obligatoriskt. En sådan ordning gäller i fråga om suppleanter för landstingsmän liksom beträffande alla kommunala styrelser och nämnder. Det är svårt att motivera en avvikelse beträffande fullmäktige. Att suppleanter finns i vissa kommuner men inte i andra kan inte vara tillfredsställande. Den allmänna synpunkten, att kommunerna bör ges största möjliga handlingsfrihet, är inte tillämplig i denna fråga. Detta framgår redan av att suppleantsystemet är obligatoriskt i alla andra fall där det förekommer. Motiveringen för att det införs är också väsentligen, att det breddar och stärker den kommunala demokratin samt ökar de kommunala församlingarnas funktionsduglighet. Med hänsyn härtill bör någon valfrihet inte föreligga, sedan man väl fattat principbeslutet och infört bestämmelser om fullmäktigesuppleanter i KL. Utskottet finner sålunda anledning att, med avvikelse från propositionen och bifall till motionerna 5), 6) och 7) i denna del, förorda att suppleanter obligatoriskt skall utses för fullmäktige.

Riksdagen följde utskottet.

Utredningen om den kommunala demokratin (C 1970:29) har enligt sina direktiv att kartlägga erfarenheterna av det primärkommunala suppleantsystemet och överväga behovet av ändringar. Ett första betänkande i denna fråga (Ds C 1971:4) har framlagts av utredningen. Detta avser endast frågan om antalet suppleanter i kommunerna. Enligt utredningens mening är det ännu för tidigt att göra en mera allsidig bedömning av systemets allmänna verkningar. En sådan bedömning bör enligt utredningen anstå till dess något längre tid gått av innevarande valperiod som är den första under vilken institutet fungerar. Av samma

skäl ingick inte utredningen i sin första utredningsetapp närmare på frågan om suppleantsystemets fakultativa karaktär bör överges och en övergång ske till ett obligatoriskt suppleantsystem. Utredningen anförde emellertid att enligt utredningens mening talade principiella skäl för ett enhetligt system beträffande fullmäktigesuppleanterna. Någon ändring av den gällande ordningen i detta hänseende föreslogs dock inte.

Två ledamöter i utredningen (herrar Boo och Elmstedt) uttalade i en reservation till utredningens delbetänkande att starka principiella skäl enligt deras mening talade för ett enhetligt system beträffande fullmäktigesuppleanter. Eftersom utredningen avsåg att senare i sitt arbete återkomma med en mera allsidig bedömning av suppleantsystemet framställde de inte något särskilt yrkande i saken.

En ledamot i utredningen (herr Astrand) framhöll i ett särskilt yttrande att utredningen enligt hans mening borde ha förordat ett enhetligt och obligatoriskt suppleantsystem i landets kommuner.

Departementschefen konstaterar i propositionen att utredningen om den kommunala demokratin inte gått närmare in på bl. a. frågan om suppleantsystemets fakultativa karaktär bör bibehållas eller om man bör gå in för ett obligatoriskt suppleantsystem. Han finner det riktigt att utredningen koncentrerat sig på frågan om att minska antalet suppleanter och avstått från att nu ta upp suppleantfrågan i hela dess vidd. Någon ändring beträffande suppleantsystemets fakultativa karaktär föreslås inte i propositionen.

I motionen 1972: 1737 anförs utan anknytning till något yrkande:

Vår principiella inställning att suppleantsystemet skall finnas i alla kommuner står vi fortfarande fast vid men accepterar att ett beslut därom får anstå till dess att pågående utredningsarbete slutförts.

I motionen 1972: 1739 hävdar motionärerna att departementschefen bort föreslå ett obligatoriskt ersättersystem. De anför vidare:

Från kommunaldemokratiska utgångspunkter är det icke lämpligt med en ordning som innebär att vissa kommuner inrättar suppleantsystem, andra inte. Kraven på vidgad representation och ökad kontinuitet är rimligen lika stora i alla kommuner. Mot denna bakgrund förordar vi att lagen utformas så att suppleantsystemet blir obligatoriskt.

14. Antalet suppleanter

(Motionen 1972: 1737, hemställan p. 1)

Lagtext: förslaget till lag om ändring i kommunallagen (1953:753) 5 a §, förslaget till lag om ändring i kommunallagen (1957:50) för Stockholm, 5 §.

Motiv: prop. s. 73–81, 108–110, 143.

I propositionen framläggs förslag till lagändringar i syfte att begränsa antalet suppleanter. Förslaget bygger på vad utredningen om den kommunala demokratin förordat i betänkandet (DsC 1971:4) Nya bestämmelser för utseende av suppleanter för kommunfullmäktige. Utredningen stannade för en lösning som i sina huvuddrag innebär att det

antal suppleanter som skall utses för varje parti skall motsvara en av fullmäktige bestämd kvotdel, som dock inte får överstiga hälften av det antal ordinarie fullmäktigeplatser som partiet fått i kommunen eller, om kommunen är indelad i valkretsar, i valkretsen. För varje i fullmäktige representerat parti skall dock alltid utses minst en suppleant. Systemet är inte listtroget.

Inom utredningen hade diskuterats frågan om att i lag föreskriva hur stor andel av antalet mandat för varje parti som skall utses som suppleanter eller att begränsa kommunernas frihet att bestämma antalet suppleanter enbart genom att fixera en övre gräns för den kvotdel av antalet fullmäktige, som får utses som suppleanter.

Utredningen ansåg att vissa skäl talade för en hälftenregel, som innebär att antalet suppleanter i de kommuner som infört suppleantsystemet genomgående skall uppgå till hälften av det antal ordinarie platser som varje parti erhållit i kommunen eller i valkretsen för valkretsindelade kommuner. I denna del anförde utredningen vidare:

I diskussionerna i samband med införandet av det nuvarande suppleantsystemet sågs sålunda hälftenprincipen skapa tillräckliga garantier för att antalet suppleanter skulle kunna vara så stort att även vid förfall för flera ledamöter ur samma parti ersättare för dessa skall finnas, samtidigt som man skulle kunna tillgodose önskemålet att knyta ett större antal medborgare till det kommunala arbetet.

Att antalet suppleanter är hälften så stort som antalet fullmäktige har vidare ansetts vara en rimlig nivå för att skapa garantier för att ersättarna skall få den vana och förtrogenhet med det kommunala arbetet som anses vara en förutsättning för att de skall kunna göra en meningsfull insats.

En fördel med en obligatorisk hälftenregel är också att politiska meningsmotsättningar rörande begränsningen av antalet suppleanter kan undvikas i kommunerna.

Även om sålunda skäl talar för ett enhetligt suppleantsystem i kommunerna också beträffande suppleanternas andel av antalet fullmäktige, bör enligt utredningens mening också denna fråga bedömas i ett vidare sammanhang. Då kommunerna f. n. har rätt att inte endast bestämma antalet fullmäktige utan även avgöra om suppleanter över huvud taget skall finnas för fullmäktige, är det enligt utredningens mening konsekvent att låta kommunerna själva avgöra även i vilken utsträckning antalet suppleanter skall begränsas.

Utredningen är också medveten om att bedömningarna beträffande begränsningen av antalet suppleanter kan variera mellan olika kommuner. Sålunda avstod vissa kommuner från att införa suppleanter enligt det i 1970 års val tillämpade systemet, då man ansåg att antalet suppleanter inte i tillräcklig grad begränsats. I samband med riksdagsbehandlingen av den aktuella propositionen år 1969 om införande av suppleanter för fullmäktige framfördes förslag om en ytterligare begränsning av antalet suppleanter.

Utredningen har mot denna bakgrund stannat för att inte föreslå annan begränsning för kommunerna än att antalet suppleanter skall få uppgå till i princip högst hälften av det antal ordinarie platser i fullmäktige, som varje parti erhållit.

I en reservation föreslog ledamöterna Boo och Elmstedt att antalet suppleanter obligatoriskt skall utgöra hälften av resp. partis mandatantal i

fullmäktige. De uttalade därvid ”att kommunaldemokratiska skäl talar för ett helt enhetligt suppleantsystem i de kommuner, som valt att införa suppleanter för fullmäktige. Därigenom kan man undvika politiska motsättningar i kommunerna kring sättet att begränsa antalet suppleanter”.

Departementschefen anför:

Liksom flertalet remissinstanser finner jag det vara uttryck för en riktig princip att suppleantsystemet får en sådan utformning att partierna får suppleanter i proportion till sin styrka i fullmäktige. Även i övrigt anser jag att utredningen kommit fram till ett suppleantsystem som bättre än det nuvarande tillgodoser de krav och önskemål som bör ställas på ett sådant system. Jag förordar därför att det primärkommunala suppleantsystemet utformas i överensstämmelse med utredningens förslag. Tilläggas bör att systemets konstruktion är sådan att det lätt låter sig anpassas till ett annat valsystem, om det skulle bli aktuellt att införa ett sådant.

Motionären anför:

Jag ställer mig bakom förslaget att antalet suppleanter skall utgöra en viss kvotdel av det antal mandat varje parti erhållit i kommunen eller, i valkretsindelade kommuner, i valkretsen. Jag anser det också vara riktigt med en minimiregel, som innebär att varje i fullmäktige representerat parti skall tillförsäkras minst en suppleantplats.

Däremot kan jag inte se någon fördel med ett system där varje kommun för sig avgör antalet suppleanter inom ramen för kvotmetoden. Tvärtom är en enhetlighet i detta avseende inom alla kommuner som beslutat införa suppleantsystem att föredra. Därigenom kan man undvika politiska motsättningar i kommunerna kring sättet att begränsa suppleanternas antal.

Jag föreslår därför att antalet suppleanter i de kommuner som har suppleanter för fullmäktige skall utgöra hälften av det antal fullmäktige som varje parti erhållit i kommunen eller, i valkretsindelade kommuner, i valkretsen.

Vad i övrigt gäller reglerna för utseende av suppleanter för fullmäktige, föreslår jag att det föreliggande förslaget genomföres.

15. Skall folkmängden eller antalet röstberättigade vara avgörande för mandatberäkningen vid val till landsting och kommunfullmäktige?

(Motionen 1972: 72).

Lagtext: 3 § förslaget till lag om antalet landstingsmän och valkretsindelningen i Stockholms läns landstingskommun för valperioden 1974–1976. Motiv: prop. s. 143.

Motionen syftar främst till ändringar av 9 § kommunallagen (1953: 753), 9 § kommunallagen (1957: 50) för Stockholm samt 10 § landstingslagen (1954: 319).

Enligt gällande regler skall vid kommunala val antalet mandat per valkrets ställas i relation till den mantalsskrivna befolkningen i kretsen och inte som gäller vid riksdagsval till antalet röstberättigade i kretsen. Vallagsförslaget innebar ingen ändring härvidlag.

Departementschefen anför:

I avbådan på ett slutligt ställningstagande i frågan om valsystemet vid bl. a. de primärkommunala valen bör enligt min mening endast sådana ändringar i de nuvarande kommunallagsbestämmelserna göras som är oundgängligen nödvändiga.

Motionärerna anför:

Olika regler gäller för närvarande för beräkning av antalet mandat per valkrets vid val till riksdagen och vid val till landsting och kommunfullmäktige. Enligt lagen om val till riksdagen § 30 skall antalet fasta mandat per valkrets ställas i relation till antalet röstberättigade i kretsen. Enligt kommunallagen § 9 och landstingslagen § 10 skall däremot antalet mandat per kommunvalkrets respektive landstingsvalkrets ställas i relation till den mantalsskrivna befolkningen i kretsen.

Det är inte betydelselöst vilken beräkningsregel som här används. Om man ställer antalet mandat i förhållande till den mantalsskrivna folkmängden, kommer även icke-röstberättigade – t. ex. minderåriga – att påverka mandatantalet. I en valkrets med distinkt skilda områden av äldre och yngre befolkning kan beräkningsregeln bli av ganska stor betydelse genom att antalet röstberättigade per mandat blir högre i områden med relativt fler äldre människor än i områden med relativt fler yngre människor.

Detta är enligt vår mening icke tillfredsställande. Kommunallagen och landstingslagen bör därför ändras så att beräkningen av antalet mandat per krets skall grundas på relationen till den röstberättigade befolkningen. Den exakta lagtexten bör utformas av utskottet.

Förslag i denna riktning har under år 1971 framlagts av kommunalvalskommittén. Kommitténs förslag bör bli föremål för ett positivt beslut så att det kan ligga till grund för valkretsindelningen för 1973 års val.

Frågans tidigare behandling

I sitt betänkande med anledning av en motion till 1971 års riksdag med samma syfte som den förevarande redogjorde utskottet (KU 1971: 60) för gällande bestämmelser för såväl kommunala val som riksdagsval. I denna del hänvisas till betänkandet. Utskottet anförde för egen del följande.

Sedan motionen väcktes har kommunalvalskommittén avlämnat sitt förslag till ändrat valsystem vid landstingsval och primärkommunala val. I fråga om mandatberäkningen innebär detta att den fördelningsprincip som statsmakterna fastställt för riksdagsvalen skall tillämpas också vid val till landsting och kommunfullmäktige. Även vid dessa val skall mandaten sålunda enligt förslaget fördelas mellan valkretsarna i proportion till antalet röstberättigade invånare.

Kommunalvalskommitténs förslag tillgodoser de i motionen framställda önskemålen.

I detta läge finner utskottet det inte vara erforderligt med ytterligare initiativ från riksdagens sida.

Vid riksdagsbehandlingen av propositionen med förslag till författningsreform (1968: 27) hemställdes i ett motionspar (s, c, fp, m) att

folkmängden allttjämt skulle vara mandatberäkningsgrund och inte antalet röstberättigade. Utskottet (KU 1968: 20 s. 25) uttalade i denna del bl. a.:

Det teoretiskt ideala vore att fördela mandaten i efterhand på grundval av antalet röstande. Eftersom samma antal röster skall ge samma antal mandat, skulle felkällorna då bli minst. Det sammanlagda röstantalet i varje valkrets skulle besätta precis så många mandat som dessa röster skall ge vid riksproportionalitet. Får de besätta fler, uppkommer redan från början en överrepresentation inom valkretsen; får de besätta färre, uppkommer en underrepresentation. Den fördelningsgrund som ligger närmast detta teoretiskt bästa alternativ är antalet röstberättigade, eftersom detta står i en direkt relation till antalet röstande. Det varierande valdeltagandet tillkommer som felkälla, men om man bortser från detta nås samma resultat som om man utgår från antalet röstande. Läger man i stället folkmängden till grund för mandatfördelningen, införs ännu en felkälla, nämligen de inte röstberättigade, barn och utlänningar m. fl. Redan på förhand tillskapar man då överrepresentation i valkretsar med många ej röstberättigade och underrepresentation i valkretsar med få ej röstberättigade. Behovet av tilläggsmandat måste i sådant fall beräknas högre än om man utgår från antalet röstberättigade. Skillnaden blir visserligen inte avsevärd och inryms enligt utskottets bedömning i och för sig väl inom ramen för de föreslagna 40 utjämningsmandaten. Då det emellertid är mest logiskt med hänsyn till systemets principer att bygga på antalet röstberättigade som mandatfördelningsgrund tillstyrker utskottet propositionen och avstyrker motionerna.

Förslag av kommunalvalskommittén

Den år 1967 tillsatta kommunalvalskommittén slutförde i december 1970 sitt uppdrag genom betänkandet Kommunala val (SOU 1971: 4). Häri förordas att ett nytt valsystem införs för landstings- och kommunfullmäktigvalen i huvudsak i överensstämmelse med valsystemet för riksdagsvalen. Bl. a. föreslår kommittén en omarbetning av 10--12 §§ landstingslagen samt 9 § kommunallagen och kommunallagen för Stockholm.

Beträffande landstingsmandaten (s. 36) uttalar kommittén att en företagen utredning rörande hur landstingsmandaten fördelar sig på valkretsar enligt olika beräkningsgrunder kan utläsas att en fördelningsprincip som bygger på antalet röstberättigade mandatmässigt gynnar valkretsar, där befolkningen har en högre genomsnittsålder på bekostnad av t. ex. expanderande valkretsar med stora barnkullar och valkretsar med stort inslag av utländska medborgare. Utan att ta ställning till vilken av fördelningsprinciperna som i och för sig är lämpligast, anser kommittén det naturligt, att den fördelningsprincip som statsmakterna accepterat för riksdagsvalen slår igenom för landstingsvalens del. Kommittén föreslår alltså att landstingsmandaten i princip skall fördelas mellan valkretsarna i proportion till antalet röstberättigade invånare.

Beträffande kommunalval anför kommittén (s. 49) att redan av hänsyn till intresset av enhetliga regler bör antalet röstberättigade vara bestämmande för hur många fullmäktige som minst skall utses i de olika

kommunerna resp. för hur fullmäktigemandaten skall fördelas på valkretsarna.

Kommitténs förslag innebär vidare bl. a. att samma spärregler mot förekomsten av småpartier som gäller i riksdagsvalen skulle införas för de kommunala valen.

Vid remissbehandlingen av kommitténs förslag ställde sig åtskilliga remissinstanser tveksamma eller direkt avvisande till den föreslagna småpartispärren. Företrädare för de politiska partierna har därefter enats om att frågan om en generell spärr mot småpartier inte bör prövas innan man närmare fått diskutera vilka konsekvenser för den kommunala demokratin en sådan spärr skulle få.

Kungl. Maj:t har mot denna bakgrund (prop. s. 87) inte ansett sig böra föreslå någon ändring till 1973 års val av valsystemet för de kommunala valen. Den 21 april 1972 har Kungl. Maj:t uppdragit åt utredningen (C 1970:29) om den kommunala demokratin att göra en översyn av småpartiernas roll i det kommunalpolitiska systemet. Syftet med översynen skall vara att närmare belysa de principiella aspekterna på minoritetsgruppers representation i en funktionsduglig kommunal demokratisk beslutande organ. Avsikten är att utredningens undersökningar skall kunna läggas till grund för ett slutligt ställningstagande i god tid före 1976 års val till frågan om valsystemet vid de kommunala valen. I avbidan på de förslag som utredningen kan komma att lägga fram har ett ställningstagande till kommunalvalskommitténs förslag i övrigt ansetts böra anstå (prop. s. 87).

Särskilt om tidpunkten för valkretsindelningen

I 9 § femte stycket kommunallagen stadgas, att beslut om indelning i valkretsar skall meddelas senast två månader före ingången av det kalenderår under vilket beslutet skall tillämpas. Motsvarande bestämmelse återfinns i 9 § kommunallagen för Stockholm. Valkretsindelningen beslutas av länsstyrelsen (9 § fjärde stycket båda lagarna).

Enligt 13 § landstingslagen bestämmer landstinget indelningen i valkretsar för landstingsvalet. Beslutet skall underställas Kungl. Maj:ts prövning. Vid jämkning av valkretsindelningen skall landstinget enligt 14 § landstingslagen med vissa undantag verkställa jämkningen vid landstingsmöte före oktober månads utgång året innan val av landstingsmän nästa gång äger rum eller, där Kungl. Maj:t så förordar, före maj månads utgång det år valet förrättas.

Utskottet

1970 genomfördes för första gången samtidiga val till riksdagen och till landsting och kommunfullmäktige. Det valförfarande som därvid tillämpades fungerade i stort sett tillfredsställande. Vissa svårigheter uppkom dock vid sammanräkningen.

Genom propositionen framläggs nu ett förslag till en ny vallag som är gemensam för riksdagsval, landstingsval och kommunfullmäktigval. De sakliga nyheterna i propositionens förslag är emellertid relativt begränsade. Väsentligen fasthålls sålunda vid det valförfarande som tillämpades vid 1970 års samtidiga val. Någon övergång till maskinell valteknik föreslås inte nu. Nyheterna avser bl. a. behandlingen av poströsterna och sammanräkningsförfarandet. Syftet är att förenkla och effektivisera detta förfarande samt att göra det möjligt att få ett preliminärt valresultat som är tillförlitligare än tidigare. I övrigt omfattar nyheterna bl. a. tiden för poströstning och röstning hos utlandsmyndighet, röstlängdsförfarandet, registrering av partibeteckning och suppleantsystemet vid val till kommunfullmäktige. I det föregående har redogjorts för propositionens huvudsakliga innehåll i ett särskilt avsnitt, till vilket utskottet i detta sammanhang vill hänvisa.

Förslaget till vallag bygger på ett långvarigt förberedelsearbete. Ett första förslag framlades sålunda redan 1969 av 1965 års valtekniska utredning. Detta förslag har därefter efter remissbehandling översetts och bearbetats i flera omgångar. Bl. a. har företrädare för de politiska partierna beretts tillfälle att under arbetet med propositionen framföra synpunkter.

Under förarbetena till den nu framlagda vallagen stod frågan om övergång till ett maskinellt röstnings- och sammanräkningsförfarande i hög grad i centrum. I propositionen uttalar departementschefen att han bedömt det som olämpligt att nu gå över till den av valtekniska utredningen föreslagna maskinella tekniken. Han betonar dock därvid att den tekniska utvecklingen kan föra med sig att frågan får tas upp på nytt. Vidare uttalar sig departementschefen till förmån för att tekniska hjälpmedel används för begränsade delar av valförfarandet, främst vad gäller mandatfördelningen mellan och inom partierna. De avgörande momenten i valförfarandet skall emellertid även i fortsättningen vara helt manuella och någon inskränkning i hittillsvarande kontrollmöjligheter är det inte fråga om.

Utskottet har inte funnit skäl till erinran mot vad departementschefen sålunda uttalat. Utskottet vill emellertid i detta sammanhang uttala att utskottet förutsätter att en övergång till maskinell valteknik inte kommer till stånd utan att riksdagen dessförinnan blivit hörd och lämnat sitt samtycke.

Enligt utskottets mening är det en väsentlig fördel att de tidigare på flera olika författningar splittrade bestämmelserna om valförfarandet nu sammanförs i en gemensam lag. Bestämmelserna i vallagsförslaget har också genomgående en lättillgängligare språklig utformning än de nuvarande reglerna. Även detta är en betydande fördel. Lagförslagets allmänna uppbyggnad och regelstoffets fördelning på de olika kapitlen föranleder ingen erinran från utskottets sida. Även i övrigt har utskottet funnit sig kunna i flertalet ämnen lämna propositionens förslag utan erinran.

I det följande tar utskottet upp vissa frågor som aktualiserats i

motioner eller som utskottet eljest vid sin granskning funnit böra särskilt omnämnas. Därvid följer utskottet i huvudsak vallagsförslagets uppställning.

Begreppet *central valmyndighet* infördes 1968 i vallagstiftningen. Till central valmyndighet utsåg Kungl. Maj:t 1969 centrala folkbokförings- och uppboränsnämnden. Vid riksskatteverkets inrättande 1971 fick detta verk överta uppgiften som central valmyndighet. Riksskatteverket har lekmanastyreelse med inslag av bl. a. riksdagsledamöter och fackliga representanter. De frågor som ankommer på verket som central valmyndighet avgörs regelmässigt av styrelsen. Samråd äger normalt dessförinnan rum med företrädare för de politiska partierna.

I propositionen föreslås ingen ändring i gällande ordning att Kungl. Maj:t bestämmer vilken myndighet som skall vara central valmyndighet. I 1 kap. 2 § andra stycket vallagsförslaget har intagits ett stadgande enligt vilket centrala valmyndigheten meddelar de närmare föreskrifter som behövs för tillämpningen av lagen. Departementschefen framhåller att vallagsförslaget i likhet med gällande vallagar reglerar förfarandet i detalj och att området för den centrala valmyndighetens rätt att meddela föreskrifter därför begränsas till frågor av rent teknisk natur.

I motionen 1972:1738 begärs att vallagen skall kompletteras med en föreskrift enligt vilken en parlamentariskt sammansatt nämnd skall knytas till den centrala valmyndigheten. Detta motiveras bl. a. med vikten av att de i riksdagen företrädde politiska partierna får en nära insyn i den centrala valmyndighetens arbete. Vidare framhålls att det inte är säkerställt att förvaltningsmyndighet som har lekmanastyreelse utses till central valmyndighet.

Inom utskottet har därjämte framställts förslag om att stadgandet om centrala valmyndigheten i 1 kap. 2 § vallagsförslaget skall utsäga att riksskatteverket är central valmyndighet. Enligt detta förslag bör således inte längre stadgas att Kungl. Maj:t bestämmer vilken myndighet som skall vara central valmyndighet.

Utskottet delar motionärens uppfattning att den centrala valmyndigheten bör arbeta i nära kontakt med de politiska partierna. Detta är också väl tillgodosett enligt nuvarande ordning. Att för ändamålet obligatoriskt knyta ett särskilt organ till centrala valmyndigheten kan emellertid försena beslutsprocessen och leda till kompetenskonflikter.

Som utskottet framhållit i sitt betänkande KU 1972:12 har utvecklingen inneburit att lekmanastyrelser införts i allt flera centrala ämbetsverk och andra statsorgan.

Mot denna bakgrund och med hänsyn till vikten och arten av de funktioner som ankommer på den centrala valmyndigheten anser sig utskottet kunna förutsätta att Kungl. Maj:t till central valmyndighet kommer att utse endast myndighet som har en brett sammansatt lekmanastyreelse. Utskottet finner därför inte tillräckliga skäl föreligga att tillstyrka yrkandet i motionen 1972:1738. Inte heller i övrigt finner utskottet skäl att i denna del frångå propositionens förslag.

Motionen 1972:1725 avser att *valen* inte skall hållas *på en söndag* eller att de skall förrättas på två dagar. Motsvarande yrkande avlogs 1969 av riksdagen på utskottets hemställan. Utskottet hänvisade därvid bl. a. till valtekniska utredningens överväganden. Utskottet finner inte anledning att nu inta en annan ståndpunkt i denna del än tidigare och avstyrker sålunda förevarande motion.

Genom lagändringar år 1967 fick vissa utomlands bosatta medborgare möjlighet att utöva rösträtt i val till riksdagen. Bestämmelserna, som tillämpades första gången vid 1968 års val, innebär att utlandssvenskar som varit kyrkobokförda i riket någon gång under de senaste fem åren efter ansökan kan bli upptagna i den särskilda röstlängden. Motioner i syfte att vidga *utlandssvenskarnas rösträtt* har vid ett flertal tillfällen behandlats av riksdagen. Sedan riksdagen i skrivelse den 25 februari 1970 gett Kungl. Maj:t till känna vad utskottet (KU 1970:10) anfört om en förutsättningslös prövning av möjligheterna att vidga den krets av utlandssvenskar som kan delta i val till riksdagen, har skrivelsen överlämnats av Kungl. Maj:t till valtekniska utredningen.

Frågan om att vidga utlandssvenskarnas rösträtt tas upp i motionerna 1972:802 och 1972:1737. Enligt den förstnämnda motionen bör alla utlandssvenskar som någon gång varit kyrkobokförda i Sverige och i övrigt uppfyller villkoren för rösträtt tillerkännas sådan rätt. Enligt den sistnämnda motionen begärs som en temporär åtgärd i avvaktan på fortsatt utredning att villkoren för utlandssvenskarnas rösträtt bibehålls med det undantaget att kravet på kyrkobokföring i Sverige får avse en till tio år utsträckt tidsperiod.

Som framgår av den ovan i ärendet lämnade redogörelsen har Kungl. Maj:t nyligen beslutat att valtekniska utredningens uppdrag i fortsättningen begränsas till att avse frågan om vidgad rätt för utlandssvenskar att delta i val till riksdagen. Med hänvisning till utredningens pågående arbete i denna del, som enligt riksdagens tidigare uttalade önskemål avser en förutsättningslös prövning av frågan, biträder utskottet propositionens förslag att i den nya vallagen intaga de nuvarande reglerna med endast smärre ändringar av i huvudsak redaktionell natur. Utskottet avstyrker sålunda de båda i ämnet väckta motionerna.

I propositionen föreslås att statsverket under vissa förutsättningar skall svara för kostnaderna för *valsedlar till parti* till ett *antal* som motsvarar fyra gånger antalet röstberättigade. Detta innebär en sänkning – från fem till fyra gånger antalet röstberättigade – i förhållande till nuvarande regler.

I motionerna 1972:1740 och 1972:1741 begärs att den kostnadsfria kvoten för valsedlar i fortsättningen liksom i tidigare val skall uppgå till fem gånger antalet röstberättigade. Det hävdas i motionerna, att skälet för sänkningen undanröjts genom att en övergång till hålkortsvalsedlar inte blir aktuell vid 1973 års val. Vidare framhålls att partiernas behov av valsedlar med kandidatnamn inte minskar genom att statsverket vid

1973 års val kommer att tillhandahålla väljarna valsedlar som innehåller parti- och valbeteckning i tryck men som i övrigt är blanka.

Utskottet finner på de i motionerna anförda skälen att den nuvarande kostnadsfria kvoten valsedlar, motsvarande fem gånger antalet röstberättigade, bör bibehållas. Utskottet tillstyrker därför bifall till motionerna 1972:1740 och 1972:1741 i dessa delar. Utskottets förslag innebär ändringar i 6 kap. 5 och 6 §§ i vallagsförslaget.

Enligt gällande regler skall valsedlar kostnadsfritt tillhandahållas parti som är eller genom det förestående valet blir representerat i den församling valet avser. Departementschefen anför i föreliggande proposition, att *kraven för att erhålla kostnadsfria valsedlar* i riksdagsval bör överensstämma med kraven för att erhålla statligt partistöd. I avvaktan på att partistödutredningens förslag att partistöd skall utgå till parti vars röstandel överstiger 2,5 procent av rösterna genomförts, förklarar sig departementschefen emellertid anse att nu gällande regler bör bibehållas.

I motionerna 1972:1740 och 1972:1742 begärs, att kraven för att erhålla kostnadsfria valsedlar skall sänkas.

I motionen 1972:1740 hänvisas till nyssnämnda uttalande av departementschefen. Motionärerna gör gällande, att rätten till kostnadsfria valsedlar i riksdagsval redan nu bör knytas till de väntade reglerna om partistöd.

I motionen 1972:1742 föreslås, att kostnadsfria valsedlar, valedelstryck samt inner- och ytterkuvert skall tillhandahållas varje parti som låtit inregistrera sig för valet. Som skäl för sin ståndpunkt anför motionären, att lika behandling av alla registrerade partier måste anses som en grundläggande demokratifråga.

Proposition med förslag till lag om statligt stöd till partier har numera avlåtit till riksdagen. I vad avser kraven för att få statligt partistöd ansluter sig propositionen till partistödutredningens förslag. Kungl. Maj:t har vidare fattat beslut om proposition rörande förslag till lag om kyrkofullmäktigval m. m. I denna uttalar departementschefen att, sedan ställning numera tagits till partistödutredningens förslag, bör kravet för att erhålla kostnadsfria valsedlar i riksdagsval sänkas, så att det kommer att överensstämma med partistödutredningens förslag rörande kraven för att erhålla statligt partistöd. Utskottet finner sig därför kunna ansluta sig till den uppfattning som kommit till uttryck i motionen 1972:1740 i denna del. Härav följer att utskottet avstyrker bifall till de längre gående krav som framförts i motionen 1972:1742. På grund av det anförda föreslår utskottet ändrad lydelse av 6 kap. 5 § vallagsförslaget.

I motionen 1972:1740 föreslås, att den *senaste tidpunkten för leverans av valsedlar till partierna* skall bestämmas till 45 dagar före valet i stället för i propositionen föreslagna 30 dagar. Motionärerna gör gällande, att 30 dagar enligt erfarenheterna av valförberedelsearbetet är en otillräcklig tid för valarbetets planering och genomförande.

Utskottet delar de i motionen framförda synpunkterna rörande behovet av en tidigare leverans av valsedlar än den som blir följden av det

föreliggande förslaget. Utskottet tillstyrker därför bifall till motionen 1972:1740, såvitt nu är i fråga, och föreslår en ändring av 6 kap. 8 § vallagsförslaget.

I motionen 1972:1742 begärs att väljarna i lokal där röstning äger rum för varje val skall ha *tillgång till valsedlar* för samtliga partier som låtit registrera sig för deltagande i valet.

Enligt 6 kap. 9 § vallagsförslaget skall väljare i lokal där röstning äger rum för ett vart av valen ha tillgång till valsedlar som försetts med parti- och valbezeichnung för parti som är representerat i riksdagen ävensom till blanketter till valsedlar. Skäl saknas enligt utskottets mening för att föreskriva en så omfattande tillgång till valsedlar som föreslagits i motionen 1972:1742. Utskottet tillstyrker därför i denna del propositionens förslag och avstyrker motionen 1972:1742.

I motionen 1972:391 hävdas att skyldighet bör åläggas valförrättare att tillse att valsedlar som levererats till utläggning finns fortlöpande tillgängliga i anslutning till vallokalen.

I 9 kap. 6 § vallagsförslaget stadgas att *valförrättare skall tillse att väljarna* i anslutning till vallokalen eller i denna *har tillgång till* blanketter för *valsedlar* och partimarkerade valsedlar för parti som är representerat i riksdagen. Det i motionen 1972:391 framförda önskemålet tillgodoses således genom propositionens förslag, mot vilket utskottet inte har någon erinran.

I propositionen föreslås att *tiden för poströstning och röstning hos utlandsmyndighet* skall förkortas från 30 till 18 dagar. Mot detta riktas invändningar i motionerna 1972:1739 och 1972:1741.

I likhet med motionärerna anser utskottet att begränsningar i väljarnas möjligheter att utöva sin rösträtt endast bör göras om väsentliga skäl nödvändiggör det. Utskottet är därför inte berett att tillstyrka en så kraftig begränsning av de hittills tillämpade perioderna för poströstning och röstning hos utlandsmyndighet före valdagen som föreslås i propositionen. Enligt utskottets mening nås en lämplig avvägning mellan de motstående intressen som föreligger i denna del om ifrågasvarande röstning får inledas 24 dagar före valdagen. Detta ställningstagande föranleder vissa justeringar i propositionens förslag även i vad avser reglerna om när röstkort skall utsändas och när valsedelsförsändelse får vara anordnad. Den i propositionen föreslagna särregeln, enligt vilken röstkort i nyvals- och omvalssituationer får utsändas 20 i stället för normalt 30 dagar före valet, kan således inte genomföras. Vidare måste valsedelsförsändelse få vara anordnad 24 dagar före valdagen. Utskottets förslag innebär ändringar i 7 kap. 2 §, 10 kap. 1 och 7 §§ samt 11 kap. 1 och 3 §§ vallagsförslaget.

I propositionen föreslås vissa nyheter som syftar till att vidga *möjligheterna att rösta med valsedelsförsändelse*. Enligt gällande regler får valsedelsförsändelse från äkta make lämnas på postanstalt, hos utlandsmyndighet och på fartyg endast i samband med att den make som

lämnar försändelsen själv röstar. Nu föreslås att denna begränsning skall utgå. Valsedel/försändelse för sjuk och därmed jämställd väljare får för närvarande endast avlämnas i vallokal. I propositionen föreslås i denna del att valsedel/försändelse från sådan väljare skall få avlämnas även på postanstalt inom riket.

Dessa frågor tas upp i motionerna 1972:1739 och 1972:1741. Båda varnar för missbruk av ombudsröstningen. Det uttalas i den förstnämnda motionen att man vid 1973 års val på allt sätt bör övervaka att missbruk inte förekommer. Vidare sägs att hela institutet med ombudsröstning bör omprövas, om det visar sig att missbruk likväl sker.

Den andra motionen avstyrker införande av möjlighet att avlämna valsedel/försändelse för sjuka eller därmed jämförlig väljare på postanstalt.

Frågan om det berättigade i den hittills gällande regeln, att valsedel från äkta make får lämnas endast i samband med att andre maken själv röstar har tidigare diskuterats vid olika tillfällen. Utskottet delar den av departementschefen anförda synpunkten att möjligheten för äkta make att avlämna valsedel/försändelse, oavsett om han själv röstar, bör väga tyngre än den minskade kontrollmöjlighet som förslaget innebär. Utskottet tillstyrker även den föreslagna ändringen beträffande rätten till ombudsröstning för sjuka, rörelsehindrade och åldringar, varigenom dessa kategorier erbjuds ökade möjligheter att utöva sin rösträtt. Även med de föreslagna ändringarna föreligger väsentliga kontrollmöjligheter. Utskottet förutsätter att dessa kommer att tillvaratas.

På grund av det anförda avstyrker utskottet motionerna 1972:1739 och 1972:1741 i berörda delar och tillstyrker propositionens förslag.

Enligt gällande ordning är *besvärstiden* för såväl val till riksdagen som val av *landstingsmän och kommunfullmäktige* tio dagar. Besvärstiden räknas i fråga om riksdagsval från den dag då kungörelse om valutgången intagits i *Post- och Inrikes tidningar* och beträffande övriga val från det valet avslutats, dvs. då länsstyrelsens protokoll över sammanräkningen och valets utgång upplästs. I propositionen föreslås nu den ändringen, att besvärstiden beträffande val till landsting och kommunfullmäktige förkortas till tre dagar. I motionen 1972:1740 yrkas att en enhetlig besvärstid för samtliga val på tio dagar skall bibehållas.

Länsstyrelsens slutliga sammanräkning beträffande de kommunala valen äger rum efter det länsstyrelsen avslutat sammanräkningen av riksdagsvalet. Enligt erfarenheterna från 1970 års val kan slutresultatet i vissa fall komma att föreligga sent. Mot denna bakgrund kan det framstå som angeläget att genom en förkortning av besvärstiden snabbare få fram den definitiva sammansättningen för valperioden. Med hänsyn till besvärsinstitutets utomordentliga betydelse som kontrollmöjlighet i fråga om valförfarandet och därmed för förtroendet till huvudprincipen i vår representativa demokrati är det emellertid väsentligt att åtgärder inte utan tvingande skäl vidtas som kan uppfattas som inskränkningar i besvärsrätten. Utskottet är därför inte berett att nu tillstyrka att

besvärstiden beträffande de kommunala valen minskas i den omfattning som föreslås i propositionen. Om besvärstiden i stället bestäms till sju dagar, torde en lämplig avvägning erhållas mellan de förut berörda motstående intressena i detta sammanhang. Utskottet föreslår därför en ändring av denna innebörd i 15 kap. 3 § vallagsförslaget.

För att effektivisera möjligheterna att anföra besvär beträffande val till landsting och kommunfullmäktige har utskottet övervägt att föreslå att föreskrifterna om sådant vals avslutande utformas i närmare anslutning till vad som gäller vid riksdagsval. I så fall skulle stadgas att valet skall anses avslutat genom att valets utgång kungöres i samtliga dagstidningar som har en spridning av någon betydelse inom berörd kommun. Utskottet har emellertid ansett sig kunna stanna vid att rekommendera att länsstyrelserna så snart det kan ske efter valets avslutande låter kungöra valets utgång på sätt nyss sagts och i kungörelsen anger bl. a. tid och sätt för anförande av besvär över valet. Då ett sådant förfarande helt faller inom ramen för de av statsmakterna beslutade principerna för samhällsinformation anser sig utskottet kunna förutsätta att rekommendationen kommer att följas utan att särskilt initiativ från riksdagens sida skall behöva tagas.

I samband med sina överväganden om besvärsinstitutet har utskottet funnit skäl föreslå ett tillägg till propositionens förslag till stadgandet i 15 kap. 4 § om rätt för den som vill anföra besvär att kostnadsfritt hos beslutsmyndigheten få protokoll över förrättningen. Tillägget innebär att sådan handling skall utlämnas genast.

Genom propositionens förslag om ändringar i sammanräkningsförfarandet kommer flera moment som tidigare ankommit på statliga organ att i stället åvila de kommunala valnämnderna. Enligt 8 kap. 15 § vallagsförslaget skall kommunen bekosta sådana åtgärder som enligt lagen åligger kommunen. Departementschefen beräknar att merkostnaderna för kommunernas vidkommande för 1973 års val i förhållande till 1970 års val kommer att uppgå till ca 700 000 kr. I motionen 1972:1739 uttalas farhågor för att de verkliga kostnaderna väsentligt kommer att överstiga beräkningarna. Motionärerna begär att *kostnadsfördelningen mellan stat och kommun* skall omprövas om farhågorna visar sig vara berättigade. I denna del yrkas att riksdagen ger Kungl. Maj:t till känna vad som anförts i motionen i frågan.

De av departementschefen gjorda beräkningarna om valkostnaderna och deras fördelning vid den föreslagna ordningen bygger på uppgifter av riksskatteverket. Utskottet finner inte anledning frångå departementschefens bedömningar i dessa hänseenden eller att föreslå andra principer för kostnadsfördelningen. Skulle det visa sig att kostnaderna blir väsentligt större än som beräknats får frågan om fördelningen av valkostnader mellan stat och kommun självfallet tas upp till omprövning. Något särskilt riksdagens initiativ i denna del är emellertid enligt utskottets mening inte nu erforderligt, varför yrkandet i motionen 1972:1739 i denna del avstyrkes.

Med stöd av statsmakternas beslut 1969 infördes med verkan fr. o. m. den 1 januari 1971 ett fakultativt *suppleantsystem* för bl. a. *kommunfullmäktige*. Vid riksdagsbehandlingen avvisades motionsyrkanden om att suppleantsystemet skulle vara obligatoriskt. På utredningen om den kommunala demokratin ankommer numera att kartlägga erfarenheterna av det primärkommunala suppleantsystemet och att överväga behovet av ändringar. Arbetet i denna del, som bl. a. innefattar frågan om systemet i framtiden skall förbli fakultativt eller göras obligatoriskt, pågår. I fråga om antalet suppleanter framlade utredningen förslag 1971. Detta förslag syftade till begränsning av antalet suppleanter. Förslaget har efter remissbehandling godtagits av departementschefen och ingår nu i de genom propositionen framlagda lagförslagen. Huvudinnebörden är att det antal suppleanter som skall utses för varje parti skall motsvara en av fullmäktige bestämd kvotdel, som dock inte får överstiga hälften, av det antal ordinarie fullmäktigeplatser som partiet fått i valkretsen. För varje parti som erhållit representation skall dock alltid utses minst en suppleant.

Suppleantsystemet tas upp i motionerna 1972:1737 och 1972:1739. Den förstnämnda motionen vill ha en jämkning i de föreslagna bestämmelserna om suppleanternas antal. Motionären förordar sålunda att antalet suppleanter i de kommuner som tillämpar suppleantsystem alltid skall utgöra hälften av det antal fullmäktige partiet fått i kommunen eller i valkretsen, dock att varje i fullmäktige representerat parti alltid skall tillförsäkras minst en suppleantplats. Yrkandet i motionen 1972:1739, såvitt nu är i fråga, avser att suppleantsystemet nu skall göras obligatoriskt.

Som departementschefen anfört bör arbetet inom utredningen om den kommunala demokratin inte föregripas. Utredningens ställningstagande till frågan om suppleantsystemet bör göras obligatoriskt bör därför avvaktas innan ändring vidtas i nuvarande fakultativa ordning. Utskottet avstyrker därför nu förevarande yrkande i motionen 1972:1739. Vad gäller frågan om bestämmelser om suppleanternas antal finner utskottet med nu gällande fakultativa ordning bäst förenligt ett system enligt vilket kommunerna bereds frihet att inom vissa i lag angivna ramar själva fatta beslut om suppleanternas antal. I det rådande läget finner sig utskottet därför böra tillstyrka propositionens förslag i denna del och avstyrka motionen 1972:1737, såvitt nu är i fråga.

Kommunernas beslut om antalet suppleanter skall anmälas till länsstyrelsen och ligga till grund för åtgärder vid kommunalvalet den 16 september 1973. Beslutet skall självfallet inte påverka de suppleanter som utsetts eller kommer att utses för den valperiod som slutar den 31 december 1973 resp. för Stockholms vidkommande den 14 oktober 1973. För undvikande av varje missförstånd i denna del föreslår utskottet ett särskilt stadgande i förtydligande syfte. Detta återfinns i *bil. 3 och 4* som tillägg till ikraftträdandebestämmelserna i propositionens förslag till ändringar i kommunallagen resp. kommunallagen för Stockholm.

Beslut enligt de nya bestämmelserna om antalet suppleanter skall

bl. a. fattas av kommunfullmäktige i samtliga kommuner som har infört suppleantsystem. Inte minst med hänsyn till valförberedelserna är det självfallet angeläget att sådant beslut fattas så snart som möjligt och anmäles till länsstyrelsen.

Motionen 1972:72 tar upp *principerna för mandatberäkningen vid val till landsting och kommunfullmäktige*. Härvid yrkas att beräkningen skall ske med utgångspunkt från antalet röstberättigade inom valkretsen och inte från den mantalsskrivna folkmängden, dvs. med tillämpning av samma princip som nu gäller vid riksdagsval.

Kommunalvals-kommittén har 1971 avlämnat ett förslag till ändrat vals-system vid landstingsval och primärkommunala val. I fråga om mandatberäkningen innebär detta att den fördelningsprincip som statsmakterna fastställt för riksdagsvalen skall tillämpas också vid val till landsting och kommunfullmäktige. Även vid dessa val skall mandaten sålunda enligt förslaget fördelas mellan valkretsarna i proportion till antalet röstberättigade invånare. Kungl. Maj:t har ännu inte tagit ställning till kommitténs förslag om ändring av valsystemet för de kommunala valen, när förslaget ansetts böra föranleda ytterligare utredning. Enligt utskottets mening bör riksdagen i detta läge inte föregripa den vidare bedömningen av kommitténs förslag. Därtill kommer att en ändring av mandatberäkningen till 1973 års val skulle medföra praktiska svårigheter med hänsyn till att länsstyrelserna och landstingen redan fattat beslut om valkretsindelning på grundval av nu gällande regler rörande mandatberäkning.

På grund av det anförda avstyrker utskottet motionen 1972:72.

Vid sin granskning av de genom propositionen föreslagna lagförslagen har utskottet utöver vad som berörts i det föregående funnit skäl föreslå några smärre ändringar av i huvudsak redaktionell karaktär. Dessa gäller 4 kap. 4 §, 8 kap. 11 § samt övergångsbestämmelserna, punkterna 1 och 3, förslaget till vallag. Ändringarna har införts i *bil. 2*. Särskild kommentar torde inte erfordras.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer
att riksdagen

1. beträffande *centrala valmyndigheten* med bifall till propositionen 1972:105 i dessa delar
 - a) antar 1 kap. 2 § första stycket förslaget till vallag.
 - b) med avslag på motionen 1972:1738 antar 1 kap. 2 § andra stycket förslaget till vallag.
2. beträffande *söndag som valdag* med avslag på motionen 1972:1725 och med bifall till propositionen 1972:105 i denna del antar 1 kap. 3 § förslaget till vallag.
3. beträffande *utlandssvenskarnas rösträtt* med avslag på motionerna 1972:802 och 1972:1737, såvitt avser hemställan punk-

- ten 2, och med bifall till propositionen 1972:105 i denna del antar 4 kap. 12 § förslaget till vallag,
4. beträffande *kostnadsfria valsedlar m. m.* med anledning av propositionen 1972:105 i motsvarande delar och med bifall till motionen 1972:1740, såvitt avser hemställan punkterna 1 och 2, och motionen 1972:1741, såvitt avser hemställan punkten 1, samt med avslag på motionen 1972:1742, såvitt nu är i fråga, antar 6 kap. 5 § och 6 kap. 6 § i det i *bil. 2* intagna förslaget till vallag,
 5. beträffande *leveransdag för valsedlar* med anledning av propositionen 1972:105 i motsvarande del och med bifall till motionen 1972:1740, såvitt avser hemställan punkten 3, antar 6 kap. 8 § i det i *bil. 2* intagna förslaget till vallag,
 6. beträffande *valsedlars tillhandahållande i lokal där röstning äger rum* med avslag på motionen 1972:1742, såvitt den inte behandlats under 4, och med bifall till propositionen 1972:105 i denna del antar 6 kap. 9 § förslaget till vallag,
 7. beträffande *valförrättares tillsyn i fråga om tillhandahållande av valsedlar i vallokal*
 - a) med bifall till propositionen 1972:105 i denna del antar 9 kap. 6 § förslaget till vallag,
 - b) förklarar motionen 1972:391 besvarad med ställningstagandet under a),
 8. beträffande *tiden för poströstning* med anledning av propositionen 1972:105 i motsvarande del och motionerna 1972:1739, såvitt nu är i fråga, och 1972:1741, såvitt avser hemställan punkten 2, antar 10 kap. 1 § i det i *bil. 2* intagna förslaget till vallag,
 9. med anledning av propositionen 1972:105 i motsvarande delar och motionen 1972:1741, såvitt avser hemställan punkten 3, antar 7 kap. 2 § och 11 kap. 1 § i det i *bil. 2* intagna förslaget till vallag,
 10. beträffande *tiden för röstning hos utlandsmyndighet* med anledning av propositionen 1972:105 i motsvarande del och motionen 1972:1739, såvitt nu är i fråga, antar 10 kap. 7 § i det i *bil. 2* intagna förslaget till vallag,
 11. beträffande *avlämnande av valsedelsförsändelse från sjuk eller därmed jämförlig väljare* med avslag på motionen 1972:1741, såvitt avser hemställan punkten 4, och med bifall till propositionen 1972:105 i denna del antar 11 kap. 4 § förslaget till vallag,
 12. beträffande *besvärstiden avseende val till landsting och kommunfullmäktige* med anledning av propositionen 1972:105 i motsvarande del och motionen 1972:1740 såvitt avser hemställan punkten 4 antar 15 kap. 3 § i det i *bil. 2* intagna förslaget till vallag,
 13. beträffande *suppleanter för kommunfullmäktige* med bifall till propositionen 1972:105 i dessa delar

- a) med avslag på motionerna 1972:1737 och 1972:1739, båda såvitt nu är i fråga, antar 5 a § i förslaget till lag om ändring i kommunallagen (1953:753) och 5 § i förslaget till lag om ändring i kommunallagen (1957:50) för Stockholm,
- b) med avslag på motionen 1972:1737, i vad den inte behandlats i det föregående, antar 14 kap. 19 § förslaget till vallag,
14. med anledning av propositionen 1972:105 i motsvarande delar antar 4 kap. 4 §, 8 kap. 11 §, 15 kap. 4 § samt övergångsbestämmelserna, punkterna 1 och 3, i det i *bil. 2* intagna förslaget till vallag,
 15. med bifall till propositionen 1972:105, såvitt nu är i fråga, antar förslaget till vallag i övriga delar,
 16. avslår motionen 1972:1739 i vad den inte behandlats i det föregående,
 17. med anledning av propositionen 1972:105 i motsvarande delar antar ikraftträdandebestämmelserna i de i *bil. 3 och 4* intagna förslagen till lag om ändring i kommunallagen (1953:753) och lag om ändring i kommunallagen (1957:50) för Stockholm,
 18. med bifall till propositionen 1972:105 i dessa delar antar förslagen till lag om ändring i kommunallagen (1953:753) och lag om ändring i kommunallagen (1957:50) för Stockholm, båda i övriga delar,
 19. avslår motionen 1972:72,
 20. med bifall till propositionen 1972:105 i denna del antar förslaget till lag om ändring i landstingslagen (1954:319),
 21. med bifall till propositionen 1972:105 i denna del antar 3 § förslaget till lag om antalet landstingsmän och valkretsindelningen i Stockholms läns landstingskommun för valperioden 1974–1976,
 22. med bifall till propositionen 1972:105 i denna del antar förslaget till lag om antalet landstingsmän och valkretsindelningen i Stockholms läns landstingskommun för valperioden 1974–1976 i övriga delar.

Stockholm den 14 november 1972

På konstitutionsutskottets vägnar

HILDING JOHANSSON

Närvarande: herrar Johansson i Trollhättan (s), Larsson i Luttra (c), Nelander (fp), Hernelius (m), Boo (c), Ahlmark (fp), Mossberg (s), Pettersson i Örebro (c), Andersson, Sten, i Stockholm* (s), Werner i Malmö (m), Svensson i Eskilstuna (s), Bergqvist (s), Karlsson i Malung (s), Gustavsson i Ängelholm (s) och Olsson i Edane (s).

* Ej närvarande vid justeringen.

Vid behandlingen av nedan antecknade punkter har beträffande punkten 1 herr Molin ersatt herr Ahlmark

punkten 2 herr Norrby i Åkersberga ersatt herr Nelander, herr Molin ersatt herr Ahlmark och herr Wictorsson ersatt herr Karlsson i Malung

punkten 3 herr Fiskesjö ersatt herr Larsson i Luttra och herr Norrby i Åkersberga ersatt herr Ahlmark

punkterna 4–5 herr Fiskesjö ersatt herr Larsson i Luttra

punkterna 6–10 herr Fiskesjö ersatt herr Larsson i Luttra, herr Norrby i Åkersberga ersatt herr Nelander och herr Molin ersatt herr Ahlmark

punkten 11 herr Fiskesjö ersatt herr Larsson i Luttra och herr Molin ersatt herr Nelander

punkten 12 herr Fiskesjö ersatt herr Larsson i Luttra, herr Molin ersatt herr Nelander och herr Wictorsson ersatt herr Gustavsson i Ängelholm

punkten 13 herr Fiskesjö ersatt herr Larsson i Luttra, herr Norrby i Åkersberga ersatt herr Nelander och herr Molin ersatt herr Ahlmark

punkterna 19 och 21 herr Olsson i Sundsvall ersatt herr Pettersson i Örebro, herr Molin ersatt herr Nelander och herr Wictorsson ersatt herr Gustavsson i Ängelholm.

Reservationer

1)–2) i fråga om *den centrala valmyndigheten*

1) av herrar Larsson i Luttra (c), Hernelius (m), Boo (c), Pettersson i Örebro (c) och Werner i Malmö (m), vilka anfört:

I förslaget till vallag anges att det skall finnas en central valmyndighet med generell rätt att meddela ”de närmare föreskrifter som behövs för tillämpningen av denna lag”. Vilken myndighet som skall vara central valmyndighet överlämnas i förslaget till Kungl. Maj:ts avgörande. För närvarande är enligt Kungl. Maj:ts beslut den centrala valmyndigheten riksskatteverket, som har en lekmannastyrelse i vilken ingår bl. a. några riksdagsledamöter. Med hänsyn till den vikt vi lägger vid att de i riksdagen företrädde politiska partierna får en nära insyn i den centrala valmyndighetens arbete anser vi att det är en allvarlig brist att det i den nya vallagen ej preciseras vilken myndighet som skall fullgöra dessa från allmän synpunkt väsentliga funktioner. Vi anser sålunda att utskottet bort hemställa under *punkten 1 a)*

att riksdagen med anledning av propositionen 1972:105 i motsvarande del beslutar att 1 kap. 2 § första stycket förslaget till vallag skall ha följande lydelse:

För val enligt denna lag *skall riksskatteverket vara central valmyndighet.*

2) av herrar Nelander (fp) och Molin (fp), vilka ansett *dels* att det avsnitt av utskottets yttrande på s. 25 som börjar med orden "Utskottet delar motionärens uppfattning" och slutar med orden "fråga propositionens förslag" bort ersätts av text med följande lydelse:

Utskottet delar motionärens uppfattning att den centrala valmyndigheten bör arbeta i nära kontakt med de politiska partierna. I praktiken sker också ett visst samråd mellan centrala valmyndigheten och företrädare för partiernas riksorganisationer i samband med beredningen av vissa ärenden sammanhängande med de allmänna valen. Det är emellertid enligt utskottets mening angeläget att detta förfarande formaliseras så att partiernas möjligheter till insyn i centrala valmyndighetens arbete säkerställs. Detta sker enklast på det sätt som föreslagits i motionen 1972:1738. Utskottet föreslår därför med tillstyrkande av denna motion att 1 kap. 2 § i vallagsförslaget kompletteras med en bestämmelse om att vid centrala valmyndigheten skall finnas en parlamentariskt sammansatt nämnd med vilken centrala valmyndigheten har att obligatoriskt samråda i ärenden rörande tillämpning av vallagen.

dels att utskottet under *punkten 1 b)* bort hemställa

att riksdagen med anledning av propositionen 1972:105 i motsvarande del och med bifall till motionen 1972:1738 *dels* antar 1 kap. 2 § andra stycket förslaget till vallag, *dels* beslutar att som tredje stycke i nämnda paragraf skall intas följande:

Till den centrala valmyndigheten skall vara knuten en parlamentariskt sammansatt nämnd. Före beslut som avses i andra stycket skall samråd äga rum med denna nämnd.

3) i fråga om *utlandssvenskarnas rösträtt* av herrar Nelander (fp), Hernelius (m), Boo (c), Pettersson i Örebro (c), Werner i Malmö (m), Fiskesjö (c) och Norrby i Åkersberga (fp), vilka anfört:

Vi vidhåller vår vid tidigare riksdagsbehandling av motioner i detta syfte framförda mening att alla de utomlands bosatta svenska medborgare som någon gång varit kyrkobokförda i Sverige och som i övrigt uppfyller bestämmelserna för rösträtt skall få utöva sin rösträtt. Även om skälen för en på detta sätt utvidgad rösträtt sålunda kvarstår, anser vi dock att i avvaktan på resultaten av pågående utredningsarbete den temporära förändringen nu bör göras i den nya vallagen att i 4 kap. 12 § fem år utbyts mot tio år. Härigenom anpassas reglerna till den förlängning av giltighetstiden från fem till tio år för pass för vuxna vilken gäller fr. o. m. den 1 april 1971.

Med hänvisning till det anförda anser vi att utskottet bort hemställa under *punkten 3*

att riksdagen med anledning av motionen 1972:802 och med bifall till motionen 1972:1737, den sistnämnda såvitt nu är i fråga, beslutar att 4 kap. 12 § i förslaget till vallag skall ha följande lydelse:

12 § I särskild röstlängd upptages, efter ansökan, den som

1. den 1 juni uppfyller de villkor som gäller för rösträtt och
2. enligt länsstyrelsens personband ej är kyrkobokförd i riket men varit kyrkobokförd här någon gång under de *tio* kalenderår som närmast föregått det år då röstlängden upprättas.

Den som fyller 19 år det år då röstlängden upprättas upptages i denna, om ej hinder föreligger i övrigt. Därvid antecknas dock att han blir röstberättigad först nästa kalenderår.

Framgår i anmärkningsärende att någon upphört att vara röstberättigad på grund av omständighet som inträffat efter den 1 juni, skall han ej vara upptagen i särskild röstlängd.

4) i fråga om *suppleanter för kommunfullmäktige* av herrar Hernelius (m), Boo (c), Pettersson i Örebro (c), Werner i Malmö (m) och Fiskesjö (c), vilka anfört:

Beträffande frågan om suppleanter för kommunfullmäktige kan anföras principiellt vägande skäl för ett obligatoriskt suppleantsystem i alla kommuner. I avvaktan på att utredningen om den kommunala demokratin övervägt denna fråga har vi valt att i detta sammanhang avstå från att föreslå ett sådant system.

De lagändringar som nu föreslås i syfte att begränsa antalet suppleanter i kommuner som infört eller beslutar införa ett suppleantsystem kan godtagas under förutsättning att man skapar en för alla kommuner enhällig ordning för utseende av suppleanter. Som föreslås i propositionen bör antalet suppleanter utgöra en viss kvotdel av det antal mandat varje parti erhållit. För att undvika politiska motsättningar i kommunerna kring sättet att begränsa suppleanternas antal bör denna kvotdel vara bestämd i lag. Vi föreslår att denna kvotdel skall bestämmas till hälften av det antal fullmäktige varje parti erhållit i kommunen eller, i valkretsindelade kommuner, i valkretsen. Varje representerat parti skall dock alltid ha minst en suppleant. Våra förslag föranleder ändringar i vissa av propositionens lagförslag, nämligen i 5 § kommunallagen, i 5 a § kommunallagen för Stockholm och i 14 kap. 19 § i den föreslagna vallagen.

På grund av det anförda anser vi att utskottet under *punkten 13* bort hemställa

att riksdagen

med anledning av propositionen 1972:105 i motsvarande delar

a) med bifall till motionen 1972:1737 och med avslag på motionen 1972:1739, båda såvitt nu är i fråga, antar

dels följande lydelse av 5 a § i förslaget till lag om ändring i kommunallagen (1953:753):

5 a §

Kommunfullmäktige få besluta att suppleanter skola utses för fullmäktige. Om beslutet skall länsstyrelsen ofördröjligen underrättas.

Antalet suppleanter skall utgöra hälften av det antal platser som varje parti erhållit i kommunen eller, om kommunen indelats i valkretsar enligt 9 §, i varje valkrets. Uppkommer därvid brutet tal, avrundas detta till närmast högre hela tal.

dels följande lydelse av 5 § i förslaget till lag om ändring i kommunallagen (1957:50) för Stockholm:

5 §

Kommunfullmäktiges antal skall bestämmas till ett udda tal och till minst etthundraen. Kommunfullmäktige besluta med iakttagande härav hur många fullmäktige som skall utses.

Kommunfullmäktige få besluta att suppleanter skola utses för fullmäktige.

Antalet suppleanter skall utgöra hälften av det antal platser som varje parti erhåller i varje valkrets. Uppkommer därvid brutet tal, avrundas detta till närmast högre hela tal.

Om beslut enligt första och andra styckena skall länsstyrelsen ofördröjligen underrättas.

b) med bifall till motionen 1972:1737, såvitt nu är i fråga, antar följande lydelse av 14 kap. 19 § förslaget till vallag:

19 § För utseende av suppleanter för fullmäktige företages ytterligare sammanräkningar för att besätta de suppleantplatser som varje parti skall erhålla enligt 5 a § kommunallagen (1953:753) eller 5 § kommunallagen (1957:50) för Stockholm. Därvid äger 6 och 10 §§ i detta kapitel motsvarande tillämpning. Vid tillämpning av 6 § skall hänsyn dock icke tagas till valsedlar som vid valet av fullmäktige ej deltagit i besättandet av plats.

5) i fråga om *principerna för mandatberäkningen vid val till landsting och kommunfullmäktige* av herrar Ahlmark (fp) och Molin (fp), vilka anförde:

Demokratin utgår från principen att varje medborgares röst vid valhandlingen skall väga lika tungt. Alla tankar på någon form av graderad rösträtt har därför numera avvisats. Det är självfallet viktigt att denna princip också kommer till uttryck i de lagar som reglerar fördelningen av mandat mellan valkretsarna.

Från och med 1970 gäller vid val till riksdagen att antalet fasta mandat per valkrets beräknas med utgångspunkt från antalet *röstberättigade*, inte som tidigare från den mantalsskrivna folkmängden, i kretsen. Då denna reform genomfördes framhöll konstitutionsutskottet bl. a. att det var mest logiskt med hänsyn till systemets principer att bygga på antalet röstberättigade som mandatfördelningsgrund. Denna fördelningsgrund var, framhöll utskottet, den som låg närmast det teoretiskt ideala alternativet, nämligen att fördela mandatet i efterhand på grundval av antalet röstande. Om däremot folkmängden skulle läggas

till grund för mandatfördelningen skulle ännu en felkälla införas, nämligen de inte röstberättigade, barn och utlänningar m. fl. Härigenom skulle redan på förhand tillskapas en överrepresentation i valkretsar med många ej röstberättigade.

Sistnämnda system, som från principiella synpunkter är otillfredsställande, gäller dock fortfarande vid beräkning av antalet mandat vid val till landsting och kommunfullmäktige. Sålunda skall enligt de olika kommunallagarna antalet mandat per valkrets ställas i relation till den mantalsskrivna befolkningen i kretsen. Dessa lagar bör därför ändras så att samma principer kommer att gälla för dessa val som för val till riksdagen.

Förslag i denna riktning har redan under år 1971 lagts fram av kommunalvalskommittén, som bl. a. framhållit att det är önskvärt att vid riksdags-, landstings- och kommunalval ha valsysteem som leder till i princip likvärdiga resultat. Härvid har kommittén ansett det naturligast att den fördelningsprincip som statsmakterna accepterat för riksdagsvalen slår igenom också för landstings- och kommunalvalens del.

Då konstitutionsutskottet förra året behandlade en motion i samma syfte som den förevarande hänvisades uttryckligen till kommunalvalskommitténs förslag, vilka ansågs tillgodose de i motionen framställda önskemålen. "I detta läge" fann ett enhälligt utskott den 9 november 1971 "det inte vara erforderligt med ytterligare initiativ från riksdagens sida."

I den nu framlagda propositionen har emellertid ingen ändring föreslagits i detta hänseende. Därför kommer även vid nästa val att gälla olika regler för mandatberäkningen vid de tre valen och vissa valkretsar bli underrepresenterade. Såväl grundläggande demokratiska skäl, dvs. att förekomsten av barn eller utlänningar i en valkrets inte rimligtvis skall leda till fler röster för de röstberättigade i en dylik valkrets, som det ofta framförda kravet på enhetlighet mellan de olika valen motiverar sålunda ett bifall till motionen. Med hänvisning till det anförda anser vi att utskottet bort hemställa

dels under punkten 19

att riksdagen med bifall till motionen 1972:72 beslutar antaga följande i *bilaga 7* intagna lagförslag, nämligen förslag till lag om ändring i kommunallagen (1953:753), lag om ändring i kommunallagen (1957:50) för Stockholm och lag om ändring i landstingslagen (1954:319),

dels under punkten 21

att riksdagen med anledning av propositionen 1972:105 i motsvarande del beslutar att 3 § i förslaget till lag om antalet landstingsmän och valkretsindelningen i Stockholms läns landstingskommun för valperioden 1974–1976 skall ha följande lydelse:

3 § Landstingsmandaten fördelas på valkretsarna. Beslut härom meddelas av länsstyrelsen före utgången av maj valåret. Härvid tilldelas varje valkrets ett mandat för varje gång som antalet röstberättigade i valkretsen är jämnt delbart med en etthundrafyrtioniondel av antalet röstberättigade i landstingskommunen. De mandat som häråfter återstår tillföres valkretsarna i ordning efter storleken av de överskott som uppkommit vid nyssnämnda fördelning. Mellan lika överskottstal avgöres företrädet genom lottning.

Särskilt yttrande

av herrar Hernelius (m), Ahlmark (fp), Werner i Malmö (m) och Molin (fp) i fråga om *röstning med valsefelsförsändelse*:

Utskottet borde enligt vår mening starkare ha understrukt angelägenheten av att man på alla sätt tillser att de ökade möjligheter till ombudsrostning som innefattas i vallagsförslaget inte leder till ett missbruk av denna form av röstavgivelse. Man skulle t. ex. kunna överväga att ge de postfunktionärer som kommer att mottaga valförsändelser särskild utbildning. Det är också väsentligt att man så långt som är möjligt tillser att inte den enskildes integritet i samband med iordningsställandet av valförsändelse kommer i fara.

*Bilaga 1***Motionärer och motionsyrkanden**

Motionen 1972:72 av herrar Molin och Ahlmark (båda fp)

Hemställen avser:

att riksdagen beslutar ändra kommunallagen § 9 och landstingslagen § 10 så att beräkningen av antalet mandat per krets grundas på antalet röstberättigade och icke på den mantalsskrivna folkmängden i dess helhet.

Motionen 1972:391 av herr Dockered m. fl. (c)

Hemställen avser:

att riksdagen måtte besluta

1. att bestämmelser införs i lagen om val till riksdagen samt i kommunala vallagen om skyldighet för valförrättaren att övervaka att valsedlar, som på av valförrättaren angiven tid och plats levererats till utläggning, fortlöpande finns tillgängliga i anslutning till vallokalen i enlighet med vad i motionen anförts;

2. att uppdra åt vederbörande utskott att utforma erforderlig lagtext.

Motionen 1972:802 av herr Svanström m. fl. (c)

Hemställen avser:

att riksdagen som sin mening tillkännager för Kungl. Maj:ts att utomlands bosatta svenska medborgare, som är myndiga och innehar giltigt svenskt pass, bör ha rätt att delta i riksdagsval och folkomröstningar i Sverige, om de någon gång varit kyrkobokförda här i landet.

Motionen 1972:1725 av herr Nilsson i Agnäs (m)

Hemställen avser:

att riksdagen vid behandling av prop. 1972:105 beslutar att söndag icke skall vara valdag eller att söndag och föregående eller efterföljande vardag skall vara valdag.

Motionen 1972:1737 av herr Boo (c)

Hemställen avser:

att riksdagen vid sin behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 105 beslutar

1. att antalet suppleanter i de kommuner som tillämpar suppleant-system för fullmäktige skall utgöra hälften av det antal fullmäktige som varje parti erhållit i kommunen eller, i valkretsindelade kommuner, i valkretsen,

2. att rätt att delta i val till riksdagen och i folkomröstning skall tillkomma röstberättigad svensk medborgare, som innehar giltigt svenskt pass, om han någon gång under de tio kalenderår som närmast föregått röstlängdens upprättande varit kyrkobokförd i Sverige.

Motionen 1972:1738 av herr Molin (fp)

Hemstället avser:

att riksdagen måtte komplettera den föreslagna vallagen med en bestämmelse om att till centrala valmyndigheten skall knytas en parlamentariskt sammansatt nämnd.

Motionen 1972:1739 av herr Oskarson m. fl. (m)

Hemstället avser:

A. att riksdagen beslutar följande ändringar i det vid proposition 1972:105 fogade

1) Förslag till

Vallag

10 kap.

1 §. Röstning får ske på varje postanstalt inom riket från och med den *trettionde* dagen före valdagen till och med valdagen, om ej annat följer av 2 §.

7 §. När val — — — äga rum.

Röstning hos utlandsmyndighet får börja tidigast den *trettionde* dagen före valdagen och pågå så länge att avgivna valsedlar kan beräknas vara centrala valmyndigheten till handa senast klockan 12 dagen för valdagen.

Utlandsmyndighetens chef — — — för röstningen.

Röstmottagare hos — — — han utser.

2) Förslag till

Lag om ändring i kommunallagen (1953:753)

5 a §. *För kommunfullmäktige skola utses suppleanter.* Antalet suppleanter bestämmes av fullmäktige till en viss andel, dock högst hälften, av det antal platser som varje parti erhåller i kommunen eller, om kommunen indelats i valkretsar enligt 9 §, i varje valkrets. Uppkommer därvid brutet tal, avrundas detta till närmast högre hela tal. Om beslutet skall länsstyrelsen ofördröjligen underrättas.

3) Förslag till

Lag om ändring i kommunallagen (1957:50) för Stockholm

5 §. Kommunfullmäktiges antal — — — skall utses.

För kommunfullmäktige skola utses suppleanter. Antalet suppleanter bestämmes av fullmäktige till en viss andel, dock högst hälften, av det antal platser som varje parti erhåller i varje valkrets. Uppkommer därvid brutet tal, avrundas detta till närmast högre hela tal.

Om beslut — — — ofördröjligen underrättas.

B. att riksdagen ger Kungl. Maj:t till känna vad i motionen anförts angående ombudsöstning och kommunernas kostnader i samband med val

Motionen 1972:1740 av herr Pettersson i Örebro m. fl. (c)

Hemställan avser:

att riksdagen vid sin behandling av Kungl. Maj:ts proposition 1972:105 beslutar

1. att den fria valsedelkvoten skall uppgå till fem gånger antalet röstberättigade i valkretsen vid val till riksdagen och vid valet i vad gäller val av landstingsmän och kommunfullmäktige,

2. att parti, som vid tidigare riksdagsval har fått eller vid valet får minst 2,5 % av rösterna, skall kunna få valsedlar gratis upp till 5 gånger antalet röstberättigade i valkretsen,

3. att reglerna för leverans av valsedlar ändras så att leverans av de valsedlar som beställts inom av valmyndigheten föreskriven tid garanteras senast 45 dagar före valet.

4. att talan mot vederbörande myndighets beslut om valutgången beträffande samtliga val skall kunna föras inom tio dagar efter det att valet avslutats.

Motionen 1972:1741 av herr Ullsten (fp):

Hemställan avser:

att riksdagen vid behandling av proposition nr 105 måtte besluta

1. att partiernas fria valsedelkvot fastställs till fem gånger antalet röstberättigade i valkretsen när fråga är om riksdagsval och vid valet när fråga är om val av landstingsmän och kommunfullmäktige,

2. att röstning får ske på varje postanstalt inom riket från och med den trettionde dagen före valdagen till och med valdagen om ej annat följer av 10 kap. 2 § vallagen,

3. att bestämmelserna i övrigt i vallagen i erforderlig omfattning anpassas till en poströstningstid om trettio dagar,

4. att valsedelsförsändelse enligt 11 kap. 3 § vallagen skall lämnas i vallokalen för det valdistrikt där väljaren är upptagen i röstlängd.

Motionen 1972:1742 av herr Åkerlind (m)

Hemställan avser:

dels att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition 1972:105 beslutar att blanketter till valsedlar, valsedelstryck samt inner- och ytterkuvert för valsedelsförsändelse skall tillhandahållas kostnadsfritt till parti som låtit registrera sig för deltagande i valet samt att i lokal där röstning äger rum väljarna för varje val skall ha tillgång till valsedlar för parti som låtit registrera sig för deltagande i valet,

dels att vederbörande utskott utarbetar härför nödvändiga förändringar i lagförslaget.

Propositionens förslag till Vallag med av utskottet föreslagna ändringar i 4 kap. 4 §, 6 kap. 5 §, 6 § och 8 §, 7 kap. 2 §, 8 kap. 11 §, 10 kap. 1 § och 7 §, 11 kap. 1 § och 3 §, 15 kap. 3 § och 4 § samt övergångsbestämmelserna, punkterna 1 och 3

1 Förslag till Vallag

Härigenom förordnas som följer.

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Denna lag gäller vid val till riksdagen samt val av landstingsmän och kommunfullmäktige.

2 § För val enligt denna lag finns en central valmyndighet. Konungen bestämmer vilken myndighet som skall vara central valmyndighet.

Centrala valmyndigheten meddelar de närmare föreskrifter som behövs för tillämpningen av denna lag.

3 § Ordinarie val till riksdagen samt val i hela riket av landstingsmän och kommunfullmäktige förrättas samma dag. Valdag är tredje söndagen i september.

Vid val till riksdagen som ej är ordinarie är valdag den söndag som Konungen bestämmer. Vid val av landstingsmän eller kommunfullmäktige som ej omfattar hela riket är valdag den söndag som länsstyrelsen bestämmer.

2 kap. Valkretsar och fasta valkretsmandat

1 § För val till riksdagen är riket indelat i 28 valkretsar. Dessa är Stockholms kommun, Stockholms län med undantag av Stockholms kommun (Stockholms läns valkrets),

Göteborgs kommun,

Göteborgs och Bohus län med undantag av Göteborgs kommun (Bohusläns valkrets),

Malmö, Helsingborgs, Landskrona och Lunds kommuner (fyrstadskretsen),

Malmöhus län med undantag av fyrstadskretsen (Malmöhus läns valkrets),

Alingsås, Bengtsfors, Bjärke, Brälanda, Dals-Eds. Frändefors, Färgelanda, Gäsene, Hemsjö, Herrljunga, Högsäters, Lerums, Lilla Edets, Melleruds, Nödinge, Skepplanda, Starrkärrs, Trollhättans, Vårgårda, Vänersborgs, Västra Tunhems och Åmåls kommuner (Älvsborgs läns norra valkrets),

Bollebygd, Borås, Dalsjöfors, Dalstorps, Fristads, Ilökerums, Marks,

Redvägs, Sandhults, Svenljunga, Tranemo, Viskafors, Ulricchamns och Åsundens kommuner (Älvsborgs läns södra valkrets), vart och ett av övriga län.

2 § Centrala valmyndigheten fastställer antalet fasta valkretsmandat i varje valkrets före utgången av april varje år då ordinarie val till riksdagen skall hållas. Härvid tillföres valkretsen ett mandat för varje gång som antalet röstberättigade där är jämnt delbart med en tredjedel av antalet röstberättigade i riket. De fasta valkretsmandat, som härefter återstår, tillföres valkretsarna efter storleken av de överskott som uppkommit vid denna fördelning. Mellan lika överskottstal avgöres företrädet genom lottning.

Påverkas valkretsarnas omfattning av beslut om ändring i länsindelningen eller den kommunala indelningen, vilket träder i kraft vid ingången av året efter det då ordinarie val till riksdagen hållits, skall i fråga om val till riksdagen indelningsändringen beaktas redan från och med beslutets dag.

3 § Vid tillämpning av 2 § beräknas antalet röstberättigade på grundval av stommarna till mantalslängderna för året. Vid beräkningen anses som röstberättigad varje svensk medborgare som fyllt nitton år senast under närmast föregående kalenderår och som ej på grund av domstols förklaring är eller efter uppnädd myndighetsålder skall förbli omyndig.

4 § Talan mot centrala valmyndighetens beslut enligt 2 § föres hos regeringsrätten genom besvär.

5 § I landstingslagen (1954:319), kommunallagen (1953:753) och kommunallagen (1957:50) för Stockholm finns bestämmelser om landstingskommuns och kommuns indelning i valkretsar.

Om Stockholms läns landstingskommuns indelning i valkretsar finns särskilda bestämmelser.

3 kap. Valnämnd, valdistrikt och valförrättare

1 § I varje kommun skall finnas en valnämnd.

Ledamöter och suppleanter i valnämnden väljes av kommunfullmäktige till det antal fullmäktige bestämmer. Antalet ledamöter får dock icke vara under fem. Valet skall ske proportionellt i de fall då sådant är föreskrivet vid val till kommunstyrelsen. Sker ej valet av suppleanter proportionellt, skall bestämmas i vilken ordning de skall kallas in till tjänstgöring.

Valnämnd skall ha tillgång till personal i den omfattning som behövs för att den skall kunna fullgöra sina uppgifter.

2 § I fråga om annan valnämnd än valnämnden i Stockholm äger bestämmelserna i 32--42 §§ kommunallagen (1953:753) om kommunstyrelse motsvarande tillämpning. För valnämnden i Stockholm gäller 51 § 1

mom. kommunallagen (1957:50) för Stockholm och vad kommunfullmäktige med iakttagande av sistnämnda lag föreskriver. I stället för 37 § andra stycket kommunallagen och 39 § andra stycket kommunallagen för Stockholm skall dock 4 och 5 §§ förvaltningslagen (1971:290) tillämpas i samtliga ärenden hos valnämnd.

Utan hinder av föreskrifter som avses i första stycket gäller att nämndens protokoll icke behöver upptaga annat än närvarande ledamöter samt för varje ärende beslutet och skälen för detta.

3 § Varje kommun bildar ett eller flera valdistrikt. Är kommun indelad i valkretsar för val av kommunfullmäktige, skall varje sådan valkrets bilda ett eller flera valdistrikt.

Länsstyrelsen beslutar om kommuns indelning i valdistrikt. Innan beslut meddelas, skall fullmäktige i kommunen ha beretts tillfälle att yttra sig i ärendet.

Beslut om indelning i valdistrikt gäller från och med året efter det då beslutet vann laga kraft. Länsstyrelsen skall omedelbart kungöra beslutet samt tillställa centrala valmyndigheten avskrift av detta.

4 § När val enligt denna lag skall förrättas i valdistriktindelad kommun, utser valnämnden för varje valdistrikt minst fyra personer att på valdagen tjänstgöra som valförrättare i distriktet. Bland de utsedda förordnar nämnden en att vara ordförande och en att vara ersättare för ordföranden.

Vid röstningen skall minst tre av valförrättarna, däribland ordföranden eller hans ersättare, vara närvarande.

5 § Var och en som är röstberättigad vid val till riksdagen och ej fyllt 60 år är skyldig att mottaga uppdrag som ledamot eller ersättare i valnämnd eller som valförrättare, om han ej har giltigt hinder.

6 § Talan mot länsstyrelsens beslut i ärende om indelning i valdistrikt föres hos kammarrätten genom besvär.

Den som vill klaga över beslut som innebär att av honom uppgivet hinder att mottaga uppdrag som avses i 5 § ej godkänts får föra talan hos länsstyrelsen genom besvär. Härvid räknas besvärstiden från den dag beslutet meddelades. Mot länsstyrelsens beslut får talan ej föras.

4 kap. Röstlängder

Allmän röstlängd

1 § Allmän röstlängd upprättas årligen för varje valdistrikt av lokala skattemyndigheten. Längden skall vara upprättad senast den 15 juni.

2 § I allmän röstlängd upptages var och en som den 1 juni enligt länsstyrelsens personband

1. är kyrkobokförd i valdistriktet,
2. är svensk medborgare och

3. fyllt eller senare under kalenderåret fyller 19 år.

Den som den 1 juni enligt länsstyrelsens personband på grund av domstols förklaring är eller efter uppnådd myndighetsålder skall förbli omyndig upptages dock ej i längden.

För den som fyller 19 år det år röstlängden upprättas antecknas att han blir röstberättigad först nästa kalenderår.

3 § Allmän röstlängd skall vara framlagd för granskning hos lokala skattemyndigheten varje vardag med undantag av lördag under tiden den 26–30 juni eller, om sistnämnda dag är en lördag eller söndag, till och med närmast följande måndag.

Länsstyrelsen får bestämma att röstlängden skall vara framlagd för granskning även på annat ställe än hos lokala skattemyndigheten.

4 §¹ Den som anser att allmän röstlängd är felaktig i det att han oriktigt uteslutits från rösträtt eller att annan oriktigt upptagits som röstberättigad får senast den 15 juli skriftligen framställa anmärkning mot längden hos länsstyrelsen. Den omständigheten, att någon tagits upp i röstlängd för annat valdistrikt än han anser sig tillhöra utgör ej grund för anmärkning mot längden.

Anmärkning som göres för sent upptages ej till prövning.

Har anmärkning framställts i rätt tid mot någons rösträtt enligt längden, skall länsstyrelsen genast underrätta denne om innehållet i anmärkningshandlingen samt om tid och plats för prövning av anmärkningen.

5 § Anmärkning mot allmän röstlängd prövas vid offentligt sammanträde hos länsstyrelsen den 22 juli eller, om denna dag är en lördag eller söndag, närmast följande måndag.

Den mot vilkens rösträtt anmärkning framställts får vid anmärknings-sammanträdet åberopa även omständighet som inträffat efter den 1 juni.

Senast dagen efter sammanträdets slut meddelar länsstyrelsen beslut över varje särskild anmärkning. Beslut antecknas på anmärkningskriften. I röstlängden införes rättelse som föranledes av beslutet.

Länsstyrelsen skriver under röstlängd mot vilken anmärkning framställts. Lokala skattemyndigheten förser de röstlängder mot vilka anmärkning ej framställts inom föreskriven tid med bevis härom.

6 § Mot länsstyrelsens beslut över anmärkning mot allmän röstlängd får talan föras endast i samband med besvär över val vid vilket beslutet länt till efterrättelse. I sådant mål får åberopas endast bevis som företetts hos länsstyrelsen.

¹ I propositionens förslag har första styckets första mening följande lydelse: Den som anser att allmän röstlängd i fråga om hans eller annans rösträtt är felaktig får senast den 15 juli skriftligen framställa anmärkning mot längden hos länsstyrelsen.

7 § Allmän röstlängd ländes till efterrättelse så snart den underskrivits av länsstyrelsen eller försetts med bevis av lokala skattemyndigheten och gäller till dess ny röstlängd kommit till stånd, om ej annat följer av 8 eller 9 §.

8 § Har någon icke blivit upptagen i allmän röstlängd eller har det i längden beträffande honom antecknats att han blir röstberättigad först nästa kalenderår och har anmärkning häremot ej framställt på sätt som föreskrives i 4 § första stycket, skall länsstyrelsen efter ansökan av honom eller av lokala skattemyndigheten besluta om rättelse i röstlängden, om det är uppenbart att fel föreligger. Sådan ansökan skall ha gjorts hos länsstyrelsen senast den 1 september det år då röstlängden upprättades. Ansökan som göres för sent upptages ej till prövning.

Beslutar länsstyrelsen om rättelse i röstlängd, skall länsstyrelsen genast underrätta lokala skattemyndigheten om beslutet. Lokala skattemyndigheten skall genast rätta röstlängden i enlighet med beslutet. Innan detta skett, äger beslutet icke verkan.

Mot beslut varigenom ansökan om rättelse avslagits eller avvisats får talan ej föras. Mot beslut om rättelse får talan föras endast i samband med besvär över val vid vilket beslutet länt till efterrättelse.

9 § Har allmän röstlängd i någon del förklarats felaktig på grund av talan som förts i samband med besvär över val, skall länsstyrelsen rätta längden i enlighet med förklaringen.

10 § Länsstyrelsen skall senast den 15 juni kungöra var och när allmän röstlängd kommer att vara framlagd för granskning. I kungörelsen skall anges även tid och sätt för framställande av anmärkning mot längden samt tid och plats för prövning av anmärkning. Kungörelsen skall anslås på kommunens anslagstavla och införas i samtliga dagstidningar som har en spridning av någon betydelse inom kommunen.

Särskild röstlängd

11 § Särskild röstlängd för val till riksdagen upprättas årligen för varje valkrets av centrala valmyndigheten. Längden skall vara upprättad senast den 15 juni.

12 § I särskild röstlängd upptages, efter ansökan, den som

1. den 1 juni uppfyller de villkor som gäller för rösträtt och
2. enligt länsstyrelsens personband ej är kyrkobokförd i riket men varit kyrkobokförd här någon gång under de fem kalenderår som närmast föregått det år då röstlängden upprättas.

Den som fyller 19 år det år då röstlängden upprättas upptages i denna, om ej hinder föreligger i övrigt. Därvid antecknas dock att han blir röstberättigad först nästa kalenderår.

Framgår i anmärkningsärende att någon upphört att vara röstberätti-

gad på grund av omständighet som inträffat efter den 1 juni, skall han ej vara upptagen i särskild röstlängd.

13 § Ansökan att bli upptagen i särskild röstlängd göres skriftligen hos centrala valmyndigheten senast den 1 juni. Ansökan som göres för sent upptages ej till prövning.

Vid ansökningshandling skall fogas intyg som visar att sökanden har giltigt svenskt pass och enligt passet är svensk medborgare. Intyget skall vara utfärdat av svensk beskickning, annan svensk utlandsmyndighet som centrala valmyndigheten bestämt eller svensk polismyndighet samma år som röstlängden upprättas. Är ansökningshandlingen ej åtföljd av sådant intyg, upptages ansökningen ej till prövning.

Blanketter till ansökan och intyg skall finnas tillgängliga hos centrala valmyndigheten samt hos svensk beskickning och annan svensk utlandsmyndighet som centrala valmyndigheten bestämmer.

14 § Beslut över ansökan att bli upptagen i särskild röstlängd meddelas så snart det kan ske.

Den som skall upptagas i särskild röstlängd uppföres i röstlängden för den valkrets där han senast varit kyrkobokförd.

Bifalles ej ansökan om att bli upptagen i särskild röstlängd, skall centrala valmyndigheten genast underrätta sökanden om beslutet. I beslutet skall anges tid och plats för prövning av anmärkning.

15 § Så snart röstlängden upprättats, sändes den till länsstyrelsen i det län till vilket valkretsen hör. Hos länsstyrelsen skall röstlängden vara framlagd för granskning varje vardag med undantag av lördag under tiden den 26—30 juni eller, om sistnämnda dag är en lördag eller söndag, till och med närmast följande måndag.

16 § Den som vill att ändring skall göras i särskild röstlängd får senast den 15 juli skriftligen framställa anmärkning mot röstlängden hos länsstyrelsen.

Anmärkning som göres för sent upptages ej till prövning.

Har anmärkning framställts i rätt tid mot någons rösträtt enligt längden, skall länsstyrelsen genast underrätta denne om innehållet i anmärkningshandlingen samt om tid och plats för prövning av anmärkningen.

17 § Anmärkning mot särskild röstlängd prövas vid offentligt sammanträde hos länsstyrelsen den 22 juli eller, om denna dag är en lördag eller söndag, närmast följande måndag.

Den mot vilkens rösträtt anmärkning framställts får åberopa även omständighet som inträffat efter den 1 juni.

Senast dagen efter sammanträdets slut meddelar länsstyrelsen beslut över varje särskild anmärkning. Beslut antecknas på anmärkningsskriften. I röstlängden införes rättelse som föranledes av beslutet.

Länsstyrelsen skriver under röstlängden. Har anmärkning ej framställts mot röstlängden inom föreskriven tid, skall röstlängden förses med bevis härom.

18 § Mot länsstyrelsens beslut över anmärkning mot särskild¹ röstlängd får talan föras endast i samband med besvär över val vid vilket beslutet länt till efterrättelse. I sådant mål får åberopas endast bevis som företetts hos länsstyrelsen.

Har röstlängden i någon del förklarats felaktig på grund av talan som avses i första stycket, skall länsstyrelsen rätta längden i enlighet med förklaringen.

19 § Särskild röstlängd länder till efterrättelse så snart den underskrivits av länsstyrelsen och gäller till dess ny röstlängd kommit till stånd, om ej annat följer av 18 § andra stycket.

20 § När val äger rum, skall särskild röstlängd vara tillgänglig i vallokalen för det valdistrikt som länsstyrelsen bestämmer. Beslut härom meddelas senast vid anmärkningssammanträdet och antecknas på röstlängden.

21 § Länsstyrelsen skall senast den 15 juni kungöra var och när särskild röstlängd kommer att vara framlagd för granskning. I kungörelsen anges även tid och sätt för framställande av anmärkning mot längden samt tid och plats för prövning av anmärkning. Kungörelsen skall anslås på kommunernas anslagstavlor och införas i samtliga dagstidningar som har en spridning av någon betydelse inom valkretsen.

5 kap. Registrering av partibeteckning och anmälan av kandidater

1 § Parti kan efter ansökan och på de villkor som anges i 2—4 §§ få sin partibeteckning registrerad hos centrala valmyndigheten samt anmäla kandidater i valet enligt 8 §.

Om valsedel med registrerad partibeteckning finns bestämmelser i 6 kap. 3 § tredje stycket och 14 kap. 5 §.

2 § Ansökan om registrering av partibeteckning göres skriftligen. I ansökningshandlingen skall anges för vilket slag av val registrering sökes och, om ansökningsingen avser registrering för val av landstingsmän eller kommunfullmäktige, för vilken landstingskommun eller kommun som registrering begäres.

För att partibeteckning skall åtnjuta skydd vid val skall ansökan om registrering av beteckningen ha kommit in till centrala valmyndigheten, vid ordinarie val till riksdagen och val i hela riket av landstingsmän och kommunfullmäktige senast den 30 april valåret och vid annat val inom en vecka efter det att förordnande om valet meddelades.

3 § Partibeteckning får registreras, om

1. partiet icke utgör underavdelning av politisk sammanslutning.

2. partiet visat att det vid registrering för val till riksdagen har minst 1 500 röstberättigade medlemmar i hela riket och vid registrering för val av landstingsmän och för val av kommunfullmäktige minst 100 respektive minst 50 röstberättigade medlemmar i den landstingskommun eller kommun för vilken registrering sökes, samt

3. partibeteckningen tydligt skiljer sig från beteckning som redan registrerats eller vars registrering är föremål för prövning för det valet eller för annat val för vilket registreringen enligt 4 § första stycket kommer att gälla.

4 § Registreras partibeteckning för val till riksdagen, gäller registreringen även för val av landstingsmän och kommunfullmäktige i hela riket. Registreras partibeteckning för val av landstingsmän, gäller registreringen val i den landstingskommun som anges i registreringsbeslutet samt val av kommunfullmäktige i de kommuner som är belägna inom landstingskommunen. Registreras partibeteckning för val av kommunfullmäktige, gäller registreringen val i den kommun som anges i registreringsbeslutet.

Avser ansökan registrering för val till riksdagen och är partibeteckningen redan registrerad för annat val, får registrering beviljas endast om det parti för vilket registrering sålunda skett har lämnat sitt medgivande. Detsamma gäller om ansökan avser registrering för val av landstingsmän och partibeteckningen redan är registrerad för val av kommunfullmäktige inom landstingskommunen. Behörig att lämna medgivande är det ombud som partiet anmält enligt 5 §.

Vid tillämpning av andra stycket skall ansökan om registrering som kommit in tidigare anses som bifallen.

5 § För parti som fått sin partibeteckning registrerad skall finnas ombud. Ombud skall anmälas till centrala valmyndigheten inom en månad efter det att registreringen av beteckningen kungjorts enligt 7 §.

6 § Registrerad partibeteckning skall avföras ur registret, om

1. partiet begär det,
2. partiet ej vid två på varandra följande ordinarie val till riksdagen eller val i hela riket av landstingsmän eller kommunfullmäktige anmält kandidater enligt 8 § eller
3. partiet underlåter att anmäla ombud enligt 5 §.

7 § När partibeteckning registrerats eller avförts ur registret, skall centrala valmyndigheten kungöra detta i Post- och Inrikes tidningar.

8 § För att registrerad partibeteckning skall åtnjuta skydd vid val skall partiet hos centrala valmyndigheten som kandidater anmäla

för val till riksdagen i viss valkrets minst fyra och högst femton personer och

för val av landstingsmän eller kommunfullmäktige minst fyra och högst tio personer i landstingskommunen eller kommunen.

Centrala valmyndigheten bestämmer inför varje val när anmälan av kandidater senast skall göras. Kungörelse härom skall föras in i Post- och Inrikes tidningar.

Anmälan av kandidater göres skriftligen av partiets ombud eller av person som ombudet utsett. Till anmälningshandlingen skall fogas skriftlig förklaring från varje kandidat att han givit partiet tillstånd att anmäla honom.

9 § Finner centrala valmyndigheten anledning till anmärkning mot anmälningshandlingen eller handling som åtföljer denna, skall myndigheten genast underrätta den som gjort anmälan. Därvid skall anges tid för ändring och komplettering av anmälningshandlingen. Därefter skall centrala valmyndigheten så snart som möjligt slutligt pröva ärendet.

Har det ej visats att anmäld kandidat givit partiet tillstånd att anmäla honom, skall hans namn på anmälningshandlingen anses obefintligt.

10 § Centrala valmyndigheten upprättar för varje slag av val och för varje riksdagsvalkrets, landstingskommun och kommun listor över de kandidater som partierna anmält. Listorna skall sändas till postverket. Skall röstning äga rum hos utlandsmyndighet eller på fartyg, skall listorna om möjligt sändas även till myndigheten och fartygets befälhavare. Listorna för varje riksdagsvalkrets, landstingskommun och kommun skall så snart som möjligt tillställas länsstyrelsen.

11 § Talan mot centrala valmyndighetens beslut i registrerings- eller anmälningsärende föres hos regeringsrätten genom besvär.

6 kap. Valsedlar

1 § Till valsedlar skall användas särskilda blanketter som tillhandahålls av centrala valmyndigheten.

2 § Valsedlarna skall vara lika till storlek och material. För val till riksdagen skall användas gula, för val av landstingsmän blå och för val av kommunfullmäktige vita valsedlar.

På valsedel skall finnas partibeteckning. Valsedel bör dessutom innehålla

1. namn på en eller flera kandidater,
2. beteckning som visar för vilken valkrets sedeln är avsedd (valkrets-beteckning) samt
3. uppgift om det val för vilket sedeln gäller (valbeteckning).

Kandidat skall anges på sådant sätt att det klart framgår vem som avses. Vid kandidatnamn bör därför utsättas kandidatens personnummer eller annan identifieringsuppgift.

3 § Om valsedel upptager mer än ett kandidatnamn, skall namnen upptagas i en följd under varandra och förses med nummer som visar ordningen mellan dem.

Namnen gäller själva valet samt, i den mån de ej därvid tages i anspråk, val av ersättare för riksdagsledamöter och val av suppleanter för landstingsmän och kommunfullmäktige.

Upptager valsedel med registrerad partibeteckning namn på kandidater, skall valsedeln, för att beteckningen skall åtnjuta skydd vid valet, som första namn upptaga namnet på kandidat som tagits upp på listan över kandidater partiet anmält.

4 § Efter beställning av parti, som är representerat i den församling valet gäller, tillhandahåller centrala valmyndigheten partiet blanketter till valsedlar till det antal partiet önskar.

Göres beställning av annat parti än som anges i första stycket eller av annan än den som är behörig företrädare för partiet, tillhandahåller centrala valmyndigheten blanketter till valsedlar endast om beställaren betalar blanketterna i förskott.

5 §¹ I fråga om parti, som deltagar i riksdagsval och som vid det senaste riksdagsvalet fått eller vid det förestående valet får mer än 2,5 % av rösterna i hela landet, svarar statsverket för kostnaden för blanketter till valsedlar till ett antal som motsvarar fem gånger antalet röstberättigade i valkretsen. Vad som sagts nu gäller även parti som utan att ha uppnått den angivna röstandelen är eller genom det förestående valet blir representerat i riksdagen.

I fråga om parti, som deltagar i val av landstingsmän eller kommunfullmäktige och som är eller genom det förestående valet blir representerat i den församling valet gäller, svarar statsverket för kostnaden för blanketter till valsedlar till ett antal som motsvarar fem gånger antalet röstberättigade i valet.

6 §² Har blanketter till valsedlar betalats i förskott och har valsedlarna använts för parti som enligt 5 § är berättigat att få valsedelsblanketter kostnadsfritt vid valet, skall förskottet efter ansökan återbetalas i den mån antalet valsedlar som partiet får kostnadsfritt därigenom ej kommer att överstiga, i fråga om val till riksdagen fem gånger antalet röstberättigade i valkretsen och i fråga om annat val fem gånger antalet röstberättigade vid valet. Belopp som återbetalas tillställs partiet oavsett vem som erlagt förskottet.

7 § Om beställaren begär det, förser centrala valmyndigheten utan särskild ersättning valsedelsblanketterna med partibeteckning, kandidatnamn samt valkrets- och valbeteckningar.

¹ I propositionens förslag har paragrafen följande lydelse: 5 § Om parti är eller genom valet blir representerat i den församling valet gäller, svarar statsverket för kostnaden för blanketter till valsedlar till ett antal som motsvarar, i fråga om val till riksdagen fyra gånger antalet röstberättigade i valkretsen och i fråga om annat val fyra gånger antalet röstberättigade i valet.

² I propositionen föreslås på två ställen "fyra" i stället för "fem".

Centrala valmyndigheten får förse valedelsblanketter och valedlar med särskild siffer- eller bokstavsbezeichnung (listtypbezeichnung).

8 §¹ När val skall förrättas, bestämmer centrala valmyndigheten den sista dag då beställning av valedlar skall ha gjorts för att leverans skall kunna ske 45 dagar före valdagen. För särskilda fall får bestämmas senare dag för beställning och, om det behövs, även senare dag för leverans. Kommer beställning in senare än centrala valmyndigheten bestämt, fullgöres leverans endast om betalning erlägges i förskott och endast under förutsättning att leveransen kan ske före valdagen och utan att leveransen av tidigare gjorda beställningar försenas.

9 § I lokal där röstning äger rum skall väljarna för varje val ha tillgång till

1. valedlar som försetts med parti- och valbezeichnung för parti vilket är representerat i riksdagen (partimarkerade valedlar) samt
2. blanketter till valedlar.

Partimarkerade valedlar och valedelsblanketter enligt första stycket tillhandahålls genom centrala valmyndighetens försorg.

10 § Talan mot centrala valmyndighetens beslut i ärende som avses i detta kapitel föres hos regeringsrätten genom besvär.

Centrala valmyndigheten har rätt att erhålla biträde av länsstyrelse i ärende som avses i detta kapitel.

7 kap. Röstkort m. m.

1 § Vid val skall, i den mån centrala valmyndigheten ej förordnar annat, för var och en som enligt gällande röstlängd är röstberättigad vid valet upprättas röstkort med uppgifter om den röstberättigade. Röstkortet skall dessutom innehålla uppgifter om valet till ledning för den röstberättigade.

För röstberättigad som ej har känd adress upprättas röstkort endast om han begär det.

2 §² Röstkort upprättas för den som är upptagen i allmän röstlängd av lokala skattemyndigheten och för den som är upptagen i särskild röstlängd av länsstyrelsen. Röstkorten skall sändas till de röstberättigade senast 30 dagar före valdagen.

För val som äger rum samtidigt upprättas gemensamt röstkort.

3 § Har röstberättigad förlorat sitt röstkort eller har röstkortet ej

¹ I propositionen föreslås "trettio" i stället för "45".

² I propositionens förslag har första styckets andra mening följande lydelse: Röstkorten skall sändas till de röstberättigade senast 30 dagar före valdagen eller, vid annat val än ordinarie val till riksdagen och val i hela riket av landstingsmän och kommunfullmäktige, senast 20 dagar före valdagen.

kommit honom till handa, är han berättigad att efter framställning få ett duplettröstkort.

Framställning om duplettröstkort göres hos den myndighet som enligt 2 § har att upprätta röstkortet. Duplettröstkort får ej lämnas ut senare än dagen före valdagen. Vid framställningen skall sökanden uppge

1. sitt fullständiga namn och personnummer samt

2. sitt hemvist i den ort där han är uppförd i allmän röstlängd eller, om han är uppförd i särskild röstlängd, hemvistet i den ort i riket där han senast var kyrkobokförd.

Första och andra styckena äger motsvarande tillämpning, om den röstberättigade önskar få röstkort innan röstkortet blivit översända till de röstberättigade. Röstkort får dock icke utlämnas innan den röstlängd som skall gälla vid valet kommit till stånd enligt 4 kap. 5 eller 17 §.

4 § Centrala valmyndigheten bör på lämpligt sätt sprida kännedom bland allmänheten om tid och sätt för röstning och om de bestämmelser i övrigt som gäller för valet.

8 kap. Allmänna bestämmelser om röstningen

1 § Röstning sker på valdagen i vallokalen för det valdistrikt där väljaren är upptagen i röstlängd. Röstberättigad, som på grund av vistelse utom riket eller på annan ort inom riket eller av annat skäl finner sig vara förhindrad att rösta på valdagen i vallokalen för det valdistrikt där han är upptagen i röstlängd, får rösta på postanstalt inom riket, hos svensk utlandsmyndighet eller på svenskt fartyg i utrikes fart.

Om flera val äger rum samtidigt, skall väljare som röstar på postanstalt, hos utlandsmyndighet eller på fartyg vid ett och samma tillfälle utöva sin rösträtt i samtliga val som han vill delta i.

2 § Väljaren skall själv lämna sin valsedel till valförrättaren eller, om röstningen sker på postanstalt, hos utlandsmyndighet eller på fartyg, till röstmottagaren där.

Om avlämnande av valsedel genom bud (röstning med valsedelsföresändelse) föreskrives i 11 kap.

3 § Väljare bör vid röstning i vallokal medföra sitt röstkort.

Röstning på postanstalt, hos utlandsmyndighet eller på fartyg får icke ske utan att röstkortet avlämnas. Väljare som innehar sjöfartsbok får dock rösta på fartyg utan att röstkort avlämnas. I sådant fall skall röstmottagaren upprätta ett adresskort för honom.

4 § Vid röstning i vallokal lägger väljaren för varje val in sin valsedel i ett valkuvert och lämnar kuverten till valförrättaren. Mottagna valkuvert samlas upp i valurna. En valurna användes för vart och ett av de samtidiga val som förrättas i vallokalen.

5 § Vid röstning på postanstalt, hos utlandsmyndighet eller på fartyg lägger väljaren för varje val in sin valsedel i ett valkuvert och lämnar kuverten till röstmottagaren. Denne lägger in mottagna kuvert tillsammans med väljarens röstkort i ett ytterkuvert som tillslutes.

6 § Har röstning skett på postanstalt, sänder röstmottagaren iordningställda ytterkuvert till vederbörande valnämnd. Har röstning skett hos utlandsmyndighet eller på fartyg, sänder röstmottagaren iordningställda ytterkuvert till centrala valmyndigheten.

7 § Vid röstning med valsedelförsändelse lägger väljaren för varje val in sin valsedel i ett innerkuvert. Iordningställda kuvert lägges därefter in i ett ytterkuvert för valsedelförsändelse som tillslutes. Detta lämnas genom bud till valförrättaren eller röstmottagaren.

Avlämnas valsedelförsändelse i vallokal, öppnar valförrättaren ytterkuvertet och lägger de innerkuvert som väljaren iordningställt i valurna.

Avlämnas valsedelförsändelse på postanstalt, hos utlandsmyndighet eller på fartyg, lägger röstmottagaren in försändelsen tillsammans med väljarens röstkort i ett ytterkuvert. Med ytterkuvertet förfäres därefter så som anges i 6 §.

8 § Kuvert tillhandahålles endast genom centrala valmyndighetens försorg.

Valkuvert och innerkuvert för valsedelförsändelse skall vara så beskaffade att färgen på inneliggande valsedel kan iakttagas utan att valhemligheten röjes.

Ytterkuvert som skall användas vid röstning på postanstalt, hos utlandsmyndighet eller på fartyg skall vara försett med fönster.

9 § Valkuvert tillställs valnämnder och röstmottagare. Ytterkuvert som avses i 5 § tillställs röstmottagare.

Valkuvert får lämnas ut endast i samband med röstning. Inner- och ytterkuvert för valsedelförsändelse skall i god tid före valet finnas tillgängliga

1. hos valnämnden och hos de personer åt vilka nämnden uppdragit att tillhandagå väljarna i sådant hänseende,

2. på postanstalt,

3. hos utlandsmyndighet och på fartyg där röstning skall äga rum.

Inner- och ytterkuvert för valsedelförsändelse skall dessutom på begäran kostnadsfritt tillhandahållas parti som är representerat i riksdagen.

10 § Röstning äger rum inför öppna dörrar. I lokal där röstning äger rum skall finnas ett lämpligt antal avskilda platser där väljaren utan insyn kan lägga in sina valsedlar i valkuvert.

Befinner sig någon, när tiden för röstningen går ut, i röstningslokalen eller på anvisad plats intill denna men har han ej hunnit rösta, skall han ges tillfälle till det.

11 §¹ Den som uppehåller sig i röstningslokalen eller utrymme därintill är skyldig att rätta sig efter de föreskrifter som valförrättare eller röstmottagare meddelar för att trygga röstningens genomförande. Uppstår oordning som ej kan avstyras, har valförrättaren eller röstmottagaren rätt att avbryta röstningen.

Avbrytes röstning i vallokal, skall valurna förseglas under minst två olika sigill samt om möjligt ställas i säkert förvar. När röstningen återupptages, skall valförrättaren visa de närvarande att förseglingen är obruten. Avbrytes röstning på postanstalt, hos utlandsmyndighet eller på fartyg, skall mottagna ytterkuvert under avbrottet förvaras på betryggande sätt.

Tal får ej hållas i röstningslokal eller i anslutande utrymme. Ej heller får tryckta eller skrivna utrop sättas upp eller delas ut till väljarna på sådan plats.

12 § I lokal där röstning äger rum skall ett exemplar av denna lag finnas tillgängligt.

I vallokal skall finnas anslagna de listor som centrala valmyndigheten upprättat över de kandidater som partierna anmält för valen i den valkrets till vilken valdistriktet hör. På postanstalt där röstning äger rum skall listor finnas tillgängliga för samtliga valkretsar. Listor för samtliga valkretsar bör finnas tillgängliga även hos utlandsmyndighet och på fartyg där röstning äger rum.

13 § Protokoll skall föras över valförrättning i vallokal enligt formulär som fastställs av centrala valmyndigheten.

På postanstalt, hos utlandsmyndighet och på fartyg skall fortlöpande anteckningar föras över röstningen.

14 § Väljare, som på grund av kroppsligt fel icke kan avge sin röst i föreskriven ordning, får vid röstningen anlita biträde som han utsett.

15 § Åtgärd eller anordning som det enligt denna lag åligger kommun, valnämnd eller valförrättare att vidtaga eller ombesörja bekostas av kommunen.

9 kap. Särskilda bestämmelser om röstning i vallokal

1 § Vallokal skall hållas öppen för röstning mellan klockan 8 och 21. Centrala valmyndigheten får bestämma att vallokalen i visst valdistrikt skall vara öppen för röstning kortare tid än nu sagts, om det kan antagas att väljarna likväl har tillfredsställande möjligheter att utöva sin rösträtt.

2 § När vallokalen har öppnats för röstning, visar valförrättaren de närvarande att varje valurna är tom. Härefter får röstningen börja.

¹ Ordet "minst" i andra styckets första mening finns inte med i propositionens förslag.

3 § Röstningen går till på följande sätt.

När väljaren kommer in i vallokalen, får han ett valkuvert för vart och ett av valen. Han uppsöker därefter en av de avskilda platserna och lägger där för varje val in sin valsedel i ett valkuvert. Valsedel får ej vikas.

Väljaren lämnar iordningställda valkuvert till valförrättaren. Om denne begär det, skall väljaren uppge sitt fullständiga namn, sin födelsetid och sitt hemvist inom valdistriktet eller, om han är upptagen i särskild röstlängd, hemvistet i den ort i riket där han senast var kyrkobokförd. Valförrättaren kontrollerar att väljaren är upptagen som röstberättigad i röstlängden, att han ej redan röstat i valet, att han ställt i ordning endast ett valkuvert för varje val och att kuvert ej är försett med obehörig märkning. Valförrättaren lägger därefter i väljarens närvaro valkuverten i valurnorna. I samband härmed antecknas i röstlängden att väljaren röstat.

4 § Är valkuvert tomt eller försett med obehörig märkning, får det ej mottagas. Detsamma gäller om det ej klart framgår att kuvert innehåller valsedel. Har väljaren lämnat mer än ett valkuvert för något val, får endast ett av dessa mottagas. Om väljaren begär det, skall samtliga kuvert för det valet återlämnas till honom.

5 § När vallokalen stängts för röstning och de som är närvarande fått tillfälle att lämna sina valsedlar, förklaras röstningen avslutad.

6 § Kommunen skall tillhandahålla lämpliga vallokaler. I anslutning till vallokalen eller i denna skall anordnas lämplig plats där de partier som deltagar i valen kan lägga ut sina valsedlar. Valförrättaren skall tillse att väljarna där har tillgång till blanketter för valsedlar och partimarkerade valsedlar för parti som är representerat i riksdagen.

7 § Kommunen bör på valdagen ordna med valskjutsar för de väljare som bor avlägset eller isolerat och som endast med avsevärd kostnad eller tidsspillan kan infinna sig i vallokalen.

10 kap. Särskilda bestämmelser om röstning på postanstalt, hos utlandsmyndighet och på fartyg

Röstning på postanstalt

1 §¹ Röstning får ske på varje postanstalt inom riket från och med den tjugofjärde dagen före valdagen till och med valdagen, om ej annat följer av 2 §.

2 § Röstning på postanstalt äger rum under tid då postanstalten är öppen för allmänheten. På valdagen skall postanstalt vara öppen för röstmottagning minst en timme före klockan 11 och minst en timme efter klockan 15. Vid val av landstingsmän och kommunfullmäktige som ej omfattar hela riket får dock centrala valmyndigheten bestämma att

¹ I propositionen föreslas "adertonde" i stället för "tjugofjärde".

röstmottagning ej skall anordnas på valdagen.

Finns flera postanstalter inom samma ort, får centrala valmyndigheten på förslag av postverket bestämma att röstning skall ske endast på någon eller några av postanstalterna. På förslag av postverket får myndigheten begränsa den tid då röstning får ske på postanstalt före valdagen. Röstning skall dock alltid kunna äga rum under minst en timme varje dag då postanstalten är öppen för allmänheten.

Inrättas med anledning av valet postanstalt vid sjukhus, ålderdomshem, fångvårdsanstalt eller liknande vårdinrättning eller vårdanstalt, äger röstning där rum på tid som postverket bestämmer efter samråd med vårdinrättningens eller vårdanstaltens ledning, dock tidigast sjunde dagen före valdagen.

3 § Röstmottagare på postanstalt är den som postverket utser.

4 § Röstning på postanstalt går till på följande sätt.

När väljaren visat upp sitt röstkort för röstmottagaren, får han av denne ett valkuvert för vart och ett av valen. Han uppsöker därefter en av de avskilda platserna och lägger där för varje val in sin valsedel i ett valkuvert. Valsedel får ej vikas.

Väljaren lämnar valkuvert och röstkortet till röstmottagaren. Denne kontrollerar att väljaren ställt i ordning endast ett valkuvert för varje val och att kuvert ej är försett med obehörig märkning. Därefter lägger röstmottagaren i väljarens närvaro in mottagna valkuvert i ett ytterkuvert tillsammans med väljarens röstkort, vilket placeras närmast ytterkuvertets fönster, och tillsluter ytterkuvertet. Röstmottagaren tar slutligen hand om ytterkuvertet samt antecknar på en särskild förteckning väljarens namn, den valnämnd till vilken ytterkuvertet skall sändas och det värdepostnummer som finns på kuvertet.

Väljare som ej är känd för röstmottagaren skall legitimera sig. Gör han ej det, får han icke rösta.

5 § Är valkuvert tomt eller försett med obehörig märkning, får det ej mottagas. Detsamma gäller om det ej klart framgår att kuvert innehåller valsedel. Har väljaren lämnat mer än ett valkuvert för något val, får endast ett av dessa mottagas. Om väljaren begär det, skall samtliga kuvert för det valet återlämnas till honom.

6 § Röstmottagare skall sända mottagna ytterkuvert till valnämnden i den kommun där väljaren är upptagen i allmän röstlängd eller, om väljaren är upptagen i särskild röstlängd, till valnämnden i den kommun inom vilken den vallokal är belägen där den särskilda röstlängden enligt 4 kap. 20 § skall finnas tillgänglig. Försändelsen skall anordnas som värdepost.

Röstning hos utlandsmyndighet

7 §¹ När val skall förrättas, bestämmer centrala valmyndigheten efter samråd med utrikesdepartementet hos vilka svenska utlandsmyndigheter röstning skall äga rum. Vid val som ej omfattar hela riket får dock centrala valmyndigheten bestämma att röstning hos svensk utlandsmyndighet ej skall äga rum.

Röstning hos utlandsmyndighet får börja tidigast den tjugofjärde dagen före valdagen och pågå så länge att avgivna valsedlar kan beräknas vara centrala valmyndigheten till handa senast klockan 12 dagen före valdagen.

Utlandsmyndighetens chef bestämmer när och var röstning äger rum hos myndigheten samt kungör tid och ställe för röstningen.

Röstmottagare hos utlandsmyndighet är myndighetens chef eller den han utser.

8 § Röstning hos utlandsmyndighet går till på följande sätt.

När väljaren visat upp sitt röstkort för röstmottagaren, får han av denne ett valkuvert för vart och ett av valen. Han uppsöker därefter en av de avskilda platserna och lägger där för varje val in sin valsedel i ett valkuvert. Valsedel får ej vikas.

Väljaren lämnar valkuvert och röstkortet till röstmottagaren. Denne kontrollerar att väljaren ställt i ordning endast ett valkuvert för varje val och att kuvertet ej är försett med obehörig märkning. Därefter lägger röstmottagaren i väljarens närvaro in mottagna valkuvert i ett ytterkuvert tillsammans med väljarens röstkort, vilket placeras närmast ytterkuvertets fönster, och tillsluter ytterkuvertet. Röstmottagaren tar slutligen hand om ytterkuvertet samt antecknar på en särskild förteckning väljarens namn, den valnämnd till vilken ytterkuvertet skall sändas och det värdepostnummer som finns på kuvertet.

Väljare som ej är känd för röstmottagaren skall legitimera sig. Gör han ej det, får han icke rösta.

9 § Är valkuvert tomt eller försett med obehörig märkning, får det ej mottagas. Detsamma gäller om det ej klart framgår att kuvert innehåller valsedel. Har väljaren lämnat mer än ett valkuvert för något val, får endast ett av dessa mottagas. Om väljaren begär det, skall samtliga kuvert för det valet återlämnas till honom.

10 § Röstmottagare skall sända mottagna ytterkuvert och den i 8 § omnämnda förteckningen till centrala valmyndigheten. Sändes kuvert med posten, skall försändelsen anordnas som värdepost.

11 § Centrala valmyndigheten förtecknar fortlöpande de ytterkuvert som kommer in från utlandsmyndighet. Myndigheten sänder därefter mottagna ytterkuvert till valnämnden i den kommun där väljaren är

¹ I propositionen föreslås i andra stycket "adertonde" i stället för "tjugofjärde".

upptagen i allmän röstlängd eller, om väljaren är upptagen i särskild röstlängd, till valnämnden i den kommun, inom vilken den vallokal är belägen där den särskilda röstlängden enligt 4 kap. 20 § skall finnas tillgänglig. Försändelsen skall anordnas som värdepöst.

Röstning på fartyg

12 § När val skall förrättas, bestämmer centrala valmyndigheten på vilka svenska fartyg i utrikes fart som röstning skall äga rum. Vid val som ej omfattar hela riket får dock centrala valmyndigheten bestämma att röstning på svenskt fartyg i utrikes fart ej skall äga rum.

Rätt att rösta på fartyg där röstning anordnas har den som tillhör fartygets besättning eller annan personal på fartyget eller är passagerare där.

13 § Röstning på fartyg får börja tidigast den fyrtiofemte dagen före valdagen och pågå så länge att avgivna valsedlar kan beräknas vara centrala valmyndigheten till handa senast klockan 12 dagen före valdagen.

Fartygets befälhavare bestämmer när och var röstning äger rum samt underrättar dem som befinner sig ombord om tid och ställe för röstningen.

Röstmottagare på fartyg är fartygets befälhavare eller den han utser.

14 § I fråga om röstning på fartyg äger 8–10 §§ motsvarande tillämpning. Röstmottagare på fartyg får dock lämna mottagna ytterkuvert till svensk utlandsmyndighet som centrala valmyndigheten bestämmer för vidarebefordran till centrala valmyndigheten.

Kan väljaren ej förete röstkort men innelar han sjöfartsbok, skall röstmottagaren i stället upprätta ett adresskort för honom med ledning av sjöfartsboken och de uppgifter han kan lämna. Adresskortet lägges in i ytterkuvertet tillsammans med valkuvert som väljaren avgivit.

15 § I fråga om ytterkuvert som kommer in till centrala valmyndigheten från röstmottagare på fartyg äger 11 § motsvarande tillämpning.

16 § Röstmottagare på fartyg har rätt till ersättning av statsverket för nödvändiga utgifter för uppdragets fullgörande enligt de närmare bestämmelser som meddelas av centrala valmyndigheten.

11 kap. Särskilda bestämmelser om röstning med valsedelsförsändelse

1 §¹ Väljare som är gift får lämna valsedel genom sin make. Sådant valsedelsförsändelse anordnas på följande sätt.

Väljaren lägger för varje val själv in sin valsedel i ett innerkuvert. I närvaro av ett vittne lägger han sedan in iordningställda innerkuvert i ett ytterkuvert för valsedelsförsändelse och tillsluter detta. Därefter tecknar

¹ I propositionen föreslås i tredje stycket "18" i stället för "24".

väljaren på ytterkuvertet försäkran på heder och samvete att han förfarit på detta sätt. Vittnet intygar skriftligen att väljaren egenhändigt undertecknat försäkran. Vittne skall ha fyllt 18 år. Väljarens make eller barn eller makens barn får ej vara vittne.

Valsedelsförsändelse får vara anordnad tidigast 24 dagar före valdagen. Försändelse som lämnas på fartyg får dock vara anordnad 45 dagar före valdagen. Dagen för försändelsens anordnande anges på ytterkuvertet.

2 § Valsedelsförsändelse från den som är gift lämnas på valdagen i vallokalen för det valdistrikt där väljaren är upptagen i röstlängd. Sådan försändelse får lämnas också på postanstalt, hos utlandsmyndighet eller på fartyg där röstning äger rum.

3 §¹ Väljare, som på grund av sjukdom, rörelsehinder eller hög ålder ej kan inställa sig i vallokalen för det valdistrikt där han är upptagen i röstlängd, får lämna valsedel genom bud. Bud får den vara som är väljarens barn, barnbarn, fader, moder eller syskon eller hans vårdare och som fyllt 18 år. Sådan valsedelsförsändelse anordnas på följande sätt.

Väljaren lägger för varje val själv in sin valsedel i ett innerkuvert. I närvaro av budet och ett vittne lägger han sedan in iordningställda innerkuvert i ett ytterkuvert för valsedelsförsändelse och tillsluter detta. Därefter tecknar väljaren på ytterkuvertet försäkran på heder och samvete att han förfarit på detta sätt samt att han av anledning som anges i första stycket ej kan inställa sig för röstning i vallokalen för valdistriktet. Budet och vittnet intygar skriftligen att väljaren egenhändigt undertecknat försäkran samt att något förhållande som strider mot innehållet ej är känt för dem. Vittne skall ha fyllt 18 år. Väljarens make eller barn eller makens barn får ej vara vittne.

Valsedelsförsändelse får vara anordnad tidigast 24 dagar före valdagen. Dagen för försändelsens anordnande anges på ytterkuvertet.

4 § Valsedelsförsändelse enligt 3 § lämnas i vallokalen för det valdistrikt där väljaren är upptagen i röstlängd. Sådan försändelse får lämnas även på postanstalt där röstning äger rum.

5 § Lämnas valsedelsförsändelse i vallokal, kontrollerar valförrättaren att väljaren är upptagen som röstberättigad i röstlängden, att han ej redan röstat i valet, att försändelsen anordnats på föreskrivet sätt och inom föreskriven tid samt att ytterkuvertet är tillslutet. Därefter bryter valförrättaren ytterkuvertet och kontrollerar att iordningställda innerkuvert är av föreskriven beskaffenhet, att väljaren ställt i ordning endast ett innerkuvert för varje val samt att innerkuvert ej är försett med obehörig märkning. I närvaro av den som lämnat valsedelsförsändelsen lägger därefter valförrättaren mottagna innerkuvert i *valurnorna*. I samband härmed antecknas i röstlängden att väljaren röstat.

¹ I propositionen föreslås i tredje stycket "18" i stället för "24".

6 § Lämnas valedelsförsändelse på postanstalt, hos utlandsmyndighet eller på fartyg, kontrollerar röstmottagaren att försändelsen anordnats på föreskrivet sätt och inom föreskriven tid samt att ytterkuvertet är tillslutet. I närvaro av den som lämnat valedelsförsändelsen lägger därefter röstmottagaren in försändelsen i ett ytterkuvert med fönster tillsammans med väljarens röstkort, vilket placeras närmast ytterkuvertets fönster, och tillsluter ytterkuvertet. Röstmottagaren tar slutligen hand om ytterkuvertet samt antecknar på en särskild förteckning väljarens namn, den valnämnd till vilken ytterkuvertet skall sändas och det värdepostnummer som finns på kuvertet.

7 § Föreligger brist eller felaktighet i något hänseende som valförrättaren eller röstmottagaren skall kontrollera enligt 5 eller 6 §, skall valedelsförsändelsen eller innerkuvertet ej mottagas. Detsamma gäller om innerkuvert är tomt eller om det ej klart framgår att kuvert innehåller valedel. Har väljaren ställt i ordning mer än ett innerkuvert för något val, får ej något av dessa mottagas. Innerkuvert som ej mottages skall före återlämnandet läggas in i ett särskilt kuvert som tillslutes.

12 kap. Den vidare behandlingen av röster som avgivits på postanstalt, hos utlandsmyndighet eller på fartyg

1 § Ytterkuvert, som före valdagen kommer in till valnämnden från röstmottagare på postanstalt eller från centrala valmyndigheten, sorteras på valdistrikt. Ytterkuverten sändes därefter till valförrättarna i valdistriktet. Översändandet bör ske i sådan tid att ytterkuverten är valförrättarna till handa när röstningen i vallokalen där börjar. Före översändandet skall ytterkuverten läggas in i särskilda omslag som förseglas och förses med anteckning om det antal ytterkuvert varje omslag innehåller.

I avbidan på att översändandet till valförrättarna sker skall ytterkuverten förvaras på betryggande sätt.

2 § Ytterkuvert som på valdagen kommer in till valnämnden, sändes till valförrättarna i valdistriktet, om kuverten kan beräknas vara valförrättarna till handa innan röstningen i vallokalen slutar. Före översändandet skall de åtgärder vidtagas som anges i 1 §. Kommer ytterkuvert in till valnämnden efter valdagen eller så sent denna dag att de ej kan beräknas komma valförrättarna till handa innan röstningen i vallokalen slutar, skall valnämnden behålla dem och förfara med dem på sätt som anges i 13 kap. 9 §.

3 § Valnämnden skall i särskilt protokoll fortlöpande anteckna de åtgärder som nämnden vidtager med inkomna ytterkuvert. Protokollet föres enligt formulär som fastställs av centrala valmyndigheten.

4 § Omslag med ytterkuvert som sänts till valdistrikten förvaras där obrutna till dess röstningen i vallokalen förklarats avslutad och rösträkning enligt 13 kap. 1 § påbörjas. I protokollet antecknas antalet mottagna omslag och det antal ytterkuvert som omslagen enligt anteckning på dem innehåller.

Kommer omslag med ytterkuvert valförrättarna till handa efter det att röstningen i valdistriktet avslutats, skall omslaget ej brytas utan återsändas till valnämnden efter förrättningens slut enligt 13 kap. 7 §. Om återsändandet skall anteckning göras i protokollet.

Om förhållandena medger det, får valförrättarna under pågående röstning företaga åtgärder enligt 13 kap. 3–5 §§ beträffande ytterkuvert som kommit in till valdistriktet. Därvid skall dock iakttagas att anteckning vid väljarens namn i röstlängden göres innan ytterkuvertet brytes samt att valkuvert och innerkuvert, som efter granskning befunnits vara i behörigt skick, skall åter läggas in i ytterkuvertet tillsammans med väljarens röstkort. Innerkuvert skall dessförinnan åter läggas in i ytterkuvert för valedelsförsändelse. Först när röstningen förklarats avslutad får valkuvert och innerkuvert läggas i urna.

5 § Den omständigheten att det i röstlängd antecknats att väljare röstat på postanstalt, hos utlandsmyndighet eller på fartyg utgör ej hinder för honom att rösta i vallokalen. Innan han får rösta där skall det ytterkuvert som härrör från honom tagas fram och läggas in i ett särskilt kuvert som tillslutes och förses med anteckning om innehållet. Om vad sålunda förevarit skall anteckning göras i protokollet.

13 kap. Preliminär rösträkning

Preliminär rösträkning i vallokal

1 § Omedelbart efter det att röstningen i vallokal förklarats avslutad, räknar valförrättarna preliminärt de avgivna rösterna. Har val till riksdagen förrättats samtidigt med annat val, räknas riksdagsvalet först. Rösträkningen skall genomföras utan avbrott.

2 § Har flera val förrättats samtidigt, sker den preliminära rösträkningen gemensamt för alla valen såvitt gäller åtgärder som avses i 3–5 §§.

3 § Rösträkningen inledes med att från valnämnden inkomna omslag med ytterkuvert brytes. Ytterkuverten räknas och antalet antecknas i protokollet. Därefter granskas ytterkuverten. Därvid kontrolleras att

1. ytterkuvert icke blivit öppnat efter tillslutandet,
2. samma väljare icke avgivit mer än ett ytterkuvert,
3. väljaren är röstberättigad i valdistriktet,
4. väljaren icke röstat i vallokalen under valdagen.

I fall då de nämnda kraven är uppfyllda, förfäres med ytterkuvert på sätt som föreskrives i 4 §. I annat fall lägges ytterkuvert åt sidan.

Ytterkuvert, som lagts åt sidan, lägges därefter in i ett eller flera särskilda kuvert som tillslutes och förses med anteckning om innehållet.

4 § När kontroll enligt 3 § skett, öppnas de ytterkuvert som ej lagts åt sidan och inläggande röstkort, adresskort, valkuvert och valsedelsförsändelser toges ut.

Valkuverten granskas. Därvid kontrolleras att kuvert är av föreskriven beskaffenhet och ej försett med obehörig märkning. Godkända valkuvert lägges i urnorna. I samband därmed antecknas vid väljarens namn i röstlängden att han utövat sin rösträtt.

Valsedelsförsändelserna granskas. Därvid kontrolleras att varje försändelses ytterkuvert är av föreskriven beskaffenhet och tillslutet, att det icke blivit öppnat efter tillslutandet samt att väljarens förklaring och vittnesintyget är i behörigt skick. Därefter brytes ytterkuvertet. Innerkuverten granskas. Därvid kontrolleras att de är av föreskriven beskaffenhet, att väljaren ställt i ordning endast ett innerkuvert för varje val och att innerkuvert ej är försett med obehörig märkning. Godkända innerkuvert lägges i urnorna. I samband därmed antecknas vid väljarens namn i röstlängden att han utövat sin rösträtt.

5 § Föreligger brist eller felaktighet i något hänseende som valförrättaren skall kontrollera enligt 4 §, skall bristfälligt kuvert tillsammans med väljarens röstkort eller adresskort åter läggas in i ytterkuvertet. Detsamma gäller om innerkuvert är tomt eller om det ej klart framgår att kuvert innehåller valsedel. Innerkuvert skall dessförinnan åter läggas in i ytterkuvert för valsedelsförsändelse. Ytterkuverten lägges i sin tur in i ett eller flera särskilda kuvert som tillslutes och förseglas under minst två olika sigill och förses med anteckning om innehållet.

6 § Sedan de i 3--5 §§ föreskrivna åtgärderna vidtagits, förfares för varje val för sig på följande sätt.

1. Val- och innerkuvert toges ut ur urnan och räknas. Antalet personer som enligt röstlängd deltagit i valet räknas. Antalet kuvert och röstande antecknas i protokollet. Överensstämmer de framräknade siffrorna ej med varandra, anges i protokollet den sannolika orsaken till skillnaden.

2. Valsedlarna toges ut ur kuverten. Innehåller kuvert mer än en valsedel, lägges valsedlarna tillbaka i kuvertet. Sådana kuvert räknas och lägges in i ett särskilt kuvert som tillslutes och förses med anteckning om innehållet.

3. Kan det antagas att valsedel är ogiltig enligt 14 kap. 4 § lägges valsedeln åt sidan. Valsedlar som lagts åt sidan lägges därefter in i ett eller flera särskilda omslag som tillslutes och förses med anteckning om antalet valsedlar som omslaget innehåller.

4. Övriga valsedlar ordnas i grupper efter partibeteckning. Inom varje parti ordnas valsedlarna i grupper så att valsedlar med partibeteckning och kandidatnamn i tryck bildar en grupp, partimarkerade valsedlar en andra grupp och valsedlar som väljaren själv ställt i ordning en tredje

grupp. Valsedlar med partibeteckning och kandidatnamn i tryck ordnas därefter så att valsedlar med samma listtypbeteckning bildar en grupp och sådana valsedlar med ändringar eller tillägg bildar en grupp. Antalet valsedlar inom varje grupp räknas och antalet antecknas i protokollet, liksom sammanlagda antalet valsedlar för varje parti. Valsedlarna lägges därefter partivis in i särskilda omslag. På omslagen antecknas vilket partis valsedlar omslaget innehåller och valsedlarnas antal.

5. De särskilda kuverten och omslagen förses med uppgift om valdistriktet och förseglas med minst två olika sigill. Sigillen avtryckes i protokollet.

7 § Protokollet underskrives av ordföranden och två av de närvarande valförrättarna. Därmed är förrättningen avslutad.

Omedelbart därefter sändes röstlängd, protokoll och de särskilda kuvert och omslag som avses i 6 § till valnämnden. Sker insändandet med posten, skall försändelsen anordnas som värdepost.

8 § Det åligger valnämnden att se till att samtliga handlingar som avses i 7 § kommit in till nämnden och att, om så ej är fallet, infordra det som fattas.

Valnämnden behåller röstlängderna och vidarebefordrar omgående övrigt material till länsstyrelsen. Sker översändandet med posten, skall försändelsen anordnas som värdepost.

Preliminär rösträkning hos valnämnden

9 § Vid offentlig förrättning som påbörjas så snart det kan ske, dock tidigast tisdagen efter valdagen, granskar valnämnden de ytterkuvert som kommit in till nämnden och behållits där samt kuvertens innehåll. Därvid äger 3–5 §§ motsvarande tillämpning. Godkända val- och innerkuvert lägges i urnor. För varje val och valkrets användes en urna. I samband med att kuvert lägges i urnan antecknas vid väljarens namn i röstlängden att han utövat sin rösträtt.

Avgivna röster räknas. Därvid äger 6 § motsvarande tillämpning.

10 § Kommer ytterkuvert in efter förrättningens början, lägges det utan vidare åtgärd åt sidan. Kuvert som lagts åt sidan lägges därefter in i ett eller flera särskilda omslag som tillslutes och förses med anteckning om innehållet.

11 § Över förrättning som avses i 9 § föres protokoll enligt formulär som fastställs av centrala valmyndigheten. När förrättningen slutförts, sänder valnämnden omgående röstlängder, protokoll samt iordningställda kuvert och omslag till länsstyrelsen. Sker översändandet med posten, skall försändelsen anordnas som värdepost.

14 kap. Slutlig sammanräkning och mandatfördelning

Allmänna bestämmelser

1 § Den slutliga sammanräkningen verkställs av länsstyrelsen vid offentlig förrättning som påbörjas så snart det kan ske. Länsstyrelsen skall kungöra tid och plats för sammanräkningen. I kungörelsen anges i vilken ordning som de olika valen kommer att räknas, om hinder ej möter. Kungörelsen skall anslås hos länsstyrelsen och på kommunernas anslagstavlor samt senast dagen före sammanräkningens början införas i samtliga dagstidningar som har en spridning av någon betydelse inom länet.

Före sammanräkningens början skall länsstyrelsen ha tillsett att de handlingar som behövs för sammanräkningen har kommit in från valnämnden i den kommun sammanräkningen avser. Är inkomna handlingar ofullständiga eller ej i behörigt skick, skall länsstyrelsen infordra det som fattas eller, om det behövs, inhämta uppgift om anledningen till att handlingarna är ofullständiga eller ej i behörigt skick.

2 § Vid den slutliga sammanräkningen prövar länsstyrelsen valsedlarnas giltighet och meddelar de beslut som denna prövning och de vid röstningen förda protokollen föranleder.

Har avgivna valsedlar ej förvarats på föreskrivet sätt, skall de förklaras ogiltiga, om det ej kan antagas att obehörig åtgärd ej vidtagits med dem.

Över förrättningen hos länsstyrelsen föres protokoll enligt formulär som fastställs av centrala valmyndigheten.

3 § I fråga om riksdagsval bestämmer länsstyrelsen ordningen mellan kandidatnamnen på partiernas valsedlar i valkretsen i den utsträckning som behövs för utscende av riksdagsledamöter och ersättare för dem.

I fråga om landstings- och kommunfullmäktigval fördelar länsstyrelsen för varje valkrets platserna mellan partierna. Länsstyrelsen fastställer även vilka personer som skall erhålla platserna samt utser suppleanter för landstingsmän och för fullmäktige i kommuner där det skall finnas suppleanter för fullmäktige.

Förrättningen skall genomföras utan dröjsmål. Vid avbrott i förrättningen skall valsedlarna och övriga valhandlingar läggas i säkert förvar. Innan förrättningen återupptages, skall länsstyrelsen se till att obehörig åtgärd ej vidtagits med valhandlingarna.

4 § Valsedel är ogiltig, om den

1. saknar partibeteckning eller upptager mer än en partibeteckning, eller

2. är försedd med kännetecken som uppenbarligen blivit anbragt på valsedeln med avsikt.

Finns i ett valkuvert mer än en valsedel, är valsedlarna ogiltiga. Innehåller valkuvertet två eller tre valsedlar och bär alla samma partibeteckning, skall dock en valsedel tillgodoräknas det angivna partiet. Namnen på valsedeln anses därvid som obefintliga.

5 § Utöver vad som gäller enligt 4 § andra stycket skall namn på valsedel anses obefintligt,

1. om kandidaten ej är valbar eller det ej framgår klart vem som avses,
2. om ordningen mellan namnet och annat namn ej framgår klart eller
3. om valsedeln gäller registrerat parti, för vilket anmäls kandidater enligt 5 kap. 8 §, och valsedeln ej som första namn upptager namnet på någon av de anmälda kandidaterna.

Vid bedömning enligt första stycket 3 av vilket namn som är det första skall hänsyn ej tagas till namn som skall anses obefintligt enligt 1.

Riksdagsvalet

6 § Ordningen mellan kandidatnamnen inom varje parti fastställs genom särskilda uträkningar. Vid varje uträkning gäller valsedel endast för ett namn.

Vid den första uträkningen gäller valsedel för det namn som står först på sedeln. Valsedlar med samma första namn bildar en grupp. Varje grupps röstetal räknas fram. Röstetalet är lika med det antal valsedlar som ingår i gruppen. Samma tal är också jämförelsetal för det namn som står först på gruppens valsedlar. Det namn vars jämförelsetal är störst får den första platsen i ordningen.

Vid varje följande uträkning gäller valsedel för det namn som står först på sedeln, varvid bortses från namn som redan fått plats i ordningen. Den eller de grupper, vilkas valsedlar vid närmast föregående uträkning gällde för det namn som fick plats i ordningen, upplöses och ordnas i nya grupper, så att valsedlar som vid den pågående uträkningen gäller för ett och samma namn bildar en grupp. Övriga befintliga grupper behålles däremot oförändrade. För varje nybildad grupp räknas röstetalet fram. Röstetalet är lika med det antal valsedlar som ingår i gruppen. För samtliga namn, som deltagit i uträkningen, beräknas röstetal och jämförelsetal.

Röstetalet för ett namn är lika med röstetalet för den grupp eller det sammanlagda röstetalet för de grupper vilkas valsedlar gäller för namnet. Jämförelsetalet för ett namn är lika med dess röstetal, om icke grupp av valsedlar som gäller för namnet deltagit i besättandet av förut utdelad plats. Om detta är fallet, erhålles namnets jämförelsetal genom att dess röstetal delas med det tal som motsvarar den del gruppen tagit i besättandet av plats eller platser som utdelats (gruppens platstal), ökat med 1, eller, om flera grupper av valsedlar, som gäller för namnet, deltagit i besättandet av förut utdelad plats, med dessa gruppers sammanlagda platstal, ökat med 1. Platstalet för en grupp beräknas sålunda att gruppens röstetal delas med det största jämförelsetalet vid uträkningen närmast före gruppens bildande. Bråktal, som uppkommer vid delning, beräknas med två decimaler. Den sista decimalsiffran får ej höjas.

Det namn, vars jämförelsetal är störst, får nästa plats i ordningen. Mellan lika tal avgöres företrädet genom lottning.

7 § För varje namn som erhållit plats i ordningen enligt 6 § bestämmer länsstyrelsen i erforderlig utsträckning genom särskilda sammanräkningar inom det parti som namnet tillhör särskild ordning mellan namnen på partiets valsedlar för utseende av ersättare.

Ersättare utses på grundval av de valsedlar som gällde för namnet, när det erhöll plats i ordningen. Vid denna uträkning gäller varje valsedel som hel röst. Med iakttagande av att namn på den som redan fått plats i ordningen anses som obefintligt skall röstvärdet tillgodoräknas det namn som står främst på sedeln. Den som får högsta röstetalet erhåller plats i ordningen. Mellan lika tal avgöres företrädet genom lottning.

8 § Sedan de i 6 och 7 §§ föreskrivna åtgärderna vidtagits, lägges valsedlarna in i särskilda omslag, de godkända för sig och de ogiltiga för sig. Omslagen förseglas under minst två olika sigill. Valsedlarna förvaras till utgången av den tid för vilken valet gäller.

Förrättningen avslutas genom att protokollet läses upp. Protokollet sändes genast till centrala valmyndigheten.

9 § Centrala valmyndigheten fördelar mandatet i riksdagen på grundval av protokollen från länsstyrelserna och med tillämpning av 16--19 §§ riksdagsordningen. Myndigheten fastställer också vilka personer som skall erhålla mandatet som ledamöter.

Har länsstyrelsen ej bestämt ordning mellan så många namn som behövs för att de mandat som ett parti erhållit i valkretsen skall kunna besättas med ledamöter, skall länsstyrelsen på anmodan av centrala valmyndigheten vid ny förrättning bestämma ytterligare namn i ordningen. Sådan förrättning skall kungöras enligt 1 §.

10 § Har kandidat fått plats i ordning i mer än en valkrets eller för mer än ett parti och skulle han till följd därav erhålla mandat i mer än en valkrets eller för mer än ett parti, skall han tillträda det mandat för vilket hans jämförelsetal är störst. Mandat som han ej tillträder skall tillfalla den kandidat som står närmast i tur att erhålla mandat i den valkretsen eller för det partiet. Mellan lika tal avgöres företrädet genom lottning.

11 § Sedan mandatet besatts med ledamöter, utser centrala valmyndigheten på grundval av den enligt 7 § bestämda ordningen mellan kandidatnamnen för varje ledamot lika många ersättare som ledamotens parti fått mandat i valkretsen. Minst tre ersättare skall dock alltid utses för varje ledamot. Vid utseende av ersättare skall bortses från namn på den som valts till ledamot.

Finns ej någon som enligt första stycket kan utses till ersättare, skall den kandidat inom valkretsen, som enligt 6 § står i tur att erhålla mandat för partiet, utses till ersättare för ledamoten. Finns ej någon sådan kandidat på partiets valsedlar, skall centrala valmyndigheten med tillämpning av 18 § riksdagsordningen bestämma annan valkrets, från vilken ersättaren skall utses, och där till ersättare utse den som står närmast i tur

att erhålla mandat för partiet. För ledamot får finnas endast en ersättare enligt detta stycke. Finns ej någon som sålunda kan utses till ersättare, skall därvid bero.

Om det behövs, skall länsstyrelsen på anmodan av centrala valmyndigheten vid ny förrättning fastställa ordning enligt 6 och 7 §§ mellan namnen på partis valsedlar. Sådan förrättning skall kungöras enligt 1 §.

12 § När mandaten fördelats mellan partierna och besatts med ledamöter samt ersättare utsetts, tillkännager centrala valmyndigheten valets utgång genom kungörelse i Post- och Inrikes tidningar. Därmed är valet avslutat. De handlingar som rör valet lägges i säkert förvar och bevaras till utgången av den tid valet gäller.

13 § Har ledamot avgått före utgången av den tid för vilken han blivit vald, utser centrala valmyndigheten till ny ledamot i hans ställe den ersättare som enligt den mellan ersättarna bestämda ordningen står i tur att inträda. Kan mandatet ej besättas med ersättare, skall det vara obesatt under återstoden av valperioden.

Har till ny ledamot utsetts den som enligt 11 § andra stycket varit utsedd till ersättare för den avgångne ledamoten, utses ersättare för honom enligt 11 §. Har mandat besatts med ledamot från annan valkrets än den för vilken den avgångne varit utsedd och blir mandatet ledigt på nytt, skall vid tillämpning av första stycket anses som om mandatet vid valet tilldelats den senast avgångnes valkrets. Ersättare för annan ledamot, som trätt i stället för avgångne ledamot, är de övriga personer som skulle ha varit ersättare för den avgångne ledamoten.

14 § Har antalet ersättare för en riksdagsledamot gått ner till hälften eller därunder av det vid valet utsedda antalet genom att ersättare utsetts till ordinarie ledamot eller avgått av annan orsak, utser centrala valmyndigheten med tillämpning av 11 § om möjligt två nya ersättare.

Landstings- och kommunfullmäktigvalen

15 § Ordningen mellan kandidatnamnen inom varje parti fastställs genom särskilda uträkningar. Vid varje uträkning gäller valsedel endast för ett namn. Vid fastställande av ordningen mellan namnen förfäres i enlighet med 6 § andra–femte styckena.

Skall två eller flera platser besättas, fördelas de mellan de olika partierna så att platserna, en efter annan, tilldelas det parti som varje gång uppvisar det största jämförelsetalet. Jämförelsetalet beräknas enligt tredje stycket. Den första platsen som tilldelats parti besättes med den kandidat som står främst i den enligt första stycket bestämda ordningen mellan namnen, den andra med den kandidat som därefter står närmast i ordningen och så vidare efter samma grund.

Jämförelsetalet beräknas, så länge partiet ännu ej tilldelats någon plats, genom att partiets röstetal delas med 1,4. Därefter erhålles jämförelsetalet

genom att partiets röstetal delas med det tal som är 1 högre än det dubbla antalet av de platser som tilldelats partiet. Har samma kandidat erhållit platser från två partier, skall vid beräkning av det antal platser som utdelats vardera platsen anses blott som en halv plats och, om kandidaten erhållit platser från tre partier, som en tredjedels plats och så vidare efter samma grund.

Har ett parti tilldelats lika många platser som motsvarar antalet namn på partiets valsedlar, skall det uteslutas från vidare jämförelse.

Skall blott en plats besättas, tillfaller platsen den kandidat som står främst i namnordningen inom det parti som har det största jämförelsetalet enligt tredje stycket.

Mellan lika jämförelsetal avgöres företrädet genom lottning.

16 § Har kandidat fått plats i ordning i mer än en valkrets och skulle han till följd därav erhålla plats i mer än en valkrets, skall han tilldelas den plats för vilken hans jämförelsetal är störst. Plats som han ej tillträder tillfaller den kandidat som står närmast i tur att erhålla plats för partiet i den valkretsen. Mellan lika jämförelsetal avgöres företrädet genom lottning.

17 § När platserna i landsting och kommunfullmäktige fördelats mellan partier och besatts med ledamöter, skall länsstyrelsen utse suppleanter för landstingsmän och för kommunfullmäktige i kommun där det skall finnas suppleanter för fullmäktige.

18 § För landstingsmän utses suppleanter på följande sätt.

För varje landstingsman göres inom det parti, för vilket han blivit vald, lika många nya sammanräkningar, dock minst tre, som partiet erhållit platser. Har landstingsman fått plats från mer än ett parti, anses han vald för det parti från vilket plats först tilldelades honom. Vid varje sammanräkning tages hänsyn till blott de valsedlar som gällde för landstingsmannen när han fick platsen. Varje valsedel gäller som hel röst. Röstvärdet tillgodoräknas det namn som står först på sedeln, varvid bortses från namn på den som redan blivit utsedd till landstingsman eller till suppleant för den landstingsman sammanräkningen avser. Den som får högsta röstetalet utses till suppleant för den landstingsman som sammanräkningen avser. Mellan lika röstetal avgöres företrädet genom lottning.

Kan föreskrivet antal suppleanter icke utses enligt andra stycket, skall därvid bero.

19 § För utseende av suppleanter för fullmäktige företages ytterligare sammanräkningar för att besätta de suppleantplatser som varje parti skall erhålla enligt beslut som fattats med stöd av 5 a § kommunallagen (1953:753) eller 5 § kommunallagen (1957:50) för Stockholm. Därvid äger 6 och 10 §§ i detta kapitel motsvarande tillämpning. Vid tillämpning av 6 § skall hänsyn dock icke tagas till valsedlar som vid valet av fullmäktige ej deltagit i besättandet av plats.

20 § När länsstyrelsen företagit de åtgärder som föreskrives i 15, 16, 18 och 19 §§, lägges valsedlarna in i särskilda omslag, de godkända för sig och de ogiltiga för sig. Omslagen förseglas under minst två olika sigill. Valsedlarna förvaras till utgången av den tid valet gäller.

Valets utgång kungöres genom uppläsning av protokollet. Därmed är valet avslutat.

21 § Har föreskrivet antal landstingsmän eller fullmäktige ej blivit utsedda vid valet, skall nytt val genast anställas för utseende av det felande antalet. Vid sådant val skall utses även suppleanter för landstingsmän och för fullmäktige i kommun där det skall finnas suppleanter för fullmäktige.

Har landstingsmän eller fullmäktige men ej suppleanter valts till föreskrivet antal, skall därvid bero.

22 § Har landstingsman avgått före utgången av den tid för vilken han blivit vald, skall länsstyrelsen på anmälan av landstingets ordförande till ordinarie landstingsman inkalla den suppleant som enligt den mellan suppleanterna bestämda ordningen står i tur att inträda.

Har fullmäktig avgått före utgången av den tid för vilken han blivit vald, skall länsstyrelsen på anmälan av fullmäktiges ordförande vid offentlig förrättning genom ny sammanräkning inom det parti för vilket den avgångne blivit vald utse efterträdare för honom. Blev den avgångne vald för flera partier, skall sammanräkningen ske inom det parti från vilket plats först tilldelats honom. Vid sammanräkningen äger 7 § andra stycket motsvarande tillämpning.

23 § Har samtliga suppleanter för landstingsman inträtt som ordinarie landstingsmän eller avgått som suppleanter av annan orsak, skall länsstyrelsen på anmälan av landstingets ordförande vid offentlig förrättning genom ny sammanräkning utse ytterligare en suppleant. Därvid äger 18 § motsvarande tillämpning.

Har suppleant för fullmäktig inträtt som ordinarie fullmäktig eller avgått som suppleant av annan orsak, skall länsstyrelsen på anmälan av kommunfullmäktiges ordförande vid offentlig förrättning genom ny sammanräkning utse ytterligare en suppleant. Därvid äger 19 § motsvarande tillämpning.

Finns ej någon som kan utses till suppleant för landstingsman eller kommunfullmäktig, skall därvid bero.

24 § Med uppläsning av protokollet är förrättning som avses i 22 och 23 §§ avslutad. Efter sammanräkningen skall valsedlarna åter läggas in i omslag på sätt som föreskrives i 20 §.

15 kap. Bevis och besvär över valutgången

1 § För den som blivit utsedd till ledamot av riksdagen eller till ersättare utfärdar centrala valmyndigheten genast bevis därom. I beviset anges namnet på den som blivit utsedd samt tid, parti och valkrets som han blivit utsedd för. Bevis för ersättare skall dessutom innehålla uppgift om den eller de ledamöter som han utsetts till ersättare för och, om flera ersättare utsetts för samma ledamot, ordningen mellan ersättarna.

Som bevis gäller utdrag ur protokoll eller annan handling från förrättning vid vilken ledamoten eller ersättaren blivit utsedd. Centrala valmyndigheten skall sända avskrift av protokollet till riksdagens talman.

2 § För den som blivit utsedd till ledamot av landsting eller kommunfullmäktige eller till suppleant utfärdar länsstyrelsen genast bevis därom. I beviset anges namnet på den som blivit utsedd samt tid, parti och, i förekommande fall, valkrets för vilken han blivit vald.

Som bevis gäller utdrag ur protokoll eller annan handling från förrättning vid vilken ledamoten eller suppleanten blivit utsedd. Länsstyrelsen skall sända en avskrift av protokollet till landstinget respektive kommunen.

3 §¹ Talan mot beslut, varigenom centrala valmyndigheten eller länsstyrelsen fastställt valutgången, föres hos regeringsrätten genom besvär. Besvärshandlingen skall ges in till beslutsmyndigheten och vara myndigheten till handa, om besvären avser val till riksdagen, inom tio dagar och, om besvären avser val av landstingsmän och kommunfullmäktige, inom sju dagar efter det att valet avslutades. Så snart besvärstiden gått ut, skall beslutsmyndigheten kungöra samtliga besvär som anförts. Avser besvären val till riksdagen, införes kungörelsen i Post- och Inrikes tidningar. Avser besvären annat val, införes kungörelsen i samtliga dagstidningar som har en spridning av någon betydelse inom kommunen. I kungörelsen anges viss kort tid inom vilken förklaring över besvären skall ha kommit in till regeringsrätten. När förklarings tiden gått ut skall beslutsmyndigheten genast sända besvärshandlingarna till regeringsrätten. Beslutsmyndigheten skall därjämte skyndsamt inkomma till regeringsrätten med yttrande över besvären.

4 §² Den som vill anföra besvär har rätt att hos beslutsmyndigheten genast erhålla utdrag ur protokoll eller annan handling över förrättningen.

Övergångsbestämmelser

1.³ Denna lag träder i kraft den 1 januari 1973. Föreskriften i 6 kap.

3 § andra stycket att namn på valsedel även gäller val av ersättare för

¹ I propositionen föreslås i andra meningen "tre" i stället för "sju".

² Ordet "genast" finns inte med i propositionens förslag.

³ Orden "eller till ersättare" i andra meningen finns inte med i propositionens förslag.

riksdagsledamöter samt bestämmelserna i 14 kap. om utseende av ersättare för riksdagsledamöter och bestämmelserna i 15 kap. 1 § om bevis för den som valts till ledamot av riksdagen eller till ersättare träder dock i kraft först när de förslag till ändringar i regeringsformen och riksdagsordningen, som riksdagen antagit som vilande med anledning av proposition nr 66 till 1972 års riksdag, slutligt antagits och erhållit kraft av grundlag.

2. Genom denna lag upphäves lagen (1920:796) om val till riksdagen och kommunala vallagen (1930:253). Kommunala vallagen gäller dock fortfarande i fråga om val av kyrkofullmäktige. Lagen om val till riksdagen och kommunala vallagen äger vidare tillämpning i fråga om utseende av efterträdare till ledamot av riksdagen respektive landsting eller kommunfullmäktige som avgår under den valperiod som löper vid den nya lagens ikraftträdande.

3.¹ Valperiod som vid den nya lagens ikraftträdande löper för ordförande, ledamot och suppleant i valnämnd upphör vid utgången av år 1972. Dessförinnan skall kommunfullmäktige utse ny valnämnd enligt 3 kap. 1 § nya lagen för tiden 1 januari–31 december 1973.

4. Utan hinder av 3 kap. 3 § tredje stycket nya lagen gäller beslut om valdistriktindelning, som meddelas efter den 1 januari 1973 och som skall gälla vid valet den 16 september 1973, från och med den dag då beslutet vinner laga kraft. Avskrift av beslutet skall tillställas centrala valmyndigheten.

5. Intill dess röstlängd enligt 4 kap. nya lagen kommit till stånd länder tidigare upprättad röstlängd till efterrättelse.

6. Partibeteckning som vid den nya lagens ikraftträdande är registrerad enligt lagen (1920:796) om val till riksdagen skall vid ikraftträdandet utan ansökan föras över till centrala valmyndighetens register över partibeteckningar.

Partibeteckning som förts över från tidigare register skall avföras ur centrala valmyndighetens register, om ombud för partiet ej finns och ej heller inom en månad efter ikraftträdandet anmäles enligt 5 kap. 5 § nya lagen. Överförd beteckning skall också avföras, om partiet vid 1970 års riksdagsval ej anmält kandidater i någon valkrets och ej heller anmäler kandidater enligt 5 kap. 8 § nya lagen vid 1973 års ordinarie val till riksdagen eller val i hela riket av landstingsmän och kommunfullmäktige.

7. Vid sammanräkning enligt 14 kap. 3 § första stycket nya lagen av de vid valet den 16 september 1973 avgivna rösterna skall länsstyrelsen bestämma och i protokollet över förrättningen ange ordningen mellan så många namn på valsedlarna för varje parti som beräknas behövas för att centrala valmyndigheten skall kunna utse ersättare till föreskrivet antal för varje parti, när de under 1 angivna förslagen till ändringar i regeringsformen och riksdagsordningen slutligt antagits och erhållit kraft av grundlag. Visar det sig därvid att ordning måste bestämmas för

¹ I propositionens förslag har andra meningen följande lydelse: Dessförinnan skall kommunfullmäktige utse ny valnämnd enligt 3 kap. 1 § nya lagen.

ytterligare namn på partiernas valsedlar, skall länsstyrelsen på anmodan av centrala valmyndigheten och under iakttagande av 14 kap. 7 § nya lagen återupptaga sammanräkningen och därvid bestämma ordningen mellan erforderligt antal namn. Om sådan förrättning skall kungörelse utfärdas enligt 14 kap. 1 § nya lagen.

8. För den som valts till ledamot av riksdagen vid valet den 16 september 1973 eller som skall efterträda ledamot som avgått från sin befattning innan de under 1 angivna förslagen till ändringar i regeringsformen och riksdagsordningen slutligt antagits och erhållit kraft av grundlag, utfärdas fullmakt av den lydelse som anges i 86 respektive 89 § lagen (1920:796) om val till riksdagen.

9. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift som ersatts genom bestämmelse i den nya lagen, tillämpas i stället den nya bestämmelsen.

Propositionens förslag till Lag om ändring i kommunallagen (1953:753) med av utskottet föreslaget tillägg till ikraftträdandebestämmelsen

2 Förslag till Lag om ändring i kommunallagen (1953:753)

Härigenom förordnas, att 5 a, 6 och 10 §§ kommunallagen (1953:753)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 a §

För kommunfullmäktige skola utses suppleanter, om fullmäktige besluta det. Om beslutet skall länsstyrelsen ofördröjligen under rättas.

Kommunfullmäktige få besluta att suppleanter skola utses för fullmäktige. Antalet suppleanter bestämmas av fullmäktige till en viss andel, dock högst hälften, av det antal platser som varje parti erhåller i kommunen eller, om kommunen indelats i valkretsar enligt 9 §, i varje valkrets. Uppkommer därvid brutet tal, avrundas detta till närmast högre hela tal. Om beslutet skall länsstyrelsen ofördröjligen underrättas.

6 §

Rösträtt vid val av kommunfullmäktige och suppleanter tillkommer envar inom kommunen mantalsskriven svensk medborgare, som senast under nästföregående kalenderår uppnått nitton års ålder och ej på grund av domstols förklaring är eller efter uppnådd myndighetsålder skall förbliva omyndig. Varje röstberättigad äger en röst.

Om upprättande av röstlängd och om röstlängdens bindande verkan stadgas i kommunala vallagen.

Rösträtt vid val av kommunfullmäktige och suppleanter tillkommer varje svensk medborgare, som är kyrkobokförd i kommunen och som uppnått nitton års ålder senast under kalenderåret närmast före valet. Den som på grund av domstols förklaring är eller efter uppnådd myndighetsålder skall förbliva omyndig äger dock ej rösträtt. Varje röstberättigad har en röst.

Till efterrättelse vid val skall finnas röstlängd. Rösträtten skall enligt närmare bestämmelser i vallagen (1972:000) grundas på för-

¹ Lagen omtryckt 1969:765.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

hållandena vid tiden för röstlängdens tillkomst, även om förändring inträffar före valet.

10 §

Om valdistrikt och valdag samt vals *kungörande*, förrättande och avslutande, så ock om förfarandet, när kommunfullmäktig avgår före den bestämda tjänstgöringstidens utgång samt när *samtliga suppleanter* för fullmäktig inkallats till ordinarie *kommunfullmäktige* eller eljest avgått som *suppleanter*, stadgas i *kommunala vallagen*.

Om valdistrikt och valdag samt vals förrättande och avslutande, så ock om förfarandet, när kommunfullmäktig avgår före den bestämda tjänstgöringstidens utgång samt när *suppleant* för fullmäktig inkallats till ordinarie *kommunfullmäktig* eller eljest avgått som *suppleant*, stadgas i *vallagen (1972:000)*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1973.¹ Kommunfullmäktiges beslut enligt 5 a § om antalet suppleanter skall dock före den 1 januari 1974 tillämpas endast med avseende på suppleanter som väljes vid val av kommunfullmäktige den 16 september 1973 eller vid nytt val med anledning av sådant val.

¹ Andra meningens finns inte med i propositionens förslag.

Propositionens förslag till Lag om ändring i kommunallagen (1957:50) för Stockholm med av utskottet föreslaget tillägg till ikraftträdandebestämmelsen

3 Förslag till

Lag om ändring i kommunallagen (1957:50) för Stockholm

Härigenom förordnas, att 5, 6 och 10 §§ kommunallagen (1957:50) för Stockholm¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §

Kommunfullmäktiges antal skall bestämmas till ett udda tal och till minst etthundraen. Kommunfullmäktige besluta, med iakttagande härav hur många fullmäktige som skall utses.

För kommunfullmäktige skola utses suppleanter, om fullmäktige besluta det.

Kommunfullmäktige få besluta att suppleanter skola utses för fullmäktige. Antalet suppleanter bestämmas av fullmäktige till en viss andel, dock högst hälften, av det antal platser som varje parti erhåller i varje valkrets. Uppkommer därvid brutet tal, avrundas detta till närmast högre hela tal.

Om beslut enligt första och andra styckena skall länsstyrelsen ofördröjligen underrättas.

6 §

Rösträtt vid val av kommunfullmäktige och suppleanter tillkommer envar inom kommunen mantalsskriven svensk medborgare, som senast under nästföregående kalenderår uppnått nitton års ålder och ej på grund av domstols förklaring är eller efter uppnådd myndighetsålder skall förbliva omyndig. Varje röstberättigad äger en röst.

Om upprättande av röstlängd

Rösträtt vid val av kommunfullmäktige och suppleanter tillkommer varje svensk medborgare, som är kyrkobokförd i kommunen och som uppnått nitton års ålder senast under kalenderåret närmast före valet. Den som på grund av domstols förklaring är eller efter uppnådd myndighetsålder skall förbliva omyndig äger dock ej rösträtt. Varje röstberättigad har en röst.

¹ Lagen omtryckt 1969:766.

Nuvarande lydelse

och om röstlängdens bindande verkan stadgas i kommunala val-lagen.

Föreslagen lydelse

Till efterrättelse vid val skall finnas röstlängd. Rösträtten skall enligt närmare bestämmelser i val-lagen (1972:000) grundas på för-hållandena vid tiden för röstläng-dens tillkomst, även om föränd-ring inträffar före valet.

10 §

Om valdistrikt och valdag samt vals *kungörande*, förrättande och avslutande, så ock om förfarandet, när kommunfullmäktig avgår före den bestämda tjänstgöringstidens utgång samt när *samtliga suppleanter* för fullmäktig inkallats till ordinarie *kommunfullmäktige* eller eljest avgått som *suppleanter*, stadgas i *kommunala vallagen*.

Om valdistrikt och valdag samt vals förrättande och avslutande, så ock om förfarandet, när kommunfullmäktig avgår före den bestämda tjänstgöringstidens utgång samt när *suppleant* för fullmäktig inkallats till ordinarie *kommunfullmäktig* eller eljest avgått som *suppleant*, stadgas i *vallagen (1972:000)*.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1973.¹ Kommunfullmäktiges beslut enligt 5 § om antalet suppleanter skall dock före den 15 oktober 1973 tillämpas endast med avseende på suppleanter som väljes vid val av kommunfullmäktige den 16 september 1973 eller vid nytt val med anledning av detta val.

¹ Andra meningarna finns inte med i propositionens förslag.

Propositionens förslag till Lag om ändring i landstingslagen (1954:319)

4 Förslag till
Lag om ändring i landstingslagen (1954:319)

Härigenom förordnas, att 7, 18 och 22 §§ landstingslagen (1954:319)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §

Rösträtt vid val av landstingsmän jämte suppleanter tillkommer envar, som i kommun inom landstingskommunen är röstberättigad vid val av kommunfullmäktige.

Om upprättande av röstlängd och om röstlängdens bindande verkan stadgas i kommunala vallagen.

Till efterrättelse vid val skall finnas röstlängd. Rösträtten skall enligt närmare bestämmelser i vallagen (1972:000) grundas på förhållandena vid tiden för röstlängdens tillkomst, även om förändring inträffar före valet.

18 §

Om valdistrikt och valdag samt vals *kungörande*, förrättande och avslutande stadgas i *kommunala vallagen*.

Om valdistrikt och valdag samt vals förrättande och avslutande, *så ock om förfarandet när landstingsman avgår före den bestämda tjänstgöringstidens utgång samt när suppleant för landstingsman inkallats till ordinarie landstingsman eller eljest avgått som suppleant*, stadgas i *vallagen (1972:000)*.

22 §

Avgår landstingsman under den för honom bestämda tjänstgöringstiden, skall länsstyrelsen till ordinarie landstingsman inkalla den närmast i ordningen varande suppleanten. Hava samtliga suppleanter för landstingsman inkallats till ordinarie landstingsmän eller eljest avgått som suppleanter, gäl-

¹ Lagen omtryckt 1972:101.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

ler vad i 53 a § kommunala vallagen stadgas.

Inträffar för landstingsman eller behörigen kallad suppleant sådant hinder att han ej kan inställa sig vid landstingsmöte, åligger det honom att därom ofördröjligen underrätta förvaltningsutskottet, som till tjänstgöring vid mötet inkallar den närmast i ordningen varande, till sådan tjänstgöring förut ej inkallade suppleanten.

Uppkommer för landstingsman eller suppleant som inställt sig vid landstingsmöte sådant hinder, att han ej vidare kan tjänstgöra vid mötet, skall han ofördröjligen anmäla hindret hos landstingets ordförande, som omedelbart inkallar suppleant enligt *andra* stycket.

Uppkommer för landstingsman eller suppleant som inställt sig vid landstingsmöte sådant hinder, att han ej vidare kan tjänstgöra vid mötet, skall han ofördröjligen anmäla hindret hos landstingets ordförande, som omedelbart inkallar suppleant enligt *första* stycket.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1973.

Propositionens förslag till Lag om antalet landstingsmän och valkretsindelningen i Stockholms läns landstingskommun för valperioden 1974—1976

5 Förslag till

Lag om antalet landstingsmän och valkretsindelningen i Stockholms läns landstingskommun för valperioden 1974—1976

Härigenom förordnas som följer.

1 § Antalet ledamöter i landstinget skall vara 149.

2 § Länsstyrelsen beslutar om indelningen i valkretsar på förslag av landstingskommunen eller efter dess hörande. Innan landstingskommunen avlämnar sitt förslag eller avger sitt yttrande, skall landstingskommunen bereda kommunerna tillfälle att yttra sig.

3 § Landstingsmandaten fördelas på valkretsarna. Beslut härom meddelas av länsstyrelsen före utgången av maj valåret. Härvid tilldelas varje valkrets ett mandat för varje gång som antalet invånare i valkretsen enligt mantalslängden för året är jämnt delbart med en etthundrafyrtioniondel av antalet invånare i landstingskommunen enligt samma mantalslängd. De mandat som härefter återstår tillföres valkretsarna i ordning efter storleken av de överskott som uppkommit vid nyssnämnda fördelning. Mellan lika överskottstal avgöres företrädet genom lottning.

4 § Valkrets skall bestå av en eller flera kommuner. Stockholms kommun får dock indelas i valkretsar.

Valkretsarna skall utformas så, att minst sju mandat kan beräknas komma att tilldelas varje valkrets och, om det icke medför olägenhet, valkretsarna får lika många mandat var.

5 § Är jämkning i valkretsindelningen påkallad av ändrade förhållanden, beslutar länsstyrelsen härom i den ordning som föreskrives i 2 § före utgången av maj valåret.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Lagändringsförslag till reservationen 5)

Bil. 7

a) Förslag till lag om ändring i kommunallagen (1953:753)

Härigenom förordnas i fråga om kommunallagen (1953:753)¹ att 9 § skall ha nedan angivna lydelse:

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 §

För val - - - - - inom valkrets.

Vid valkretsindelning - - - - - kan ske.

I varje valkrets väljes, efter kretsens i mantalslängden upptagna befolkning för året näst före den treårsperiod, som valet gäller, en kommunfullmäktig för varje fullt tal, motsvarande det som erhålles, då kommunens för samma år i mantalslängden upptagna folkmängd delas med antalet fullmäktige för hela kommunen. Där est det antal fullmäktige, som med tillämpning av denna regel skall utses, icke uppgår till det för kommunen bestämda antalet, skola för ernående av detta antal de valkretsar, vilkas folkmängd mest överskjuter de tal, som enligt den angivna regeln äro bestämmande för fullmäktiges antal inom valkretsarna, vara berättigade att var för sig i ordning efter överskottens storlek välja ytterligare en fullmäktig. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgöres företrädet genom lottning.

I varje valkrets väljes, efter antalet röstberättigade i kretsen för året näst före den treårsperiod, som valet gäller, en kommunfullmäktig för varje fullt tal, motsvarande det som erhålles, då kommunens för samma år röstberättigade invånare delas med antalet fullmäktige för hela kommunen. Därest det antal fullmäktige, som med tillämpning av denna regel skall utses, icke uppgår till det för kommunen bestämda antalet, skola för ernående av detta antal de valkretsar, där antalet röstberättigade mest överskjuter de tal, som enligt den angivna regeln äro bestämmande för fullmäktiges antal inom valkretsarna, vara berättigade att var för sig i ordning efter överskottens storlek välja ytterligare en fullmäktig. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgöres företrädet genom lottning.

Om indelning - - - - - i ärendet.

Beslut om - - - - - nästa val.

Mot länsstyrelsens - - - - - genom besvär.

¹ Lagen omtryckt 1969:765.

b) Förslag till lag om ändring i kommunallagen (1957:50) för Stockholm

Härigenom förordnas i fråga om kommunallagen (1957:50)¹ för Stockholm att 9 § skall ha nedan angivna lydelse:

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 §

För val — — — — — inom valkrets.

Vid valkretsindelning — — — — — kan ske.

I varje valkrets väljes, efter *kretsens i mantalslängden upptagna befolkning* för året näst före den treårsperiod, som valet gäller, en kommunfullmäktig för varje fullt tal, motsvarande det som erhålles, då *kommunens för samma år i mantalslängden upptagna folkmängd* delas med antalet fullmäktige för hela kommunen. Där- est det antal fullmäktige, som med tillämpning av denna regel skall utses, icke uppgår till det för kommunen bestämda antalet, sko- la för ernående av detta antal de valkretsar, *vilkas folkmängd* mest överskjuter det tal, som enligt den angivna regeln äro bestämmande för fullmäktiges antal inom val- kretsarna, vara berättigade att var för sig i ordning efter överskottens storlek välja ytterligare en full- mäktig. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgö- res företrädet genom lottning.

I varje valkrets väljes efter *anta- let röstberättigade i kretsen* för året näst före den treårsperiod, som valet gäller, en kommunfull- mäktig för varje fullt tal, motsva- rande det som erhålles, då *antalet röstberättigade i kommunen* delas med antalet fullmäktige för hela kommunen. Därest det antal full- mäktige som med tillämpning av denna regel skall utses icke uppgår till det för kommunen bestämda antalet skola för ernående av detta antal de valkretsar, *där antalet röstberättigade* mest överskjuter det tal, som enligt den angivna regeln är bestämmande för full- mäktiges antal inom valkretsarna, vara berättigade att var för sig i ordning efter överskottens storlek välja ytterligare en fullmäktig. Äro överskottstalen lika för två eller flera valkretsar, avgöres företrädet genom lottning.

Om indelning — — — — — i ärendet.

Beslut om — — — — — nästa val.

¹ Lagen omtryckt 1969:766.

**c) Förslag till
lag om ändring i landstingslagen (1954:319)**

Härigenom förordnas i fråga om landstingslagen (1954:319)¹ att 10 och 12 §§ skall ha nedan angivna lydelse:

Nuvarande lydelse

För val av landstingsmän indelas landstingskommunen i valkretsar. För varje valkrets utses, oavsett *dess folkmängd*, en landstingsman och därutöver efter *folkmängden* en landstingsman för varje påbörjat tal av 5 000. Valbarhet är ej inskränkt inom valkrets.

Därest det antal landstingsmän, som med tillämpning av de i 10 och 11 §§ meddelade föreskrifter skulle utses inom en landstingskommun, icke uppgår till tjugu, skall såsom grund för rättigheten att efter *folkmängden* välja landstingsmän bestämmas lägre tal än det i 10 § angivna, på det att landstingsmännens antal för hela landstingskommunen må uppgå till minst tjugu; och skall, med tillämpning av häremot svarande reduktion av *folkmängdssiffrorna*, i övrigt gälla vad i 11 § är stadgat.

Föreslagen lydelse

10 §

För val av landstingsmän indelas landstingskommunen i valkretsar. För varje valkrets utses, oavsett *antalet röstberättigade* en landstingsman och därutöver efter *antalet röstberättigade* en landstingsman för varje påbörjat tal av 3 500. Valbarhet är ej inskränkt inom valkrets.

12 §

Därest det antal landstingsmän, som med tillämpning av de i 10 och 11 §§ meddelade föreskrifterna skulle utses inom en landstingskommun, icke uppgår till tjugo, skall såsom grund för rättigheten att efter *antalet röstberättigade* välja landstingsmän bestämmas lägre tal än det i 10 § angivna, på det att landstingsmännens antal för hela landstingskommunen må uppgå till minst tjugo; och skall, med tillämpning av häremot svarande reduktion av *siffrorna för antalet röstberättigade*, i övrigt gälla vad i 11 § är stadgat.

¹ Lagen omtryckt 1972:101.

